

Máthé János megfigyelési dossziéja

A belügyi terminológia „kódolt” nyelvezete, valamint írásom következtetései-nek súlya miatt elsősorban szövegértelmezési kísérletként értékelem munkámat. Ezt a megközelítést indokolja a fordítási torzítások miatti értelmezési hibák lehetősége is.

Ennek a módszernek a használata azért is szükséges, mert a Securitate döntéshozó tisztjei is ugyanilyen (bár eltérő szempontok szerinti) szövegértelme-zést végeztek, amikor a beérkezett különböző szöveges dokumentumok alapján (informátori jelentések, elfogott levelek fordításai) intézkedtek. Munkám egyben kísérlet gondolkodásmódjuk, döntéshozási logikájuk rekonstruálására is.

Következtéseim, értelmezéseim alátámasztására gyakran szúrtam be idéze-teket, emiatt „a cselekmény” vonala helyenként töredezetté, lassúvá vált.

A forrásanyagtól függően két módon próbáltam feldolgozni az iratanyagot. Egyrészt a forrástípusok szerint, másrészt a vizsgálat céljai, azaz a Securitate szempontjai szerint tagoltam az iratanyagot.

Munkámban nem foglalkozok az informátorok személyével, illetve ezirányú tevékenységük motivációival. Pl. válhattak informátorra zsarolás miatt, gyerekeik iskoláztatása érdekében, vagy anyagi előnyökért. Szolgáltathattak hamis informá-ciókat, mondhattak csak általánosságokat, vagy szóban ígérhettek együttműkö-dést, hogy egy kényes helyzetből megszabadulhassanak, mint ahogy írhattak rosszindulatú jelentést a megfigyelt személyről, befektetésére törekedve.

Minden informátor esete egyedi, és ezeket vizsgálni rendkívül összetett feladat. Másrészt pedig az informátoroknak aránytalanul kisebb szerepe volt a rendszer működtetésében. Harmadrészt munkám tárgya Máthé János állambiztonsági vizsgálata, ezért az informátorok személyével külön nem foglalkozok. Egyetlenegy esetben próbáltam meg (a valóság kiderítésének céljától vezérelve, valamint azért, hogy az érintettnek lehetőséget adjak saját álláspontja kifejtésére) egy volt informátorral felvenni a kapcsolatot.¹

A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltárában (ACNSAS) Stefano Bottoni történész találta meg Máthé János személyi dossziéját. Ezúton köszönöm meg, hogy az anyag fénymásolatát a rendelkezésemre bocsátotta.

Máthé János személyi dossziéja (ACNSAS² jelzete: Dosar individual nr. 6598, régi jelzete: 10851) négy iratcsomóból áll: a 4-es számú (79 lap/87 oldal terjedelmű)

1 Ennek módszertana a következő volt: az illető beazonosítása és telefon útján való kapcsolatfelvételt követően elküldtem egy kísérőlevéllel Máthé János dossziéjából azoknak az iratoknak a fénymásolatát, amelyeken előfordul az illető személy polgári, illetve fedőneve. A kísérőlevélben közöltem megkeresésem célját: a Máthé Jánossal kapcsolatos, megjelentetni szándékozott munka egyes részeinek tisztázását. Leszögeztem, hogy az illető polgári nevét nem hozom nyilvánosságra, és írásbeli választ kértem, határidő megjelölésével.

2 Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității – a továbbiakban: ACNSAS

az 1962. és 1968–69. évi vizsgálatok anyagát tartalmazza, a 3-as számú a falumonográfiát, a 2-es számú (69 lap/99 o.) az 1970-es és az azt követő évek anyagát, míg az 1-es számú (179 lap/267 o.) az 1983-tól kezdődött vizsgálatok anyagát és a házkutatás során elkobzott iratokat.

A dosszié második és negyedik kötetéről 1975. augusztus 15-én mikrofilmet készített a 0772-es számú (sepsiszentgyörgyi) belügyminisztériumi egység egy tagja. A dossziét 2006 februárjában átvette, és feldolgozás (lapszámozás, iktatás) után kutathatóvá tette az ACNSAS.³

1. Az 1954. évi vizsgálat

A Securitate 1954. február 16-án vette nyilvántartásba Máthé Jánost, amikor az egész országra kiterjedő vizsgálatot folytattak a „volt kizsákmányolók” beazonosítására, és esetleges rendszerellenes tevékenységük felderítésére.⁴ Magyarhermányban a vizsgálatot – a Securitate Sepsiszentgyörgyi Osztályának tisztje – Szatmári Kelemen hadnagy folytatta le. Máthénak a 349. számú dossziét nyitották meg.

A vizsgálat két részből állt: előbb névjegyzéket állítottak össze a községi Néptanácsok által szolgáltatott adatok alapján, majd helyszíni vizsgálat során kihallgatták a potenciális gyanúsítottakat.

Adatgyűjtés. 1954. február 12-én Németh Károly, Magyarhermány község Néptanácsának alelnöke nyilatkozatban életrajzi-, gazdasági adatokat és egy rövid jellemzést adott Máthé Jánosról, szolgálati feladatként, valószínűleg egy körrendeletre válaszul.⁵

1954. március 22-én a Securitate Sepsiszentgyörgyi Osztálya „kompromittáló adatokat” kért a Magyar Autonóm Tartományi Securitate „C” (Szabotázselhárítási?) Ügyosztályától Máthé Jánosról, ez valószínűleg a közigazgatási változások miatti iratátadás része volt.⁶

Helyszíni vizsgálat. 1955. március 3-án Szatmári Kelemen hadnagy kihallgatta Csog Sándort (Hegy) és Máthé Jánost.⁷ Noha a „volt kizsákmányolók” probléma-

3 Lásd ACNSAS, Dosar individual (a továbbiakban: Dosar ind.) nr. 6598, vol. 4. utolsó oldalán található bejegyzést.

4 A Securitate több módon folytatott le vizsgálatokat: személyekről, problémakörökről, szervezetekről, intézményekről, társadalmi csoportokról. Ebben az esetben 1954-ben a „volt kizsákmányolók” (foști exploatorii) problémakörben beindított vizsgálatról van szó.

5 Ebben a társadalmi besorolását (kulák), gazdasági adatokat (földterület, ingatlanvagyon), foglalkozását, és életpályáját ismerteti. Nyilatkozat és annak román nyelvű fordítása. 1954. február 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 15-16.

6 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 8. Átirat, 1954. március 22. A „kompromittáló adatok” az államvédelmi terminológia szerint politikai múltbeli tevékenységre vonatkoztak: valamilyen fasiszta vagy más pártban való részvétel, állam- vagy pártellenes tevékenység, valamilyen kizsákmányoló vagy elnyomó társadalmi osztályhoz való tartozás stb.

7 Szatmári arról gyűjtött adatokat, milyen pártok működtek 1940-1944 között a községben, kik voltak tagjai, vezetősége, és milyen tevékenységet folytatott. Proces-verbal de interogatoriu, 1955 március 3, ACNSAS,

körben zajlott a vizsgálat, a kihallgatást vezető hadnagy a legtöbb kérdést a faluban 1945 előtt működött pártokról tette fel. A kihallgatás során Máthé – valószínűleg megtorlástól tartva – megpróbálta óvni még élő falustársait. (Amikor Szatmári arról kérdezett, hogy kik voltak a második világháború alatt működött pártok vezetői, Máthé önmagán és az ugyancsak kihallgatásra berendelt Csog Sándoron kívül még négy személyt nevesít, hozzátéve hármuknak az elhalálozási dátumát is.⁸ Kérdésre a tagok közül is megemlíti néhány személyt, itt is megemlítve, hogy sokan elhaltak közülük.) A kihallgatás során Máthé elismerte, hogy ő volt az Erdélyi Párt helyi vezetője.

2. Adatgyűjtés

1961. február 4. – 1962. április 24.

1961. február 4-én adatgyűjtést kezdtek Máthé Jánosról, amit 1962. április 24-én fejeztek be.⁹ (A vizsgálat típusa: acțiune informativă / acțiune individuală informativă – egyéni adatgyűjtés; a megnyitott dosszié típusa: dosar individual). Ügyével a területileg illetékes Securitate hivatal, a Belügyminisztérium Brassó Tartományi Igazgatósága Sepsiszentgyörgy rajoni Osztályának III. (Belföldi Hírszerzés) Ügyosztálya foglalkozott.¹⁰

A megfigyelési akciót a 70. számú belügyminiszteri utasítás miatt indították el, amely előírta az összes, 1948-ban megszüntetett párt, valamint az azelőtt működött pártok helyi vezetőinek beazonosítását az egész országban. A cél a „megelőző felderítés” volt: a potenciálisan veszélyesnek minősülő személyekről gyűjtöttek adatokat, és megpróbálták kiszűrni azokat, akik államellenes cselekedeteket végeztek vagy készültek végrehajtani.¹¹

Máthéről tehát ekkor csak egy egyéni adatgyűjtési megfigyelést, egy rutinvizsgálatot folytattak le, amiatt hogy 1940– 1944 között ő volt az Erdélyi Párt helyi vezetője.¹²

A vizsgálatot Gödri Márton¹³ Securitate hadnagy vezette, a belügyi szervezet ‘Miklós Ștefan’ ügynök tájékoztatta.¹⁴ (Gödri Márton valószínűleg körzetfelelős volt, azaz egy körülbelül 6-7 községből álló körzetet ő felügyelt állambiztonsági

Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 11-14.

8 Proces-verbal de interogatoriu. 1955. március 3. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 12-14.

9 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4.

10 Direcția Regională Brașov, Secția Raională Sfântu-Gheorghe, Biroul III. 1960-ban Sepsiszentgyörgy rajon Brassó tartomány része lett. Lásd: Anexă la Legea nr. 3/1960

11 Erről a rendelkezésről lásd: Stefano Bottoni (főszerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság*. 2006, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 33., 298. p.

12 „acțiune individuală informativă”. A róla nyitott dosszié pedig egyéni adatgyűjtési dosszié volt.

13 Az iratokban Gödri Martin-ként tűnik fel, a továbbiakban Gödri Márton-ként használom.

14 Ügyével még Bartos Ioan Securitate százados, a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztályának parancsnoka, és a Solomon Dezideriu (Salamon Dezső?) alezredes (a III. Ügyosztály helyi részlegének vezetője) is foglalkozott, a meghozott intézkedéseket Grozescu Augustin Securitate őrnagy (tartományi parancsnokhelyettes) hagyta jóvá. Lásd: Hotărîre pentru închiderea dosarului individual nr. 1818, privind pe Mathe Ioan, din comuna Hercullean, 1962. április 13. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 1-2.

szempontból, ebbe beletartozott a rendszeres terepmunka és az informátori hálózat kiépítése a körzet településein.¹⁵⁾

A megfigyelés célja annak kiderítése volt, hogy Máthé János:

- milyen kapcsolatban áll a községbeli „magyar nacionalista” személyekkel, vagy „múltbeli” pártok vezetőivel

- ha „ellenséges” (értsd: rendszer- és államellenes) tevékenységet folytat, azt milyen módszerekkel és milyen formában teszi.¹⁶⁾

A megfigyelés munkaterve szerint:¹⁷⁾

1. Informátornak (értsd: besúgó) kellett megállapítania, hogy milyen a viszonyulása a párthoz és a kormányhoz, és folytat-e valamilyen „ellenséges” tevékenységet.

2. Levelezésének átvizsgálásával a községen kívüli kapcsolathálóját akarták feltérképezni.

3. A községbeli rendőrparancsnoknak a falu lakossága körében időszakos ellenőrzések révén kellett informálódnia Máthé viselkedéséről.

Az utasítások végrehajtására az informátor esetében 60 napot, a többi intézkedés esetében 20 vagy 25 napot adtak.

A megfigyelés első szakaszában adatokat gyűjtöttek róla: ezek egyrészt személyi adatok (date de identificare), kompromittáló adatok (materiale compromițătoare), és „megdönthetetlen bizonyítékok” voltak.¹⁸⁾

A megfigyelés további részében különféle módozatokkal Máthének az akkori politikai rendszerrel szembeni magatartását próbálták megismerni.

Informátorok adatszolgáltatása. A Securitate tiszték megtudták, hogy 'Miklós' informátor baráti viszonyban van Máthé Jánossal. Ezért Gödri Márton hadnagy ('Miklós' tartótisztje) utasította, hogy továbbra is tartsa fenn a kapcsolatait Máthével, látogassa meg otthonában, hogy ott majd hosszabban beszélgessen vele, a Gödri által megadott témákról.

A beszélgetéssel Máthé véleményét szerették volna kipuhatolni a falubeli társulásról és a kollektivizálásról.¹⁹⁾ Ez lojalitáspróbaként működhetett: a hatalom néhány egyértelmű kritérium, azaz kulcsproblémához való viszonyulás alapján lojálisnak vagy ellenségesnek minősítette a megfigyeltet. Abban az időszakban –

15 Lásd: Directiva pentru organizarea și conducerea muncii informative la sate. (Irányelv a falvakban végzett adatgyűjtési munka megszervezéséről és irányításáról.) Silviu B. Moldovan, Cristina Anisescu, Mirela Matiu (coord.): „Partiturile” Securității – Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987), București, 2007, Editura Nemira, 217-230. p.

16 Hotărîre de deschidere a dosarului individual asupra numitului Máthé Ioan din comuna Herculian, 1961. február 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 6-7.

17 Plan de măsură. 1961. február 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 17-18.

18 Szó szerint: minden kétséget kizáró bizonyítékok („dovezile neîndoielnice”). Ezek különböző, írásos forrásokból származó, egybevágó adatok Máthé Jánosról. Hotărîre de deschidere a dosarului individual asupra numitului Máthé Ioan din comuna Herculian, 1961. február 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 6-7.

19 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 23-24. Gödri Márton hadnagy feljegyzése 'Miklós' informátornak adott utasításokról.

ügy tűnik – a Securitate a kollektivizálással kapcsolatos álláspontból mérte le a rendszerhűséget. (Magyarhermányban 1957-től egészen 1962-ig sikertelenül próbálkoztak a kollektív gazdaság megszervezésével.²⁰)

A politikai kérdésekkel kapcsolatban Gödri arra utasította 'Miklós'-t hogy: „ne legyen a politikai problémák[ról szóló beszélgetések] kezdeményezője, de ha a vizsgált [személy] elkezd ilyesmikről beszélni, nyilvánítsa ki véleményét, anélkül hogy ellentmondana neki.”²¹

A kapott utasításoknak megfelelően 'Miklós' informátor 1961–1962 folyamán többször beszélgetett Máthéval, ezek tartalmáról ötször jelentett tartóztisztjének. (Szóbeli jelentéseit Gödri Márton gépelte le.²²) A két megadott „tematikát” (kollektivizálással kapcsolatos vélemény, politikai állásfoglalás) több beszélgetésben szóhozta. Ezek alapján az informátor úgy vélte, hogy Máthénak nincsenek „ellenséges megnyilvánulásai” a kollektivizálással kapcsolatban. Csupán technikai jellegű ellenvetéseket közölt az informátorral (pl. a csoportmunka nem lesz jó, mert a földterület nem egyformán van elosztva, gyenge a vezetőség, stb.).²³

Máthé valószínűleg óvatosságból vagy gyanakvásból nem az igazi véleményét mondta el, hiszen Magyarhermány kronológiájából egyértelműen kiderül, mennyire ellenezte a kollektivizálást.

Májusban 'Miklós' politikai kérdéseket is szóhozott, de eredménytelenül, mert Máthét „nem nagyon érdeklik a politikai problémák, inkább magával és a családjával törődik.”²⁴ Vagy az informátor volt „kíméletes”, vagy Máthénak ismét sikerült lepleznie valódi érzelmeit. A mai olvasó a kronológia hangvételeből épp a fenti megállapítás ellenkezőjéről győződhet meg. Máthé mindig követte a külpolitikai eseményeket, mert ezektől várta a belpolitikai fordulatot.

Ezt követően 'Miklós' máskor is megpróbálta a politikai kérdések fele terelni a beszélgetést, például szóhozta a Szovjetuniónak azt a törekvését, hogy békét kössön az NSzK-val²⁵, de Máthé „csak annyit mondott, hogy ő csak azt akarja, hogy béke legyen, mivel mind megcsömöröltek a háborútól, és nem hiszi, hogy lenne valaki, aki háborút akarna.”²⁶ A fennálló politikai rendszerrel kapcsolatban

20 *Magyarhermány kronológiája* 1957. szeptember 6-a és 1962 közötti bejegyzések.

21 „Să discute despre problemele legat de întovărășirea agricolă pentru ca să putem cunoaște părerile obiectivului. Să nu fie inițiatorul problemelor politice, dar dacă obiectivul începe să discute așa ceva să dea părere însă fără să spună contra lui (să-l contrazică).” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 23.

22 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 19-24. Az 1961. április 6-án, április 20-án, május 11-én, november 3-án, 1962. január 11-én és március 15-én Magyarhermányban kelt tájékoztató jegyzékek.

23 Notă informativă. 1961. április 6. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 24. és Notă informativă. 1961. április 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 23.

24 „Nu-l prea preocupă problemele politice cît mai mult se interesează de el însuși și de familia lui.” Notă informativă. 1961. május 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 22.

25 A szövegben NDK szerepel, de ez nyilvánvalóan elírás.

26 „Sursa a încercat să canalizeze discuția despre [sic!] probleme politice actuale, ca de ex[emplu] lupta U[niunii] S[ovietice] ca să încheie tratatul de pace cu Germania Democrată, însă sus-numitul a afirmat numai atît că el nu dorește decît numai să fie pace, deoarece toți s-au săturat de război, și totodată nu crede că ar mai fi cineva care ar dori războiul.” Nota informativă. 1961. május 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 21.

Máthé meglegedettségének adott hangot, azaz újra nem a valódi véleményét mondta el.

Januárban 'Miklós' jelentette, hogy Máthé betegeskedik, nem hall jól, emiatt nehezen lehet vele beszélgetni. 'Miklós' azt is megkérdezte, mivel foglalkozik esténként, mire Máthé elmondta, hogy csak tudományos könyveket olvas. Erre az információra „ráharapott” Gödri, mert 'Miklós'-t arra utasította, derítse ki, milyen könyveket olvas Máthé, de az informátor erről nem közölt újabb adatokat.²⁷

Adatgyűjtés rendőrségi forrásokból. A magyarhermányi Milícia-őr Máthé János személyi adatait gyűjtötte össze, majd nyomozati jelentésben összegezte, és átküldte a Securitate sepsiszentgyörgyi egységének.²⁸ Három részre taglalták jelentésüket: Adatok hivatalos forrásokból (életrajzi adatok); Ügynökhálózat és alkalmi források (-ból megtudott életrajzi és családi, ill. személyes jellegű információk); Rokonok és kapcsolatok.

A jelentés az életrajzi adatokon túl tájékoztatást ad Máthé ekkori társadalmi beágyazottságáról. Két helybeli szerint Máthé jóban van a szomszédokkal, és arra törekszik, hogy jó viszonyt ápoljon a Néptanáccsal is. Nem járt senkihez, inkább régi könyveket és broszúrákat olvasott, „ellenséges megnyilvánulásai” pedig nem voltak a rendszerrel szemben. (Máthé a rossz hallása miatti kommunikációs problémáiból adódóan csak minimális – és célirányos – kapcsolatokat tartott fenn.)

Postai forgalom ellenőrzése. Gödri Márton 1961. március 18-án kérvényezte Máthé levelezésének megfigyelését.²⁹ De úgy tűnik, nem akadt fenn semmi a horgon, mert egyetlen, ebből az időszakból származó levélmásolat vagy levélfordítás sincs a dossziékban.

Az adatgyűjtési megfigyelés következtetései. A Gödri által készített zárójelentés szerint Máthé nem folytat rendszerellenes tevékenységet, és nincsenek ilyen megnyilvánulásai, sőt 'Miklós Ştefan' informátor szerint „meglegettséggel beszél a párt és a kormány által meghozott itthoni intézkedésekről”.³⁰ A zárójelentés szerint rossz hallása miatt nem nagyon tartotta a kapcsolatot a falubeliekkel, inkább tudományos és szépirodalmi könyveket olvasott.

Mindezek alapján „lojálisnak” minősítették, és lezárták a róla folyó vizsgálatot. De továbbra is nyilvántartásban tartották és megfigyelték a II. (Belső Elhárítási) Ügyosztály keretében. Lezárt iratcsomóját a BM Brassó Tartományi Igazgatóságához küldték.³¹

27 Notă informativă. 1961. január 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 20.

28 Raport de investigații. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 25-27.

29 Referat. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 28.

30 „...vorbește cu satisfacție despre măsurile luate de partid și guvern în țara noastră.” Hotărîre pentru închiderea dosarului individual nr. 1818, privind pe Mathe Ioan, din comuna Herculean, 13. apr. 1962. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 1.

31 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 76.

3. Előzetes ellenőrzés

1967. március/1968. április 5. – 1969. február 4.

Előzmények. 1967-ben a Securitate – valószínűleg rutinellenőrzés során – (az összes külföldre címzett levelet ellenőrizték) felbontotta Máthé János levelezését.³² Tartalmukat annyira veszélyesnek ítélték, hogy előzetes ellenőrzést kezdtek róla. Milyen tartalmú levelek készítették a Securitatet erre a lépésre?

A felbontott, majd továbbengedett levelek közül hármat Magyarországra küldött.³³ Ezekből kettőt a budapesti *Magyar Nemzet* szerkesztőségének postázott, egyet pedig az ugyanott élő rokonának, Pethő Sándornak.³⁴

Az 1967. január 24-i, a *Magyar Nemzet* szerkesztőségéhez címzett levelének bevezető részében Máthé a magyar történelem iránti érdeklődéséről írt, majd ezzel kapcsolatos kérdéseinek megválaszolásához kér segítséget: „Minket, akik Magyarország határain kívül élünk, különlegesen érdekel bármilyen munka, ami új, eddig ismeretlen adatokat szolgáltat a nemzetünk történetéről.”³⁵ A levélfordítás Avram Ilarie Securitate őrnagyhoz került, aki 1967. február 27-én elintézésre Gödri Mártonhoz küldte: „Sürgősen azonosítani és elkezdni a nevezett Máthé János vizsgálatát, egy előzetes ellenőrzési vizsgálat keretében. Úgy gondolom, hogy a fentnevezett nem idegen a Magyarhermányban történt eseményektől.”³⁶

Máthé 1967. február 19-i levelében elküldte Budapesten lakó rokonának, Pethő Sándornak a trianoni békekonferencián résztvevő magyar küldöttség vezetőjének tiltakozó jegyzékére írt francia válaszlevelet.³⁷ Máthé megírta saját véleményét is, ami felkeltette a Securitate illetékes tisztjének érdeklődését, mert az a fordítás első mondatát alá is húzta.

„Érdeemes ma is elolvasni, és ezáltal rájöhetsz, micsoda arcátlansággal beszélt ez a fennhéjázó, ez a disznó – aki gyűlölte a magyar népet – az ezeréves Magyarországról, és annak államférfiairól. Millerand és Clemenceau – Magyarország két sirásója – a magyarok elleni gyűlöletükben, hazugságokkal és rágalmakkal, mániákus dühükben elpusztították az országot.”³⁸

32 Plan de măsurî. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32.

33 Plan de măsurî. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32.

34 A *Magyar Nemzet* szerkesztőségéhez 1967. január 24-én és 31-én keltezett leveleket. Notă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 72., 73.

35 „Pe noi, care trăim în afara granițelor Ungariei, ne interesează în mod deosebit orice lucrare care ne oferă date noi, necunoscute pînă acum, din istoria națiunii noastre.” Nota. 1967. január 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 73-73 v. Ez Máthé levelének fordítását tartalmazza, ebben arra kéri a *Magyar Nemzet* szerkesztőségét, hogy juttassák el Dobossy Lászlóhoz a neki írt levelét.

36 „Urgent identificarea și luarea în lucru a numitului Mathe Janos, prin dosar de verificare prealabilă. Cred că susnumitul nu este străin de evenimentele petrecute în com[una] Herculan.” Notă. 1967. január 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 73-73 v. Nem ismert, milyen eseményre célzott Avram.

37 Millerand francia diplomata válasza Apponyi grófnak a békeszerződés elleni tiltakozó jegyzékére.

38 „Merită să fie citit și astăzi și astfel să-ți poți da seama cu ce tupeu a vorbit acest trufaș, acest porc care a urît poporul maghiar, despre Ungaria de o mie de ani și despre conducerea ei de stat. Millerand și Clemenceau – cei doi gropari ai Ungariei – în ura lor împotriva ungarilor, cu minciuni și calomni, cu o furie maniacă au distrus țara.” Notă. 1967. február 24. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 70.

A levél alapján Máthét nacionalistának minősítették.³⁹ Amennyiben a sajátjának érzett ország megcsonkítása miatti fájdalmat, és a megalázása miatti haragot nacionalizmusnak minősítjük, úgy helytálló a Securitate tiszt besorolása. Ám a Securitaténak valószínűleg egyértelműbb szempontja volt: úgy gondolhatták, hogy Máthé nem fogadja el a fennálló államhatárokat, tehát potenciális ellenség, akit figyelni kell. Ezt a következtetést támasztja alá a meghozott intézkedés is: a levélfordításra 1967. március 7-én Avram Ilarie ráírta: „Harmati százados elvtárs! Kérjétek Gödri főhadnagyot, hogy azonosítsa és folytasson le kivizsgálást Máthé Jánosról. Az eredményt mutassa be nekem.”⁴⁰

Az előzetes ellenőrzés beindítása. Az elfogott levelek nyomán márciusban előzetes ellenőrzési akciót indítottak Máthéről, a vizsgálatot Gödri Márton vezette. A vizsgálat során Máthénak a 'Ionel' fedőnevet adták.⁴¹ Gödri hamarosan munkához látott: 1967. március 11-én kérvényezte Máthé János külföldi levelezésének felbontását 180 napos időtartamra.⁴² A kérvényt a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztályának parancsnoka, Avram Ilarie őrnagy, és a Securitate Tartományi Igazgatóságának parancsnoka, Bolintineanu Ioan vezérőrnagy írta alá.⁴³

Március 23-án Gödri kikérte Máthé 1962. évi iratcsomóját.⁴⁴

1967. júniusában elfogták Máthé Jánosnak az udvarhelyi Bányai János geológusnak írott levelét, amelyben beszámolt a Magyarhermány határában végzett földtani kutatásokról. (1962 – 1964 között Magyarhermány határában érlelőhelyeket kerestek, ennek során több próbafúrást végeztek. A felszínre hozott talaj összetételének adatait Máthé a fúrásokat végző Néder György fúrómestertől elkérte.⁴⁵ 1967. június 5-én ezeket az adatokat térképmelléklettel együtt elküldte Bányainak.⁴⁶)

Mivel ezek a földtani adatok államtitkoknak minősültek, a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztálya 1967. augusztus 21-én kérte a Securitate Csíkszereda Rajoni Osztályát, hogy azonosítsák Néder Györgyöt, és küldjék el személyi adatait, valamint jellemzését.⁴⁷

39 A levelet a problémakör szerint minősítették, a formanyomtatványon szereplő „A jegyzék jellege” rovatához beírták: nacionalista („nationalist”).

40 „Tov[arășul] căp[itani] Harmati! Cereți L[ocotenent] Maj[or] Gödri, să identifice și să efectueze investigații asupra lui Mathe János. Rezultatul să mi se prezinte.” Nota. 1967. február 24. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 70.

41 1967 augusztusában a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztálya adatokat kér egy olyan személyről, akivel Máthé levelezett. Indoklás: „[...] kapcsolatban volt az általunk követett »Ionel« célszeméllyel.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 54.

42 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 60.

43 Lásd Florica Dobre (coord.): *Securitatea* vol. I., (1948-1967) Editura Enciclopedică, Buc., 2006. 228-231. p.

44 1967. március 23-án kérvényezte Gödri, hogy a BM Brassó Tartományi Igazgatósága küldje át Máthé 1962-ben lezárt dossziéját. (ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 76.) Ezt megkapta, mert az 1961-62. évi és az 1968. évi vizsgálat dossziéja egy iratcsomóban van.

45 Máthé János levelének másolata. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 66.

46 Máthé János levelének másolata és a térképmelléklet. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 62-66.

47 1967. augusztus 21. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 54. Az átiratot a rajoni Osztály parancsnoka, Avram Ilarie őrnagy, és a Szekuritáté Brassó Tartományi Igazgatósága parancsnokának helyettese, Turc Iosif alezredes írta alá.

A kérésre válaszul a Securitate Csíkszereda rajoni Osztálya decemberben közölte, hogy nem azonosítottak ilyen nevű személyt működési körzetükben.⁴⁸ A válaszlevelet Csíkszereda rajoni Osztályának parancsnoka, Cerghizan Ștefan főhadnagy, és a Securitate Maros Tartományi Igazgatóságának parancsnoka, Sălcudean Pavel alezredes írta alá.⁴⁹

Néder György (ha valóban így hívták, és ez nem egy Máthé által, óvó szándékkal adott álnév) megmenekült a Securitate vizsgálatától. (Megjegyzendő, hogy a most hatályos jogszabályok alapján is a földtani kutatások eredményei államtitoknak minősülnek, mivel az állam nyersanyagtartalmait érintő adatokról van szó.⁵⁰)

Végül az összegyűlt adatok alapján 1968 áprilisában egy magasabb fokozatú vizsgálatot indítottak Máthéról.

4. Adatgyűjtés.

1968. április 5. – 1969. február 4.

1968. április 6-án Máthéról a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségén megkezdtek a 21-es számú adatgyűjtési akciót (mapă de lucru).⁵¹ A vizsgálat megindítását több tényezővel indokolták:⁵²

- Máthé az Erdélyi Párt községi elnöke volt;
- Máthé nacionalista (ennek bizonyítékát a három, Magyarországra küldött levél tartalmában látták);
- foglalkozik a magyarok történelmével, a falu monográfiáját írja, ezekhez történelmi adatokat gyűjt;
- 1966-ban írógépet vásárolt, amellyel történelmi tárgyú dolgozatokat készít, amelyeknek nem ismert sem a tartalma, és az sem, mi a célja velük;
- államtitoknak minősülő geológiai adatokat gyűjt és továbbít másoknak.

Máthéról még befutott egy jelentés Árvay Józseftől, a sepsiszentgyörgyi állami levéltár igazgatójától, mely szerint Máthé kérte, hogy adatokat gyűjthessen munkáihoz ebben a levéltárban.⁵³

Az adatgyűjtés célja az volt, hogy kiderítsék, Máthé milyen tartalmú kéziratokkal rendelkezik, és mit szándékszik velük tenni. Ennek felderítésére több intézkedést terveztek:⁵⁴

- meg kellett vizsgálni, hogy 'Miklós' informátor tud-e adatokat szállítani Máthéról (azaz még kapcsolatban van-e vele), és ha igen, akkor konkrét feladatokkal kellett megbízni. Határidőnek 1968. április 25-ét tűzték ki.

48 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 55., 1967. december 18.

49 Lásd: Florica Dobre (coord.): *Securitatea* vol. I., Editura Enciclopedică, Buc., 2006., 244-246. p.

50 Legea nr. 182 din 12 aprilie 2002 privind protecția informațiilor clasificate.

51 Consiliul Securității Statului, Inspectoratul Județean Covasna. A 2/1968-as törvénnyel megszüntetik a tartományokat és a rajonokat, köztük Sepsiszentgyörgy rajont is. Ennek a területén létesült Kovászna megye, amelynek lesz része lesz Magyarhermány.

52 Plan de măsură. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32–33.

53 Plan de măsură. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32.

54 Plan de măsură. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 33.

- be kellett fejezni 'A. B.' jelölt (valószínűleg informátor-jelölt) tanulmányozását, ezt követően Máthé közelébe kellett férkőznie, és vele kapcsolatban konkrét feladatokat végrehajtania. Határidőnek 1968. május 15-ét tűzték ki.

- mivel Máthé meghívta magához Árvay Józsefet, meg kellett „szervezni” a látogatását Magyarhermányba, ahol ki kellett puhatolnia, milyen tartalmú kéziratokat írt Máthé, és mit szándékszik ezekkel tenni. Ezenkívül meg kellett vizsgálnia, milyen történelmi értékű dokumentumokkal rendelkezik Máthé.

- 'Tordai' informátornak, aki a *Megyei Tükör* napilap önkéntes baróti tudósítója volt, kapcsolatot kellett létesítenie Máthéval. Ezt követően kellett konkrét feladatokat végrehajtania. Ehhez le kellett ellenőrizni, milyen kapcsolathálóval rendelkezett 'Tordai' Magyarhermányban, mindezt 1968. május 25-ig.

- fel kellett bontani Máthé külföldi és belföldi levelezését.

Az újabb megfigyelési akciónak a „Seminar” nevet adták.⁵⁵ A vizsgálatvezető ugyanaz a Gödri Márton (mostmár főhadnagy, beosztása szerint művelési tiszt), a tervezett intézkedéseket a megyei III. (Belső Elhárítási) Ügyosztály parancsnoka, Voşloban Stelian főhadnagy hagyta jóvá.⁵⁶

Levelezés felbontása. A külföldről érkezett leveleket a Securitate III. (Belső Elhárítási) Igazgatóságán, Bukarestben bontották fel, románra fordították, és a fordítást úrlapon átküldték a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségére.⁵⁷ (Az 1968. évi közigazgatási átszervezéskor Sepsiszentgyörgy rajont megszüntették, a területén létesült Kovászna megye, ebbe tartozott Magyarhermány is.⁵⁸)

Egy keltezés nélküli jegyzék arról tudósít, hogy Máthé 1968 márciusa és júniusa között három levelet küldött Pető Jánosnak, Budapestre, de ezekből csak a „szakmai” vonatkozású levelet küldték át Gödrinek, a családi jellegűeket nem.⁵⁹

1968 augusztusában elfogták Máthé Jánosnak július 28-án keltezett, Pető Sándorhoz írt levelét.⁶⁰ A levélben Máthé elmesélte, hogy meglátogatta őt két magyarországi állampolgár: Perjés Géza⁶¹, és egy másik, Budapesten élő személy,

55 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 35., 38.

56 Plan de măsur, 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 33.

57 Lásd pl. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 34–35.

58 A közigazgatási átszervezés magával vonta a Securitate területi (az új közigazgatási egységeknek megfelelő) átszervezését is. Létrehozták a Kovászna Megyei Állambiztonsági Felügyelőséget, parancsnoka Avram A. Ilarie őrnagy, főfelügyelői beosztásban; helyettese Harmati I. Adalbert százados, az I. (Belföldi Hírszerzés) Főosztály megyei részlegének vezetője; Zilcsak V. Otto őrnagy, a főfelügyelő helyettese és a III. (Kémelhárítás) Főosztály megyei részlegének vezetője; Suciú A. Ioan százados, az I. (Belföldi Hírszerzés) Főosztály megyei részlege I. Ügyosztályának vezetője; Rădulescu Gh. Constantin főhadnagy, a III. (Kémelhárítás) Főosztály megyei részlege I. Ügyosztályának vezetője. Lásd: Florica Dobre (coord.): *Securitate* vol. II. (1967-1989), Bucureşti, 2006, Editura Enciclopedică, 56. p.

59 Notă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 35., 61.

60 A levél román nyelvű fordítása. 1968. augusztus 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 35.

61 Perjés Géza (1917 – 2003. szeptember 18.) A budapesti Ludovika katonai akadémián végzett, tisztként harcolt a második világháborúban. A háborút követően újkorra szakosodott hadtörténész lett. Lásd: Broucek, Peter: Géza Perjés. Hausnak Gábor (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére.* 11-13. p. A Securitate iratokban Perjés Gézát tévesen íróként tüntetik fel.

akik elkérték az általa készített tájsofgyűjteményt azért, hogy eljuttassák Lőrincze Lajos⁶² magyarországi nyelvésznek.

Ez az információ igen súlyos következményekkel járt, mert szigorúan tilos volt bármilyen szellemi termék engedély nélküli kivitele Romániából. (A továbbiakban is a szellemi termékek külföldieknek való átadása volt Máthé legsúlyosabb „bűne”.) Természetesen legfőképp a szellemi termék „minősége” jelentett gondot: a Securitate a magyarságtörténeti, kisebbségtörténeti, illetve az asszimilálni kívánt magyarság identitását erősíteni képes írások külföldre jutását akarta legfőképp megakadályozni.

Információszerzés a Milícián keresztül. A magyarhermányi Milícia-órs parancsnoka, Kovács Tamás őrmester feljebbvalói utasításra egy keltezetlen jelentésben arról számolt be, mit tudott meg Máthé Jánosról. Az életrajzi adatok után a „megbízható” személyektől kapott információkat sorjázza. Ezek szerint Máthé kolozsvári illetőségű személlyel levelezik, a falumonográfiát írja, amelyben részletesen kitér a rendszerváltozások eseményeire, és a múlt rendszerből származó (értsd: 1945 előtti) nyomtatott könyvei vannak. Az őrmester tudott arról is, hogy Máthé 1966 őszén egy írógépet vásárolt, és azon gépelte munkáit.

Az őrmester is bekapcsolódott az információszerzés irányításába: 1968. szeptember 18-án 'Miklós István' informátor szóbeli jelentését ő írta le, és utasításokat is adott neki.⁶³

Helyszíni vizsgálat. 1968. április 10-én 'Miklós István' informátor beszámolt Gödri Mártonnak arról, hogy mit tudott meg Máthétól. 'Miklós' szinte naponta szót váltott Máthéval, de az jórészt csak a gazdálkodással kapcsolatos dolgokról beszélgetett, ritkán politizált, és akkor is csak belpolitikai eseményekről nyilvánított véleményt. Máthé helyeselte, hogy a román pártdelegáció otthagya a kommunista pártok budapesti tanácskozását, mert szerinte egyetlen pártnak sincs joga, hogy beavatkozzon a RKP belső életébe. 'Miklós' ebből úgy ítélte meg, hogy Máthé „általában pozitívan ítéli meg a párt politikáját”.⁶⁴

Gödri az informátornak a következő feladatokat adta: derítse ki, hogy milyen stádiumban van Máthé a munkáival, mi a szándéka velük, ki akarja-e adni őket. Az állambiztonsági tiszt tippeket is adott, hogy lehetne ezt kicsalogatni Máthéból: „Ezt a dolgot úgy tudhatja meg, ha azt mondja, hogy nézd, telik az idő, öregszel, kinek fogod adni [a munkáid], mert közeleg a mi végünk (ugyanolyan korúak lévén).”⁶⁵ Az informátornak még azt kellett kiderítenie, hogy Máthé a munkájában

62 Lőrincze Lajos (1915. november 24. Szentgál, Veszprém megye – 1993. október 11., Budapest) nyelvűvelő, a MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, a Magyar Nyelvtudományi társaság alelnöke, a Kossuth Rádió „Édes anyanyelvünk” ismeretterjesztő rádióműsor vezetője, a *Magyar Nyelvőr* szaklap szerkesztője. Balogh Ferencné: *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia.* Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém, 1998.

63 Notá-raport. 1968. szeptember 18. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 37.

64 „...în general apreciază pozitiv politica partidului ... ” Notá raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 48.

65 „Aceast lucru va putea să află [sic!] dacă spune că uite trece timpul înbătrânești la cine o să dai că [sic!]

mit ír a székely nép, és a magyarhermányiak eredetéről. Már ekkor kiderült tehát, a hatalom számára mi volt a lojalitáspróba a történészekkel kapcsolatban: az eredetkérdésben elfoglalt álláspont.

Ugyanezen a napon Gödri megkereste a magyarhermányi általános iskola igazgatóját, Benedek Istvánt, akivel a község monográfiájáról beszélgetett (Gödri tudott róla, hogy a pártszervek utasítására akkortájt kellett összeállítani a helység monográfiáját⁶⁶).

Gödri a munkához felhasznált anyagok felől érdeklődött, mire Benedek elmondta, hogy Máthé János kézzel írt, mintegy ezeroldalas monográfiájából gyűjtött adatokat, amit Máthé akkor gépelt. Az igazgató szerint a munka főleg a székelyek hősiességét domborítja ki, és egy kolozsvári professzor szerint nem lehet kiadni, mert „nem tartalmaz ismeretlen adatokat, és a stílusa sem megfelelő.” Az igazgató még elmondta, Máthé hivatalosan felajánlotta munkáit a község monográfiáját összeállító bizottságnak „de egyébként kifelé nem népszerűsíti a munkáit, nem adja oda az embereknek olvasásra.”⁶⁷

A jelentésen a felettes tiszt kézírásos megjegyzése is olvasható: „Ellenőrizték le az igazgatót, milyen ember, párttag-e vagy nem, hogy kihallgathassuk, mint tanút.”⁶⁸

Aznap Gödri elment a helybeli református lelkészhez is.⁶⁹ Gödri már előzőleg ismerte őt, többször beszélgetett vele azelőtt, és – a jelentés szerint – a lelkész felajánlotta, hogy segíteni fogja.⁷⁰ Eleinte mindketten a családi dolgaikról beszélgettek, majd a Securitatét érdeklő problémákról. Gödri tudta, hogy a lelkész is az egyházközség történetén dolgozik, megkérdezte, honnan vannak ehhez adatai. Az elmondta, hogy minden adatot Máthétól kapott.

A tiszt a továbbiakban Máthé felől érdeklődött, mire a lelkész elmondta, hogy látta Máthénál a falumonográfiát, Máthé abban az időszakban a székelyek származását kutatta, a község eredetének kapcsán. „Ki akarja deríteni, ha a székelyek a hunok vagy avarok leszármazottai-e, és nem ismer el semmit abból, amit más tudósok erről eddig kiderítettek. A munkái elkészítéséhez a sokrétű, magyarországi (*Magyar Nemzet* szerkesztősége) és hazai kapcsolatait használja fel.”⁷¹ Gödri felkérésére a lelkész vállalta, hogy kideríti, milyen könyvei vannak Máthénak.

apropie sfârșitul nostru (fi[i]nd în același etate).” Notă raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 48.

66 Voltak akciók, amikor párt- vagy néptanácsi utasításra a községek – megadott szempontok alapján – meg kellett írják a település monográfiáját.

67 „Tocmai din această cauză a spus un profesor dela Cluj care a citit în 1967 că nu se poate edita, nu conține date necunoscute și nici stilul nu corespunde. [...] Aceste lucrări a oferit oficial comisiei pentru întocmirea monografiei comunei, dar de altfel nu exteriorizează lucrările nu dă la oameni pentru citit.” Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 49.

68 „Verificați pe directorul școlii, ce fel de om este, dacă este sau nu membru de partid pentru a putea fi ascultat ca martor.” Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 49.

69 A lelkész hol a teljes nevén, hol 'Dávid' fedőnévvel jelenik meg az iratokban.

70 Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 50.

71 „Vrea să stabilească dacă secui sînt urmași[i] hunilor sau avarilor nu recunoaște nimic ce a ce a[u] stabilit alți oameni de ști[i]nță pînă în prezent. Pentru întocmirea lucrărilor se folosește de legături multiple atît

Gödri jelentésére egyik felettese ráírta: „Vegyenek nyilatkozatot a paptól, az elmondottakról. Jó volna, ha konkretizálni tudná ... [Máthé] munkáinak tartalmát.”⁷²

Úgy tűnik, hogy a Securitate bírósági eljárást szándékozott Máthé ellen indítani, mással nem magyarázható az a törekvés, hogy Máthét kompromittáló nyilatkozatokat szerezzenek be, illetve tanúkat használják fel a két adatközlőt.

Jelen sorok írója a lelkészre vonatkozó iratok fénymásolatát 2006 őszén elküldte az érintetthez, információkat kérve a kutatáshoz. A lelkész válaszelevele szerint:

„Tudomásom szerint olyan lelképásztor nem volt 1989 előtt, akiket meg nem kerestek a szekuritátások. Természetesen engemet is. [...] Magyarhermányban soha senkiről semmit le nem írtam, a szekusoknak. [...] Mit írtak a megbízott állam védelmi szervek rólam, méltóságomnál fogva nem foglalkozom aljas rágalmaikkal. Nyilván, hogy megbízatásukat, »munkájukat« igazolják, mindenre képek voltak.”⁷³)

Egy későbbi Securitátés irat így ír róla:

”[adatvédelmi okokból törölve-L.M.] lelkész, a Securitate szervek volt informátora, a Securitate Maros Megyei Felügyelősége felhagyott az alkalmazásával, mert visszautasította a szerveinkkel való együttműködést, Gödri százados megpróbálta a reaktiválását 1971 folyamán, de a kísérlet ugyanazon okból sikertelen volt. Tekintetbevéve a nézeteit, valamint a helybeliek körében való népszerűségét, szükségesnek tartom [adatvédelmi okokból törölve-L.M.] lelkésznek az általános nyilvántartás keretében való figyelését. Hasonlóképpen, a Megyei Tanfelügyelőségen keresztül olyan intézkedéseket foganatosítanak, amelyek a [helyi] tantestülettől való elszigetelését, és a községbeli értelmiségi közeg előtti lejáratását eredményezték.”⁷⁴

Ugyanaznap, 1968. április 10-én készült el 'Vincze Endre' informátor jelentése is, ő Kovács Tamás Milícia őrmesternek, a magyarhermányi Milícia-órs parancsnokának jelentett. Máthétól megtudta, hogy annak mintegy 60 könyve van, ezek között olyanok is, amelyeket az 1940–1944 között vásárolt. 'Vincze' szerint Máthé „az ország” (Erdély?) történetét írja meg, 1848-tól napjaikig.⁷⁵ Megtudta, hogy kapcsolatai vannak Kolozsváron, Sepsiszentgyörgyön és máshol, és szinte havonta felkeresi az ott lakó ismerőseit, akik adatokat gyűjtenek a kutatásához. 'Vincze'

în Ungaria /Redacția Națiunea Maghiară/ cit și din țară.” Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 50.

72 „Luați declarație de la preot, despre cele relatate. Ar fi bine dacă ar putea concretiza unele afirmații ale lui Mathe față de episcop, precum și conținutul lucrărilor sale.” Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 50.

73 Az illető lelkésznek László Mártonhoz írt, 2006. október 5-i keltezésű levele.

74 „Preotul [adatvédelmi okokból törölve-L.M.] a fost informator al organelor de Securitate, abandonat de către [Inspectoratul de] S[ecuritate] J[udețean] Mureș refuzînd colaborarea cu organele noastre, s-a încercat revitalizarea lui de către căpitanul Gödri în cursul anului 1971, însă a eșuat din același motive. Date fiind concepțiile sale precum și popularitatea de care se bucură în rîndul sătenilor, consider necesară urmărirea (preotul [adatvédelmi okokból törölve-L.M.]) în cadrul Bazei de Lucru.” Notă informativă. 1972. január 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 9.

75 „A început să-l scrie istoria al țara” [sic!] Notă informativă. 1967. április 10. 'Vincze Endre' informátor írásbeli jelentése. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 58.

szerint Máthé nem mutatja meg másoknak amit ír, de ki akarja adni könyvben, és legtöbbit a falumonográfián dolgozik.⁷⁶

A továbbiakban 'Vinczé'-t Kovács Tamás utasította, derítse ki, kikkel van kapcsolata Máthénak Kolozsváron és Udvarhelyen; pontosan mit is ír, és elküldi-e azt valahová. Azt is meg kellett tudnia, kikkel levelezik Máthé, ad-e kölcsön könyveket, és ha igen, kiknek.

Az őrmester feljegyezte a foganatosított intézkedéseket is: 'Vincze' és 'Miklós' informátorokat ráállította Máthéra, hogy azok térképezzék fel Máthé kapcsolatait, valamint azt is, hogy ad-e kölcsön könyveket, és ha igen, kiknek.

Beszervezése alkalmával, 1968. május 31-én 'Hogyi/Hodi Ferenc' informátorral leírást, milyen kapcsolatban van Máthéval és mit tud róla.⁷⁷ 'Hogyi' szerint Máthé Erdély és a székelység történetével foglalkozik és tájszavakat gyűjt. A munkáihoz szükséges forrásanyag beszerzése érdekében kapcsolatot tart fenn „Balogh Edgár Kolozsvári professzor és mások [sic!], kiknek nevét nem ismerem. Kapcsolatai Magyarországra is kiterjednek, ahonnan levelezik Benedek Elek utódaival, Nagy Vilmos volt honvédelmi miniszter 1944 előtt és másokkal.”⁷⁸ (Az elkobzott levelezésből és a hagyatékából csak a Benedek Elek utódaival való levelezésre vannak adataink, a másik két megjelölt személyre nem.)

'Hogyi' - az írott jelentése alapján (primitív fogalmazásmód, sok helyesírási hiba, a könyvek világában való járatlanság) - valószínűleg iskolázatlan, kétkezi munkás lehetett. Ezért feltételezhető, hogy amikor Máthétól annak kutatásai és kapcsolatai felől (azaz értelmiségi vonatkozású munkálkodásáról) kezdett érdeklődni, felkeltette Máthé gyanakvását. Ezzel magyarázható, hogy Máthé nem fedi fel valódi véleményét, például a kollektivizálással kapcsolatban, és kitér a politikai kérdések elől.

'Hogyi' 1968. június 21-én is beszélgetett Máthéval, ekkor megtudta, hogy Máthét felkereste Dózsa László agrármérnök, egy másik, ismeretlen személy társaságában, ők Kőrösi Csoma Sándor életével és munkásságával kapcsolatos anyagokat kértek Máthétól. A jelentés nyomán Gödri főhadnagy megbízta 'Hogyi'-t, derítse ki, ki volt Dózsa László társa (Dózsát már régebről figyelte a Securitate), és mi célból kértek Kőrösiről adatokat.⁷⁹

1968. július 7-én 'Hogyi Ferenc' jelentette, hogy Máthé Jánossal lakásán beszélgetett, és megállapította, hogy Máthét: „Nagyban érdekli a székely nép története és ebből kifolyólag kapcsolatot tart ojan [sic!] személyekkel [sic!] akik erről tudnak valamit. [...] Izsák Imrével aki most is mint író tevékenykedik ezenkívül ojan [sic!] személyekkel akik a székely oklevéltárról tudnak valamit. és

76 Notá informativă. 1967. április 10. 'Vincze Endre' informátor írásbeli jelentése. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 58.

77 A fedőnevét olykor Hodinak írták.

78 'Hogyi Ferenc' informátor írásbeli jelentése. 1968. június 31. [sic!] ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 45.

79 'Hogyi Ferenc' informátor írásbeli jelentésére Gödri Márton által ráírt utasítások. 1968. június 21. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 46.

ha ebbe van meg valamej kötet ő meg összesen 8 kötetből áll és amelyből az utolsó [sic!] az a 8.ik kötet nálla is meg található. [...] Most pillanatnyilag Kolozsvárról vár valamilyen adatot, hogy ő is ki tudja bővíteni [sic!] ezzel kapcsolatos fogalmazását vagy írni valóját.

Ezenkívül foglalkozik a tájszólások eredetével és annak honnan való elnevezésével, ami több mint 1000 szó már most.

Ez tudomásom szerint az író szövetségnek van szándékában átadni.”⁸⁰

A tartótiszt ezután arra utasította 'Hogyi'-t, tudja meg Máthétól, vannak-e még olyan személyek – főleg Erdővidéken – akik hasonló kutatásokat folytatnak.⁸¹

1968. júliusában 'Hogyi Ferenc' jelentette, hogy Máthét két, Magyarországról jött „professzor” látogatta meg, a nevüket viszont nem tudta. Tartótisztje utasította, tudja meg a nevüket, s azt, hogy mit tárgyaltak Máthéval, és milyen adatokat kértek tőle.⁸²

1968. augusztus 23-án Gödri találkozott informátorával, a hermányi 'Miklós Istvánnal', aki elmondta, hogy beszélgetett Máthéval, aki Csehszlovákia megszállásáról azt mondta, hogy fájdalmas, hogy a beavatkozó öt ország megszegte a Varsói szerződés előírásait, „de mi nem kell nyugtalankodjunk, amíg olyan vezetőink vannak, mint Nicolae Ceaușescu elvtárs és mások. Nálunk nem történhet meg egy ilyen aljasság, a párt és a vezetőink által alkalmazott politikai irányvonal miatt.”⁸³

Lehetséges, hogy Máthét Ceaușescu nyilvános szereplései, megnyilatkozásai tévesztették meg, aki – abban a helyzetben, amikor elképzelhető volt egy Románia elleni szovjet támadás – több magyarbarát kijelentést tett, hogy biztosítsa a kisebbségek lojalitását. Azonban az sem zárható ki, hogy a gyanakvó Máthé így akarta félrevezetni az informátort. Őszinte véleményét már nem ismerjük, ui. 1968-ban már nem vezette a kronológiát.

'Miklós' a későbbiekben is azt a feladatot kapta, hogy beszélgessen Máthéval a kül- és belföldi politikai eseményekről, kérje ki a véleményét arra hivatkozva, hogy Máthé egy felkészültebb ember.⁸⁴

'Hogyi Ferenc' 1968. augusztus 27-én meglátogatta otthonában Máthét, aki a beszélgetés folyamán elítélte a Csehszlovákiában beavatkozó 5 országot, azt mondva, hogy semmi joguk nem volt ezt tenni. A beszélgetés folyamán Máthé elővett egy újságot, és részleteket olvasott fel Fazekas János egy beszédéből, amit

80 'Hogyi Ferenc' informátor írásbeli jelentése. 1968. július 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 41., 41 v.

81 A dokumentum Baróti medencét ír, de ez nem használt a köznyelvben, valószínűleg a helyismerettel nem rendelkező, román nyelvű feletteseknek szólt a földrajzi név.

82 'Hogyi Ferenc' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton által készített jegyzék. 1968. július 25. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 40.

83 „Poate s-a pornit din partea rușilor dar noi nu trebuie să fim neliniștiți pînă cînd avem astfel de conducători în frunte ca tovarășul Nicolae Ceaușescu și alții. La noi nu poate să aibă loc o mîrșăvie ca asta datorită liniiei politicii aplicate de partid și conducătorii lor.” 'Miklós István' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton által készített jegyzék. 1968. augusztus 23. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 39.

84 'Miklós István' informátor szóbeli jelentését Kovács Tamás őrmester írta le, és ő is adott utasítást erre. Notá-raport, 1968. szeptember 18. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 37.

az állami- és pártvezetők Brassó–Hargita–Kovászna megyei látogatásai alkalmából mondott. Máthé a következő kommentárt fűzte Fazakas beszédéhez: „Fazakas elvtárs valóban úgy beszélt, mint egy székely, a mi jövőnk jó kezekben van, Nicolae Ceaușescu elvtárrsal az élen, aki szereti, és tart a székely néphez.”⁸⁵

‘Hodi Ferenc’ külföldre készült. Gödri kihasználva az alkalmat, utasította Hodit, kérdezze meg Máthét, nincs-e szüksége valamilyen régi könyvre.⁸⁶ Az intézkedés célja az lehetett, hogy elmélyítse Máthé bizalmát ‘Hodi Ferenc’-ben, és/vagy megtudni, milyen könyvekre van szüksége Máthénak, ebből kutatási témájára lehetett volna következtetni.

1969. januárjában a kisbaconi ‘Tóth Pál’ informátor meglátogatta Máthé Jánost, és a beszélgetés során bizonyos politikai kérdéseket is szóba hozott, de Máthé azt mondta, hogy „mindent abbahagy, az írást is, mert érzi az öregséget”.⁸⁷ Az informátor – Gödri Márton utasíthatta erre – felajánlotta, hogy megpróbál könyveket beszerezni neki külföldről, de Máthé azt mondta, hogy semmi sem érdekli.⁸⁸ Az informátor szerint nagyon nehéz volt Máthéval értekezni, mert majdnem teljesen süket volt.

A sepsiszentgyörgyi állami levéltár személyzetének adatszolgáltatása. Máthé János már 1966-ban kutatott a sepsiszentgyörgyi állami levéltárban, akkor kerülhetett kapcsolatba Árvay Józseffel, az intézmény igazgatójával.

Miután a Securitate tudomására jutott, hogy Máthé régi dokumentumokkal rendelkezik, Harmati Adalbert százados közölte ezt Árvayval, aki elmondta, hogy tud erről, és hogy Máthé meghívta őt Magyarhermányba, hogy megmutatassa a dokumentumait.

Ezek után a Securitate úgy határozott, hogy „megszervezi” Árvay látogatását Magyarhermányba, vele megy Harmati Adalbert százados is, és együtt megvizsgálják Máthé dokumentumait. Árvay szerint Máthé: „mivel idős ember (körülbelül 75 éves), és mivel egyetlen kedvtelése az, hogy a község történetével foglalkozzék, nem fogja az Állami Levéltárnak sem odaadományozni, sem eladni a dokumentumait, de meg fogja nekünk mutatni, és így egyelőre meglesz azok nyilvántartása. Úgy gondolom, nincs sok dokumentuma, és azok sem túl értékesek, (kivéve a községi protokollum-töredék).”⁸⁹

85 „Tovărășul Fazakas a vorbit așa întradevăr ca un secuî, viitorul nostru este pusă în mîini bune în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, care iubește și ține mult la poporul secuî.” ‘Hogyi Ferenc’ informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton jelentés-jegyzéke. 1968. szeptember 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 36.

86 ‘Hogyi Ferenc’ informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton jelentés-jegyzéke, „Feladatok” rész. 1968. szeptember 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 36.

87 „Am adus în discuție și unele probleme politice însă a afirmat că se va lăsa de toate, de scriere că simte bătrânețea.” ‘Tóth Pál’ informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton jelentése. 1969. január 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 52.

88 Valószínűsíthető, hogy ‘Hogyi Ferenc’ és ‘Tóth Pál’ egy és ugyanaz a személy, a Securitate valószínűleg egy fedőnévcserét hajtott végre.

89 „Părerea mea este că Máthé Ioan, fiind om bătrîn (este în vîrstă de circa 75 ani) și avînd singura pasiunea de a se ocupa cu istoria comunei, – nu va dona și nu va vinde documentele sale pentru Arhivele Statului, dar va arăta nouă aceste documente, și astfel deocamdată vom avea evidența lor. Cred că nu are multe

Máthé 1968. március 21-én kutatási engedélyt kért az Állami Levéltárak Sepsiszentgyörgyi Fiókjától, a falumonográfiához akart itt anyagot gyűjteni. (Máthé már 1966-ban is kutatott ott, és az Állami Levéltárak brassói fiókjánál is.) A magyarhermányi Községi Néptanács egy megbízólevelét mutatta fel, amely szerint felkérték, hogy a falu történetét kutassa. Másnap Árvay már jelentést gépelt arról, hogy milyen ügyben járt náluk Máthé.⁹⁰

Árvay azt is leírta, megtudta Máthétól, hogy az kolozsvári és magyarországi történészekkel levelezik, akiktől adatokat kap a falu történetére vonatkozóan. Máthé néhány 17. századi iratot is mutatott Árvaynak. Egyébként Árvay elismerően írt Máthéról.

Árvay 1968. május 15-én látogatta meg otthonában Máthét, valószínűleg egyedül, (nincs más személy jelentése erről a látogatásról, és ő sem említi, hogy mással együtt járt volna ott). Árvay Gödrinek számolt be az útról. Elmondta, hogy Máthé 18. és 19. századi községi gyűlési jegyzőkönyveket, és falutörvényeket őriz. Beszélgettek Máthé kutatásairól is. Ezek szerint Máthé a falu monográfiáját írja, és Gábor Áron élettörténetét kutatja. Ennek kapcsán levelezik Gábor Áron Magyarországon élő rokonaival, akiktől fényképeket és adatokat kapott a székely ágyúöntőről. A *Korunk* 1968/2. számában megjelent, a székelyek eredetéről szóló cikkhez készített egy válaszcikket, de nem küldte el a szerkesztőséghez, mert szerinte úgysem közölnék.⁹¹

Levelezés felbontása. Figyelték Máthé levelezését is, de ő 1967 júliusa és szeptembere között nem kapott levelet.⁹² Csak 1968 elején akadt horogra Pethő Sándor 1967. december 7-én keltezett levele, amiben egy Máthét érdeklő könyvről írt.⁹³

A vizsgálat lezárása, összegzés. A közel egyéves vizsgálat eredményét 1969. december 31-én foglalta össze Gödri, amiben ismertette a Máthéról addig megtudott adatokat:⁹⁴

- milyen munkákon dolgozik (három munkáját tudták azonosítani: a Gábor Áronról szóló tanulmányt, a falumonográfiát, és a tájzavasz gyűjteményt);
- milyen forrásanyaggal rendelkezik (a község falutörvényei, jegyzőkönyvei és régi könyvek);

documente și aceste nu sunt prea valoroase (cu excepția fragmentului de protocol comunal).” Árvay Józsefnek az Állami Levéltárak Sepsiszentgyörgyi Fiókja főnökének jelentés-jegyzéke a kutatóteremben dolgozó kutatókról („Notă-raport referitor la cercetătorii de la sala de studii.”) 1968. március 22. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 52. v.

90 Árvai Józsefnek az Állami Levéltárak Sepsiszentgyörgyi Fiókja igazgatójának jelentés-jegyzéke a kutatóteremben dolgozó kutatókról („Notă-raport referitor la cercetătorii de la sala de studii.”) 1968. március 22. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 52, 52. v.

91 Raport. 1968. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 47.

92 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 60.

93 A levél román nyelvű fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 53.

94 Raport cu propunerea de închiderea mapei de lucru nr. 21 privind pe Mathe Ioan din satul Herculean, comuna Bățani, județul Covasna. 1968. december. 31. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 26-27.

- munkamódszere (Magyarországra is kiterjedő kapcsolathálója segítségével, levelezés útján szerzi be a szükséges adatokat).

Gödri arról is beszámolt, hogy Máthé magyarországi közlésre átadta a tájszavakat tartalmazó munkáját. Értékelése szerint: „A fentnevezett nyomozásából nem derült ki, hogy más ellenséges tevékenységet folytatna, máskülönben a faluban pozitív viselkedése van, nincsenek kapcsolatai az állampolgárokkal, inkább a saját munkáival foglalkozik.”⁹⁵

Gödri végeredményben a vizsgálat lezárását javasolta, de azt is, hogy Máthét tartsák továbbra is a potenciális gyanúsítottak nyilvántartásában (ținut în bază de lucru), azért, hogy felmérjék a befolyásolás hatását, és hogy ismerjék mindenkori álláspontját.

A lezárási javaslatot 1969. február 4-én hagyta jóvá Harmati Adalbert, a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségének parancsnokhelyettese.

Az 1968. évi vizsgálatához még egy jegyzék tartozik, amelyben Avram Ilarie őrnagy, a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségének főfelügyelője, összefoglalta a Máthé Jánossal kapcsolatos nyomozás eredményét és a javasolt intézkedéseket.⁹⁶ A magyarországiakkal való kapcsolattartás, és a magyarországi kutatóknak átadott helynévanyag ismertetése utáni következtetése: „A fentiekén kívül nem derült ki, hogy negatív álláspontja volna a jelenlegi rendszerről, mi több, a Csehszlovák Népköztársaságbeli eseményekkor nagyra értékelte pártunk és kormányunk ezzel kapcsolatos álláspontját.

A községben megfelelő magatartása van, nincsenek kapcsolatai negatív viselkedésű elemekkel.”

Ilarie egy javaslatot is tett: „A fentnevezett általi, egyes történelmi értékű dokumentumok és munkák országból való kivitelének megakadályozása céljából szükséges, hogy az illetékes szervek ilyen irányba befolyásolják.”⁹⁷

A javaslatban foglaltaknak megfelelően a Securitate már 1968. november 18-án elkészített egy jegyzéket az RKP Kovászna Megyei Bizottságához, amelyben javasolták, hogy Máthét olyan irányba befolyásolják, hogy adja át az anyagait a múzeumnak vagy a levéltárnak.

Arról, hogy a „befolyásolás” milyen szerveken keresztül történt, több bejegyzés tanúskodik: „1969. január 28. A jegyzéket átadtuk az RKP Megyei Bizottságtól Stanca titkár elvtársnak.” Ez valószínűleg az 1968. november 18-i jegyzékkel hasonló tartalmú jegyzék lehetett. A „Máthé-probléma” teritékre került a Király

95 „Din urmărire sus-numitului nu a rezultat că ar desfășura alte activități dușmănoase, de altfel în sat are o comportare pozitivă, fără legături în rîndul cetățenilor, mai mult ocupîndu-se de lucrările sale.” Raport cu propunerea de închiderea mapei de lucru nr. 21 privind pe Mathe Ioan din satul Herculean, comuna Bățani, județul Covasna. 1968. decembrie 31. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 27.

96 Notă. 1969. január 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 24-25.

97 „În afară de cele de mai sus, nu rezultă că ar avea poziție negativă față de regimul actual, mai mult cu ocazia evenimentelor din R.S. Cehoslovacia a apreciat poziția partidului nostru și a guvernului față de această problemă. În comună are o comportare corectă, fără legături în rîndul unor elemente cunoscute cu activități negative. Cu scopul prevenirii scoaterii din țară a unor documente, lucrări cu valoare istorică în continuare de către susnumitul, este necesar să fie influențat de către organele competente.” Notă. 1969. január 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 25.

Károllyal folytatott megbeszéléseken is: „1969. április 8. Újra beszélgettünk az elsőtitkár elvtárssal a befolyásolás problémájáról.”⁹⁸

Harmati Adalbert százados 1969. szeptemberi jegyzéke is a befolyásolásról szól:

„A kapott tájékoztatások alapján a nevezett Máthé Jánossal többször kapcsolatba lépett Szilveszter Lajos elvtárs, a Kovászna Megyei Néptanács Művelődési és Művészetügyi Bizottságának vezetője, olyan irányba befolyásolva, hogy ne adjon többé közlés céljából a munkáiból, idegen személyeknek.

A helyi újságban megjelent egy cikk, amelyben értékelték folklórgyűjtéséért és demográfiai foglalatosságai miatt, amely hasonlóképpen hozzájárult a pozitív befolyásolásához.

A fentnevezett továbbra is a Művelődési és Művészetügyi Bizottság figyelmében marad.”⁹⁹

Sylvester Lajos megjegyzése ehhez a dokumentumhoz:

„11.) A Harmathy Adalbert 02 szept. 1969 Feljegyzéséhez:

Nevezett abban az időben a megyei szekuritáté parancsnok helyettese volt. Pontosán emlékszem, hogy egyik erdővidéki utam során egy közúti baleset miatt – egy terepjáró IMS beleszaladt a kivilágítatlan úthengerbe – a forgalmat leállították. A gépkocsisorban előttem állt Harmathy kocsija, mellette az út szélén az alfőnök. Beszélgettünk, előbb közhelyekről, később megkérdeztem, hogy miként kell azt értelmezni, hogy ha külföldiekkel találkozik az ember, arról jelentést kell írnia? Ez roppant kellemetlen és megalázó, én eddig sem tettem meg, és ezután is szeretném elkerülni.

A válasz: a törvény szerint azokat az eseteket és beszédelemeket kell jelenteni, ha ezek állambiztonsági szempontból figyelemre méltóak.

Ez a beszélgetés számomra a későbbiekben is hivatkozási alapul szolgált.”¹⁰⁰

Ténylegesen mit is jelentett a befolyásolás? 1969-ben így beszélt erről Máthé egy informátornak: „Elmondotta, hogy nála voltak a megyei kultúrosztálytól, elkérték az írásait. Elmondotta, hogy Magyarországra is küldött Lőrincze Lajosnak egy tájszótárt, aki megígérte és Ő beleegyezését adta ennek az ottani megjelentetéséhez. Kimondott kívánsága volt, hogy dolgai még ne jelenjenek meg írásban. Őt magát se népszerűsítsék, ő nem szeret a nagy nyilvánosság előtt szerepelni. Azt is mondotta, hogy Sylvester elvtárs arra kérte, hogy írjon Lőrincze Lajosnak, hogy ott ne jelentessék meg a tájszótárt, de ő szavát adta erre már Lőrincze Lajosnak, az ember szava meg kontraktus, Ő azt vissza nem vonja.”¹⁰¹

98 „Nota a fost predată tovarășului secretar Stanca, de la Comitetul Județean PCR.” és mellette „Din nou s-a discutat cu tovarășul primsecretar, problema influențării.” Notă. 1969. január 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 24.

99 „Pe baza informărilor făcute numitul Máthé Ioan a fost contactat de mai multe ori de către tovarășul Silveszter Ludovic, șeful secției de Artă și Cultură al Consiliului Popular Județean Covasna, fiind influențat de a nu mai da spre publicare materiale ce le posedă, persoanelor străine. În ziarul local a apărut și un articol în care a fost apreciat activitatea lui în domeniul culegerii de folclor și preocupări demografice care de asemenea a contribuit la influențarea lui pozitivă. Numitul se află în continuare în atenția Secției de Artă și Cultură.” Notă. 1969 szeptember 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 22 v.

100 Sylvester Lajosnak László Mártonhoz 2006. szeptember 15-én írt levelének 11-ik pontja.

101 Informare. 1969. május 23. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 48.

Egy más típusú befolyásolási kísérletnek tekinthetjük azt, amikor sugallni próbálták neki, miről is írjon. Előreugorva az időben, idézek Kónya Ádámnak (a *Megyei Tükör* munkatársának) Máthé Jánosnak írott leveléből, amelyben cikkek megírását kéri Máthétól, és érdeklődött Nagybaconi Nagy Vilmos¹⁰² és Petru Groza¹⁰³ állítólagos 1943-44 közötti tordai találkozásáról: „Kihangsúlyozná az időszerűségét, ha volnának olyan részei, amelyek direkt vagy indirekt módon kapcsolatban lennének a hazánk akkori haladó baloldali akcióival, mozgalmával.”¹⁰⁴

Ami pedig a Securitate és a pártvezetés kapcsolatát illeti, úgy tűnik, a pártszervek is a Securitate eszközeiként működtek. Érdekes ebből a szempontból egy 1969. júliusi informátori jelentés. Erre Gödri rávezette az elvégzendő feladatokat: „Próbál még beszélgetni vele belpolitikai eseményekről, és a pártunk politikai irányvonaláról különböző problémákban, hogy értékeli a kisbaconi »Benedek Elek« emlékház felavatása.” Egy felettese melléje írta: „Mi nem követjük a párt irányvonalát.”¹⁰⁵

5. Megfigyelés

1969. február 5. – 1970. május/július

A vizsgálat megszüntetése után Máthé „felügyelete” alacsonyabb szintű lett, békén hagyják, csak összegyűjtötték a róla beérkező adatokat (informátorok jelentései és levelezés).

Levelezés felbontása. 1969 tavaszán felbontották Máthé az év május 28-án, a székelyudvarhelyi Forró Dezsőnek írt levelét, amelyben bizonyos tulajdonjogot igazoló okmányokról írt. A levél nyomán a Securitate egyik tisztje 1969. május 29-én a következő feladatokat jelölte ki: ki kell deríteni, hogy éppen akkor mit kutat, és hogyan jutott hozzá az iratokhoz.

102 Nagybaconi Nagy Vilmos (1884. május 30., Parajd, Maros megye – 1976. június 21.). Székely köznemesi családból származott, hivatásos katonatiszt volt. A Magyar Honvédség tisztjeként végigharcolta az első világháborút, majd a két világháború között vezérkari tiszt Magyarországon. Több katonai szakkönyv szerzője. A második világháború kitörése után a vezérkar azon részéhez tartozott, akik a németeknek és a hazai szélsőjobbnek több kérdésben is ellentmondtak. 1942. szeptember 24-én kinevezték hadügyminiszterre, intézkedéseivel javította munkaszolgálatosok helyzetét. Az erősödő német nyomás és a jobboldali támadások miatt 1943. június 12-én lemondott, de a háttérből támogatta Magyarország különbéke-kísérleteit. Magyarország német megszállása után 1944. november 16-án a nyilasok letartóztatták, csak 1946-ban tudott visszatérni Magyarországra. A kommunista hatalomátvételt követően méltatlan támadások érték, lakását elvették, nyugdíját megvonták. Ezt követően fizikai munkából tartotta fenn magát, elfeledve halt meg. Forrás: www.mult-kor.hu. Letöltés: 2007. december.

103 Petru Groza (1884. december 7., Bácsi, Hunyad megye – 1958. január 7., Bukarest) 1945. március 6. és 1952. június 2. között Románia miniszterelnöke, 1952. június 2. és 1958. január 7. között a Nagy Nemzetgyűlés elnöke. A kommunista párt bábfigurája volt, miniszterelnöksége alatt történt meg Romániában a kommunista hatalomátvétel. Marcel d. Popa (coord.): *Dictionar enciclopedic*, Ed. Enciclopedică, Buc., 1996. p. 511.

104 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 30.

105 „Va căuta să mai discute cu acest element pe marginea unor evenimente politice interne cît și linia politică a partidului nostru în diferite probleme, cum consideră înființarea casei memoriale »Benedek Elek« din Bățanii Mici.” „Noi nu urmărim linia partidului.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 45.

Forró Dezsőről ki kellett deríteni, hogy milyen foglalkozású, miért van szüksége ezekre az iratokra, milyen érdeklődési körű, és vannak-e kapcsolatai külföldiekkel. Az információk megszerzésének határideje kevesebb mint egy hónap, 1969. június 25-e volt.¹⁰⁶

1970. február 2-án Máthé levelet írt a vargyasi Máthé Ferencnek.¹⁰⁷ Ebben részletesen ír történelemszemléletéről, különös tekintettel a székelyek eredetére. A Securitate egyik alkalmazottja – többek között – a következő részleteket emelte ki a fordításban:

Kedves Ferenc öcsém!

Megkaptam a levelét, csak örülni tudok azért az érdeklődésért, amit a mi székely nemzetünk iránt tanúsít. Megnyugtathatom, hogy a mesék a XII-XIII. századi honfoglalásról nem igazak. Az írott dokumentumok és a hagyomány teljesen mást mond a hunok-avarok-székelyek-magyarok történelméről; a kiforgatott és alaptalan teóriák nem elegendőek ennek megsemmisítésére. Akik a hamis elméletek mellett nyilatkoznak, távolról sem meggyőződésből, hanem más miatt teszik. [...]

Egy sor dokumentumot tudnék felsorolni, amelyek bizonyíthatják a hun eredetünket, de ezek nem férnek el egy levélben. De később eljön a soruk. Egy olyan hatalmas történelmi anyaggal rendelkezünk a múltunkról, hogy két ököllel csaphatjuk szájba azokat, akik hamisítják a történelmet. Akik a mi születési bizonyítványunkat a XII-XIII századra állítanak ki, maguk sem hiszik.”¹⁰⁸

A levél fordítását Cerghizan százados és Harro Dănilă főhadnagy kapta meg. Milyen következtetéseket vonhattak le ebből a levélből? Vélhetően nem lehetett túlságosan érdekes számukra, hogy a székelység eredetének melyik koncepcióját vallja Máthé. Amire felfigyelhettek, az a hivatalos román álláspont elvetése volt. Konkrétan az, hogy Máthé a székelységnek, vagy elődeinek Erdélyben való megtelepedését az elfogadottnál sokkal előbbre tette.

De miért minősült veszélyesnek egy olyan kérdés, amely szaktörténészekre tartozik? A dolog háttérben a történelemtudomány eredményeinek nemzetépítési célokra való felhasználása rejlik. De hogyan politizálódott át ennyire a rég múlt történelem? A 18. századtól, a felvilágosodás korában az erdélyi románok nemzeti követeléseik alátámasztására dákó-római eredetüket használták fel

106 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 6.

107 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 68-69.

108 „Dragul meu frate /mai mic n.c./ Ferenc! Am primit scrisoarea dvs., nu pot decît să mă bucur pentru interesul pe care-l manifestați față de trecutul neamului nostru secuiesc. Pot să vă liniștesc, că poveștile despre ocupări de teritorii din secolele XII-XIII nu sunt adevărate. Istoria hunilor-avarilor-secuilor-maghiarilor, documentele scrise și tradițiile spun cu totul altceva; teoriile sucite și fără temeii nu sunt destule pentru nimicirea acestora. Cei care se pronunță pe lângă teoriile false, nici pe de parte nu fac din convingere, ci fac pentru totul altceva. [...] Aș putea să enumăr o serie întreagă de documente care ar putea dovedii originea noastră hună, dar care nu încep în chenarul unei scrisori. Dar mai tîrziu le va veni rîndul. Dispunem de un așa uriaș material istoric în ceea ce privește trecutul nostru încît putem să-i lovim în gură cu două mîini pe cei care falsifică istoria. Cei care vor să completeze extrasul nostru de naștere din secolul XII-XIII. nici ei nu cred. Dar...” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 68-69.

érvként, kihangsúlyozva, hogy ők Erdély őshonos lakosai.¹⁰⁹ A történelmi adatok politikai eszközként való felhasználása a későbbiekben is súlyos következménnyel járt: a diktatúra korában – amikor a történelmi múltat az állam és a pártvezetés a saját legitimizálására használta fel – a történelem és annak művelői elé a politikum, a történelemtudományt finanszírozó állam elvárásokkal lépett fel, a publikálási lehetőségeket keresztül megszabva, hogy milyen is lehet a történelem.¹¹⁰

Máthé tehát nem egy elvont, csak szaktörténészeket érintő álláspontot tagadott, hanem egyúttal az ennek nevében cselekvő államhatalom legitimációját támadta. Tevékenysége ettől kezdve „veszélyesnek” minősülhetett.

Máthé leveléből szembetűnő az elkötelezettsége a székelység történelmének kutatása iránt. Erről a történelemfelfogásáról egy másik levele is tanúskodik. A keltezését nem tudjuk, de a fordítást 1970. február 22-én készítették, tehát a levelet pár nappal korábban tehetette postára.¹¹¹ Máthé ezt írta Imreh István kolozsvári történésznek:

Kedves István!

Megkaptam az Ön levelét, és örülök, hogy egészséges, és jól van, és hogy nagytata lett. Még jobban megörvendeztet az a tény, hogy a kihalásra ítélt székely fajtánk sokasodik, de legalább négy jókötésű unokája kellene legyen, akik szeressenek verekedni. (Városiaknál ez nem éppen kötelező, ott civilizáltabb törvények vannak.)

Nekem is van négy fiam, de egyik sem ijed meg a saját árnyékától. A legidősebb, Sándor 1951–52-ben katona volt Bukarest mellett, Otopeni-ban. Gyorsan haladt a ranglétrán, elérte a szakaszvezetői rangot. Egyszer elment négy katonatársával egy kis vendéglőbe, és magyarul énekeltek. Kötzködni kezdtek velük, de ők ötön néhány perc alatt kiürítették a vendéglőt. Ezért a dologért lefokozták. Semmi baj. Kifizettem a széttört székeket és a kórházi költségeket, mert azok közül, akiket sértett a magyar nóta, kerültek oda is, de megmutatták a hegyeken túl, hogy a [hegyeken] innen nem éppen félős emberek laknak.

Mindezeket azért írom, mert meg vagyok győződve, hogy a mi fajtánk virtuosos szokásai/viselkedése a hun harcosoktól való örökségünk, akik két kontinens népeit győzték le, és ami egyúttal annak a biztosítéka, hogy túlélünk minden nemzetet!”¹¹²

109 Erről bővebben lásd: I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697–1792*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. (A kötetet 1946-ban adták ki először.)

110 A politikum beavatkozásáról a történetírásba lásd Gabriel Moisa: *Nicolae Ceaușescu și proiectul tratatului de Istoria României*. In: *Arhiva Someșană III.*, 2004, seria a III-a, Cluj-Napoca, Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Universitatea „Babeș-Bolyai” Departamentul de Istorie, p. 267-284.

111 Nota nr. 81. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 64.

112 „Dragă Istvan! Am primit scrisoarea dvs. și mă bucur că sunteți sănătos și că duceți bine și că v-ați făcut bunic. Mă bucură mai tare faptul că se înmulțește rasa noastră de secui condamnată la pieire dar ar trebui să aveți cel puțin patru nepoți bine legați căroră să le placă să se bată. (La orașeni nu este chiar obligatoriu acolo sunt ordine mai civilizate.) Am și eu 4 băieți dar nici unu nu se sperie de umbra sa. Cel mai în vîrstă Sandor în anii 1951-52 a fost militar lîngă București la Otopeni. A avansat repede la gradul de sergent. S-a dus odată cu 4 camarazi de ai săi într-un restaurant mic și au cîntat ungurește. S-au legat de

A levélből ismételten kiderült, hogy Máthé a székelység hun eredetét vallja, emellett kitűnik elkötelezettsége az identitás megőrzése iránt is.

A levél felbontása után, a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőisége azt kérte a Securitate Kolozs Megyei Felügyelőiségétől, hogy azonosítsák és küldjenek adatokat Imreh Istvánról, mert kapcsolatban áll egy általuk vizsgált személlyel.¹¹³ A Securitate Kolozs Megyei Igazgatósága válaszában csupán életrajzi és foglalkozás-adatokat adott meg Imreh Istvánról, de vizsgálatot nem folytattak, mivel párttag volt.¹¹⁴ (Párttagok esetében a Securitate csak bonyolultabb engedélyeztetés után indíthatott vizsgálatot.)

Informátorok adatszolgáltatása.

Ebben az időszakban Máthéről 'Vincze Endre' informátor jelentett. A munkáit firtató kérdésekre Máthé János nemes egyszerűséggel azt válaszolta, hogy „a világtörténelem átdolgozásán dolgozik”.¹¹⁵ 1969 tavaszán pedig eddig még nem tapasztalt nyíltsággal elmondta, hogy: „*idáig bízott mindég hogy vissza szakadunk Magyarországhoz, [kiemelés - L.M.] de most már azt mondja, hogy ebből már nem lesz semmi és érdeklődés után azt mondja hogy itt nálunk a megélhetés kön[n]yebb mint ot[t]an.*”¹¹⁶

Mi rejtezik Máthénak e kijelentése mögött? Máthé az Osztrák-Magyar Monarchiában szocializálódott: a Monarchia utolsó éveiben végezte középiskolai tanulmányait. Az Osztrák-Magyar Monarchia katonájaként a hazájáért harcolt, sebesült meg 1916 őszén, a román hadszíntéren.¹¹⁷

Az az ország, amelynek katonájaként harcolt, elveszítette a háborút, ő maga pedig egy másik országnak lett állampolgára. Nem ő hagyta el a hazáját: az országa zsugorodott össze, az államhatár pedig áthaladt fölötte és faluja fölött. De ez a tény – egészen Máthé élete végéig – inkább csak egy elvont, „virtuális” valóság volt. Magyarhermány ugyanis Máthé életében zömmel magyar lakosságú település maradt, akárcsak Erdővidék. Ebben a faluban, illetve ebben a régióban élve, csak az a „helyi” vagy „regionális” valóság volt érzékelhető, hogy ez egy zömmel magyarul beszélő vidék, és nem volt érzékelhető a tágabb valóság, hogy az ország, és Erdély túlnyomó része román többségű. Ezen a valóságérzékelésen nem változtatt számottevően az a pár román nemzetiségű csendőr, hivatalnok, tanügyis stb. akiket ide helyeztek ki. Elég csak elolvasni a Kronológia 1944. évi részét arról,

ei dar ei 5 în câteva minute au golit restaurantul. Pentru treaba asta a fost degradat. Nu-i nimica. Am plătit scaunele sparte și cheltuielile de spitalizare pentru că din aceia pe care îi jignea cîntecul maghiar au ajuns și acolo dar au demonstrat și dincolo de munți că dincoace nu locuiesc chiar oameni fricoși. Ți le scriu acestea fiind convins că apucăturile virtuozitate ale rasei noastre este [sic!] o moștenire de la luptătorii huni care au bătut popoarele a două continente și care totodată este o cheazăsie că vom supraviețui toate națiunile.” Nota nr. 81. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 64.

113 Notă-raport. 1970. május 18. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 63

114 Notă-raport. 1970. június 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 66.

115 'Vincze Endre' informátor írásbeli jelentése. 1969. február 24. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 51.

116 'Vincze Endre' informátor jelentése, magyar nyelvé. 1968/69. január 13. (?). ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 53.

117 Lásd Máthé Jánosnak a Máthé Ferenchez írott levelét. MJKH - Levelezés

hogy érzékelhessük, mennyire virtuális volt egyes időszakokban a román állam fennhatósága és akaratérvényesítő képessége ebben az eldugott faluban.

Mit jelentett, mit hozott neki – erdélyinek és székely-magyaroknak – az új ország, Románia? Olvassuk végig ebből a szempontból Máthé munkáit. Amit a két világháború közötti idősakra találunk az az asszimilációs próbálkozások leírása: erőszakkal ortodox vallásra próbálnak téríteni reformátusokat és nyomásgyakorlással ortodox templomot építtetnek Magyarhermányba.¹¹⁸

A második világháború után is találunk hasonló bejegyzéseket: saját kezével jegyzi fel a földvári román fogolytáborban az embertelen bánásmód miatt elhunyt 173 magyar hadifogoly nevét.¹¹⁹ Ugyanő írja le a Magyarhermánytól nem messze fekvő Szárazajtán a Maniu-gárdák magyarellenesei vérengzését.¹²⁰

Vagy tekintsük a Kronológiából az 1951. évi lakonikus beírást: „X. 22-én este Szentkeresztbányán Baló Sándor (Szócs) hermányi fiatalembert részeg román katonák keresztül lötték azért, mert társaival magyarul énekelt. A lövésbe belehalt.” Máthé fiával is ehhez hasonló történet 1952-ben, ugyancsak azért kötöttek bele, mert magyarul énekelt katonatársaival.

Ha a későbbi idősakra erőszakos cselekményekről nem is, de az asszimilációról van feljegyzés: 1964. augusztus 23-án a helyi Petőfi Kultúrotthon cégtáblájáról lemeszelték Petőfi nevét.¹²¹

Ha sorba rendezzük ezeket a feljegyzéseket, talán előbukkan, hogy mi rejtőzik Máthé kifakadása mögött: Máthé számára a román állam azt az intézményt jelentette, amely – a politikai rendszerek és a módszerek változásán túl egyetlen fő célt követett: az ő személyének és nemzetiségének a beolvasztását, eltüntetését. Máthé, akinek erős nemzeti öntudata volt, aggódik, hogy nemzete, a székelység/magyarság eltűnik, ez világosan kiolvasható a leveleiből is.

Máthé úgy érzi, mint írástudónak kötelessége, az asszimilációs próbálkozások ellensúlyozásával megőrizni népét a beolvadástól. De mit tehet ő ebben? Két utat talált erre: *történelmi és nyelvészeti irányú tudományos tevékenységet*.

Történelmi szempontból célja a székelység, illetve az erdélyi magyarság kollektív identitásának megőrzése, amelyet ő a történelmi tudat ápolásán – és a székelység valódinak vélt történetének megírásával és csorbítatlan, cenzúramentes kiadásával tud szolgálni. Ez a felelősségérzet világosan kitűnik megnyilatkozásaiból: „a történelem az történelem, és az eseményeket úgy kell visszaadni, ahogy történtek. [...] az öreg elmondta, hogy ő semmit nem fog változtatni, mert nem tudna nyugodtan meghalni, tudva hogy elárulta a nemzetét, a saját népét, amely annyi ideig harcolt az igazságért és szabadságért.”¹²²

118 Máthé János: *A magyarhermányi református egyházközség története*. Barót, 2004, Gaál Mózes Közművelődési Egyesület, 63-69. p. a Felekezeti kitérések, áttérések; Erőszakos térítések. Vallásszérelmi ügyek; A rövid életű hermányi görögkeleti egyházzról című részek

119 MJKH - Dokumentumok Fd. 97

120 MJKH - Dokumentumok Fd. 345 és *Magyarhermány Kronológiája* 1944. szeptember 27-i bejegyzését.

121 Lásd a kronológiából az aznapi bejegyzést.

122 'Domokos B.' informátor írásbeli jelentése alapján Cerghizan Ștefan által készített jegyzék. 1972. május 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 14.

Nem ez az egyetlen eset, hogy Máthé a múlttal hasonul. Így emlékezett vissza az első világháború harcaira:

„Sötétedés után, mikor a tűz alábbhagyott, tiszték, altiszték, legénység összébb húzódtunk, szót cserélni a helyzetről, hallgatni a tiszték véleményét, útmutatását. Bibarcfalvi Borbáth Samu hadnagy ekkor mondta: bajtársak, kitartás, a disznó muszkák 1849-ben is itt törtek be Háromszékre pusztítani, most is ez a cél, hátba támadni az országot, amíg mi élünk, ide nem teszi be a lábát. Nem is tette [...] Nem kellett bátorítás, úgy is helyálltunk, nem hoztunk szégyent a 48-as székely honvédek dicsőséges nevére.”¹²³

Nyelvészeti szempontból Máthé célja a magyar nyelv tisztaságának megőrzése. Ezért harcolt minden idegen befolyás ellen, cikkekben és beszédekben.

A nemzetféltség másképpen is megnyilvánult. Kissé előreugorva az időben, idézek Máthé 1978. májusi, a vargyasi Máthé Ferencnek írt leveléből: „Nem tudom, ha még mindig nőtlen vagy-e? Légy meggyőződve arról, hogy nagy hiba a székelység egy sarjadékától, aki tele van életerővel, hogy egyedül járja a természet megszabta utat, hogy utód nélkül vonuljon vissza.”¹²⁴

1969. júniusában 'Tóth Pál' informátor jelentette, hogy Máthé június 20-án Kisbaconba ment, mert egy könyvet várt Magyarországról, amit Benedek Flórától kellett megkapnia.¹²⁵ A tartótiszt azonnal utasította 'Tóth Pál'-t: derítse ki hogy Máthé milyen könyveket kap Magyarországról, és még kiket látogat meg Kisbaconban.

6. Adatgyűjtés.

1970. május 30./július 3. – 1971. április 4.

Úgy tűnik, ez időszak alatt hozzájutottak Magyarhermány monográfiájához, ennek nyomán indították újra a vizsgálatot. Ugyanis az akció intézkedési tervének 3. pontja szerint: „A Művelődési és Művészeti Bizottság elnökét, aki által megszereztük a monográfiát, utasítjuk, hogy abban az esetben, amikor Máthé kéri a munkát, mutasson rá, hogy az szakértőknél van, tanulmányozás, és a benne foglalt egyes adatok feldolgozása céljából. Még azt mondja neki, hogy szerinte a munka abban az állapotban ahogy van, értékes, de még értékesebbé válna, ha Máthé kiegészítené a község 1944. augusztus 23. utáni adataival.

Abban az esetben, ha erősködik, hogy adják vissza a dolgozatát, meg kell mondani, hogy azt az Állami Levéltárba adták megőrzésre, a jövő generációknak, tanulmányozás végett.”¹²⁶

123 Részlet Máthé Jánosnak valószínűleg a vargyasi Máthé Ferenchez írt leveléből, megtalálható a hagyatékban.

124 Részlet Máthé Jánosnak a vargyasi Máthé Ferenchez írt leveléből: „...Nu știu dacă mai ești necăsătorit? – fi convins este o mare greșeală din partea unui văstar al secuimii, plin de vigoare, să umble singur pe drumul croit de natură, să se retragă fără un urmaș.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 61.

125 'Tóth Pál' informátor szóbeli közlése alapján készült jelentés. 1969. június 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 46.

126 „Președintele Comitetului pentru cultură și artă prin care s-a obținut monografia va fi instruit ca în situația când Máthé I. solicită lucrarea să arate că se află la unii specialiști în vederea studierii și prelucrării unor

A szöveg Sylvester Lajosra vonatkozik, ő volt akkor a Megyei Művelődés- és Művészetügyi Bizottság vezetője, és azt, hogy Máthétól megkapta a monográfiát, Sylvester Lajos egy cikkben meg is írta.¹²⁷ Ennek az adatnak a kivizsgálására jelen sorok írója (aki 2005 nyarán interjút is készített Sylvester Lajossal Máthé Jánosról) a Sylvester Lajosra vonatkozó iratokat másolatban 2006-ban elküldte Sylvester Lajosnak, információkat kérve az esetről. Sylvester Lajos válasza:

„...megjegyzem, hogy tőlem személyesen az állambiztonságiak nem kérték, és nem tőlem szerezték be Magyarhermány monográfiáját. Az viszont könnyen elképzelhető, hogy más révén hozzájutottak a szöveghez. Sajnos az én személyes irattáram, dokumentumaim meglehetősen rendezetlenek voltak mindig. A sokszori szelektálás során is eltűnhettek papírok, vagy falusi ház padlására is menekítettem nagy mennyiségű iratot, lapkivágásokat, lapokat, amelyeket azóta sem vizsgáltam át, annak ellenére, hogy több ízben figyelmeztettek, hogy az egerek szétrágnák.

Az bizonyos, ismétlem, hogy személyesen nem adtam át az állambiztonságiaknak sem Máthé Jánosra, sem másra vonatkozó írást.”¹²⁸

Egyébként Máthé 1974 januárjában levelet írt Sylvester Lajosnak, ebben visszakérte a falumonográfiát, és megkérdezte, mennyit fizessen a lektorálásért.¹²⁹

Jórészt a monográfia miatt, másfél évvel az előző vizsgálat lezárta után, 1970. július 3-án egy újabb adatgyűjtés (acțiune informativă) intézkedési tervét dolgozták ki Máthé Jánosról. A vizsgálatvezető már nem Gödri Márton, hanem Harro Dănilă főhadnagy, beosztás szerint I. fokozatú főfelügyelő.¹³⁰

Rendkívül érdekes a dokumentum indoklási része, mert megmutatja, miként ítélte meg a Securitate Máthé tevékenységét.

„Nevezett Magyarhermány községbeli Máthé János irodalmi érdeklődésű, a szülőfaluja monográfiáját állítja össze, jelenleg egy, a Gábor Áron életével és tevékenységével foglalkozó anyagon dolgozik.

A monográfia keretében a nevezett Máthé János számos utalást tesz a román nép Erdély területén való folytonosságára, és egy saját, a román történésekétől eltérő hipotézist hangoztat a székelyek eredetéről. Hasonlóképpen a leveleiben felvázolja a nézeteit a fent említett problémáról.

Máthé Jánosról ismert, hogy 72 éves, és fanatikusan ragaszkodik a nézeteihez. [...] *De a nézetei és munkái a fiatal, erre fel nem készített generációk kezébe jutva arra készíthetik ezeket, hogy olyan tetteket kövessenek el, amelyekkel szemben az állami szerveknek fel kell lépniük.* [kiemelés – L. M.]”¹³¹

date cuprinse în ea. Totodată îi va spune că după el lucrarea în stadiul în care se află este valoroasă însă ar deveni și mai importantă dacă Máthé I. ar întregi cu datele comunei după 23 august 1944. În situația în care solicită în mod insistent restituirea lucrării să i se arate că a fost depusă la Arhivele Statului pentru păstrare și studiul generațiilor viitoare.” Nota privind măsurile ce se vor lua în acțiunea informativă nr. 49. 1970. július 3. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 2.

127 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör*, 1969. május 3., 8. p.

128 Sylvester Lajosnak László Mártonhoz írt 2006. szeptember 15-i levele, 8., 9. pont.

129 Levélszöveg fordítása, 1974. január 27-i keltezéssel. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 47-48.

130 Nota privind măsurile ce se vor lua în acțiunea informativă nr. 49. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 1-3.

131 „Numitul Máthé I. din comuna Herculean are preocupări literare întocmind o monografie a comunei natale

A Securitate két fő dolog miatt ítélte veszélyesnek Máthé János tevékenységét. Egyrészt a „hivatalostól eltérő” történelmi nézetei miatt. Ebben megragadható a Securitate, mint hatalmi eszköz szemlélete. Létrehozásától kedve a hatalom – az alávetettek világát folyamatosan átvilágította. Akinél „ellenséges” vagy gyanúsak ítélt tevékenységet észleltek, azt folyamatosan figyelemmel követték, szükségesnek ítélt esetben közbeavatkoztak.

Látható, hogy a rendszer nem tolerálta a különvéleményeket. Máthé „eltérő” nézeteket hangoztat, ez pedig elég ok a hatalomnak a beavatkozásra. A rendszer célja a homogenizáció, és ez legitimizálja a beavatkozást, amelyet korrekciónak tekintenek.

A Securitate a beavatkozást Máthé tevékenységének veszélyességével indokolta: Máthé műveit olvasva a fiatalokú olvasótábor államellenes cselekedeteket követett volna el. Ez jól tükrözi a totalitárius szemléletet, hiszen ilyen indoklással minden művet, ami az illető állam/nemzet/politikai rendszer múltbeli vagy éppen időszerű hibáiról is ír, be lehet tiltani. Másrészt állambiztonsági problémának minősül egy történettudományi, a történészekre tartozó kérdés.

De próbáljuk továbbra is nyomon követni a Securitate logikáját. Mit ítéltek ennyire veszélyesnek? A *Magyarhermány monográfiájában* és az 1848–1849. évi szabadságharc történetével foglalkozó munkáiban szembetűnő Máthé – a 19. század második felének történetírására jellemző romantikus fogalmazás- és szemléletmódja. (Ezt azok az olvasmányok alakíthatták így, amelyeken felnőtt.) Máthé ilyen tárgyú munkái a székelység harci tetteit dicsőítik, amellet, hogy olvasmányosak és humorosak. Attól félhetett tehát a Securitate illetékese, hogy Máthé munkáinak fiatal olvasói – mint 1848-as elődek – fellázadnak az elnyomás, a diktatúra ellen.

Az akció célja Máthé „elszigetelése” volt, „az általa vallott nézetek elterjesztésének megakadályozásáért”. Ezt valószínűleg Máthénak a székelység eredetével, történelmével kapcsolatos publikációinak megakadályozásával akarták elérni. Ha megvizsgáljuk, milyen írásokat közöltek akkoriban Máthétól, úgy tűnik, valóban létezett egy ilyen korlátozó döntés: írásai jelentek meg Gábor Áronról, a helyi népszokásokról, a magyar nyelv változásáról, de a székelység történetéről és az 1848-as forradalom székelyföldi történetével kapcsolatos nagyobb terjedelmű munkái nem kerültek a nyilvánosság elé.

Az akció keretében a következő intézkedéseket tervezték:

și lucrează în prezent la un material privind viața și activitatea lui Gabor Aron. În cadrul monografiei, numitul Máthé I face o serie de referiri cu privire la continuitatea poporului român pe teritoriul Transilvaniei, susținând o ipoteză proprie despre originea seculilor, contrară celor stabilite de istoricii români privind această problemă. De asemenea față de unele legături ale sale prin corespondență își expune concepțiile privind problema enunțată mai sus. Despre Máthé I. se cunoaște că are 72 ani, fiind un element fanatic în susținerea concepțiilor sale.[...] Însă concepțiile sale și lucrările întocmite ajungând în mîna generațiilor tinere, nepregătite în acest sens, pot determina pe aceștia să săvîrșească fapte față de care organele de stat trebuie să ia măsuri.” Nota privind măsurile ce se vor lua în acțiunea informativă nr. 49. 1970. július 3. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 1-2.

1. *Informátorok ráállítása.* Gödri Márton Securitate százados besúgóhálózatából 'Zoltáni Sándor' informátort terveztek Máthéra ráállítani. Egyrészt folyamatos kapcsolatot kellett tartania Mátéval, és jelentenie ennek tevékenységét. Másrészt ki kellett derítenie, van-e még több példánya Máthénak a falumonográfiából, azon kívül, ami a Securitatehoz került. A kapcsolatfelvételkor javasolták, hogy 'Zoltáni Sándor' saját cikkei megírásához kérje Máthé segítségét.

2. *Más kutatási területek felé való irányítás.* Konkrétan „az Erdély hovatartozását illető kutatásaitól” kellett eltéríteni, ami a rendszer paranoiáját tükrözi, tudniillik ez a téma Máthé egyetlen munkájában sem tűnik fel.¹³² Ezzel kapcsolatban két intézkedést terveztek:

a.) 'David'-nak – az iratok szerint – egy volt informátornak, a falu református lelkészének kellett Máthét befolyásolnia. Előbb 'David'-ot kellett meggyőzni arról, hogy elfogadja a Securitate álláspontját Máthéről, ezután pedig befolyásolnia kellett Máthét, hogy az készítsen egy tanulmányt a református egyházzal. A cél az volt, hogy Máthét egy időre más kutatási téma felé irányítsák.

b.) A megyei művelődési és művészeti bizottság elnökének, Sylvester Lajosnak javasolnia kellett Máthénak, hogy írja meg a falu 1944. augusztus 23-a utáni történetét.

4. *A monográfia szakvéleményeztetése.* A falumonográfia első fejezetét véleményeztetni kellett a sepsiszentgyörgyi múzeum igazgatójával.

5. *Máthé levelezésének felbontása.*

Az akció beindult, elkezdődött a komplex intézkedéssorozat Máthé ellen.

1970. szeptember 15-én elrendelték Máthé belföldi levelezésének felbontását 1971. április 1-éig.¹³³ Természetesen a Magyarországra küldött leveleit is felbontották.

Egyes elfogott levelek fordítását tartalmazó úrlapon feltűnik az „Apolodor akció/Hilda” felirat.¹³⁴ A 'Hilda' fedőnév nagy valószínűséggel Magyarországot jelöli, a későbbi iratokban 'Helga' fedőnévvel fordul elő. Nem egyértelmű viszont, hogy az „Apolodor akció” az a Máthé Jánosra fókuszáló akció neve, vagy pedig egy átfogó, a Magyarországgal való teljes postai forgalom átvizsgálásával kapcsolatos akció neve-e.

Úgy tűnik, a Máthé által küldött belföldi leveleket a megyeszékhely postahivatalánál már felbontották, majd a fordítás elkészítése után továbbküldték a címzettnek. A Magyarországról küldött leveleket Bukarestben bontották fel, fordították le, majd küldték tovább.

A fordítások egyik példányát a Máthé figyelését végző Securitate területi egységhez (a Kovászna Megyei Felügyelőségre) küldték, egy másik példányt pedig valószínűleg egy központi egységhez (UM 0924) küldték.¹³⁵

132 „În vederea abaterii preocupărilor cu privire la apartenența Ardealului [...]” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 2.

133 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 3 v.

134 Pl. Máthé 1969. február 10-én keltezett levele román fordításán. Lásd: ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 19.

135 Lásd pl. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 8-10.

A Securitate IX. (Megfigyelési) Igazgatósága elfogta Máthé 1969. január 6-án keltezett levelét, amelyben egy budapesti antikváriumot megbízott bizonyos magyar történelmi tárgyú könyvek megvételével.¹³⁶ A levél fordítását átküldték a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségéhez, a levelet pedig továbbküldték Magyarországra.

Máthé a munkái publikálása érdekében és a munkáihoz szükséges történelmi adatok beszerzéséért levelezett. Elfogott levelezéséből részlegesen rekonstruálható a kapcsolathálója.

Máthé különféle magyarországi vagy romániai szerkesztőségekhez, magánszemélyekhez írt leveleit is felbontották, ezekben történelmi eseményekkel kapcsolatos kérdésekre kért választ.¹³⁷

Ellenőrizték Máthénak a Budapesten lakó Pethő Sándorral 1969–1970-ben folytatott levelezését is. Ezekben Pethő Magyarhermány község és a székelység történetével kapcsolatos különféle adatokat küldött Máthénak, az pedig romániai magyar napilapokat küldött.¹³⁸

A leveleket a Securitate a fordítás, ritkábban a másolat elkészítése után továbbengedte.

Informátorok adatszolgáltatása. 1970. június 10-én datált 'Zoltáni Sándor' informátor jelentése Máthé János monográfiájáról. 'Zoltáni Sándor', újságírói minőségében (a megyei napilap baróti levelezője volt), egy új módszerhez folyamodott: levelet írt Máthénak, amiben különféle kérdéseket tett fel.¹³⁹ Úgy tűnik, Máthé nem bízott meg benne, főképp, hogy írásban kellett válaszolnia, mert a válaszai alapján készült jelentés ellentétes Máthénak több megnyilatkozásával. A válaszok alapján 'Zoltáni Sándor' a következőkben foglalta össze a Máthéról megtudottakat:

„4. Nevezett szerző azt nyilatkozta, hogy soha nem akarta kiadni ezt a munkáját, mert csak Magyarhermány község jelene és múltja érdekelte, ami az idegent (nem helybelit) untatná. Nem áll szándékában, hogy kinyomtassa a munkáját.

5. Jelenleg a munka történeti része Sepsiszentgyörgyön van Sylvester Lajosnál (a Megyei Művelődés- és Művészetügyi Bizottság elnöke), csak a második része van otthon nála.”¹⁴⁰ Ehhez a ponthoz a Securitate egyik tisztje odairta: „Szerezzük meg ezt is!”

136 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 20.

137 1969. december 20-án az *Élet és Tudomány* szerkesztőségéhez írt levelet, 1970. január 13-án a budapesti Gábor Lászlónak, 1969. szeptember 18-án a bukaresti Gáspár Józsefnek. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 4., 7., 9.

138 Lásd Pethő Sándor 1969. február 7-i, február 27-i, július 17-i, október 18-i, 1970. február 17-i leveleit; és Máthé 1969. október 7-i, december 2-i leveleit. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 5., 8., 10-19., 67.

139 'Zoltáni Sándor' informátor írásbeli tájékoztatása. 1970. június 10. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 37-38.

140 „4.) Numitul autor declară că niciodată nu a vrut să editeze această lucrare, fiindcă se ocupă numai cu trecutul și prezentul comunei Herculian, ceea ce pentru cititorul străin (nu băștinaș din Herculian) ar fi plictisitoare [sic!]. Nu are intenția să tipărească lucrarea. 5.) În momentul de față tocmai partea istorică a lucrării se găsește la Sfintu Gheorghe la tovarășul Szilveszter Lajos (președintele Comitetului Județean

A továbbiakban az informátor feladatává tették, hogy puhatolja ki, hogyan vélekedik Máthé egyes, Erdélyt érintő kérdésekről, és hogy milyen további tervei vannak.

1970. októberében a baróti bábszínház magyarhermányi kiszállása újabb alkalom volt arra, hogy informátorok adatokat próbáljanak szerezni Máthétól. 1970. október 11-én a társulat két tagja 'T. Sándor' informátor és 'Zoltáni Sándor' informátor meglátogatta Máthét. Mikor arról érdeklődtek, hogy továbbra is kutat-e, Máthé elmondta:

„Hát bizony most egy kicsit a kedvem elment a munkától, mert a Securitate megfenyegetett, hogy többé ilyesmivel ne foglalkozzam.

Az úgy történt, hogy Magyarországról hazajött egy ismerős kislány, aki eljött hozzám egyes történelmi adatokat kérni, mivelhogy ő történész és néprajzos. Én a jegyzeteimet oda is adtam, hogy amire szüksége van azt írja ki. Erről a Securitate tudomást szerzett, és azt üzenték, hogy ha a kellemetlenségeket el akarom kerülni, hagyjak fel az ilyen dolgokkal és főleg az adatok kiszolgáltatásával. Én azóta nem nagyon merek foglalkozni semmivel. Kérem, és az ekeszarvát fogtam és úgy műveltem magam, sokat olvastam és kutattam, amíg eddig eljutottam. Összegyűjtöttem sok mindent ami a feledés homályába veszett volna. Én az utókornak meg akartam menteni mindent, és ezért köttek belém és fenyegetőznek. [...]

Mikor kijöttünk 'Zoltáni Sándor' az alábbiakat mondja:

Az öregistenit, egy ilyen öreg embert nem szégyelnek kitámadni, egy ilyen értékes embert, aki példaképe lehetne mindnyájunknak és különösen a mostani ifjúságnak.”¹⁴¹

'Zoltáni Sándor' kifakadása különösen akkor érdekes, ha tudatosítjuk, hogy többek között az általa szállított információk alapján derítette fel a Securitate Máthé tevékenységét és kezdte el zaklatni.

A Máthé által említett esetet, ti. megfenyegetését a Securitate által, írott forrás nem erősíti meg. Minden bizonnyal egy enyhébb figyelmeztetésben – megrovásban részesítették (atenționare), ezeket – a Securitate belső szabályzatainak megfelelően – nem tüntették fel az iratokban. Ez Harro Dănilă, magyarhermányi, 1970. május 19-i kiszállása alkalmával történhetett.¹⁴²

A bábszínház társulat október 18-i kiszállásakor 'Zoltáni Sándor' újból meglátogatta, és faggatta Máthét:¹⁴³

pentru Cultură și Artă) și numai partea două [sic!] se găsește la el acasă.” 'Zoltáni Sándor' informátor írásbeli tájékoztatása. 1970. június 10. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 37-38.

141 Jelentés 1970. október 16. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 34., magyar nyelvű

142 „Megrovás - elsődleges intézkedés azon személyek esetében, akiknek ellenszegülő magatartása volt a kommunista rendszerrel szemben, azzal a céllal, hogy rábírhák őket ennek a magatartásnak a feladására. Elvégezhette a Securitate tisztt, vagy annak az intézménynek a vezetője, amelyben az illető személy a tevékenységét folytatta. Ezt az intézkedést nem tüntették fel a Securitate operatív feljegyzéseiben.” Lásd: Carmen Chivu – Mihai Albu: *Noi și Securitatea. Viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă*. Editura Paralela 45, Pitești, 2006, 202. p.

143 „Informare. La solicitarea Dumneavoastră vă dau următoarea informare asupra activității lui Mathe Ioan senior din Herculian. În ziua de 18 Octombrie, am avut ocazia să se [sic!] deplaseze în comuna Herculian, cu ocazia unui spectacol de teatru de păpuși din partea Casei orașenească de cultură din Baraolt, în care

„Az én kérdésemre »volt-e sok vendége ezen a nyáron?« azt válaszolta: igen, voltak, tanulók, tanárok, turisták, és egy magyarországi lány. A lány Benedek Flóránál lakott (a kisbaconi »Benedek Elek« Emlékház) és a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* újságírójának, [adatvédelmi okokból a nevét nem közlöm – L. M.] a kíséretében eljött hozzám. Elmesélte, hogy utolsó éves egyetemista, és ez alkalommal adatokat gyűjt össze az államvizsgájához. Segítene ebben? – kérdezte ő. Ha tudok, szívesen – válaszoltam. Ő elővett egy lapot, amire előre el volt készítve egy sor kérdés a falu életével, mesterségekkel, mezőgazdasági eszközök, mezőgazdasági munkák elnevezéseivel, len-, kender- fafeldolgozással stb. kapcsolatban. Ő elolvasta a kérdéseket, és én diktáltam a választ, természetesen mindent, ami helyi, jellegzetesen hermányi volt.

De csak nem adott egy példányt a község monográfiájából neki, kérdeztem én.

Nem, mondta az öreg, mert nekem is már csak egyetlen példányom van!

A fentiekből világosan kiderül, hogy a fentnevezett nem adott semmi írott [anyagot] ennek a magyarországi diáklánynak.

A továbbiakban elmesélte, hogy jelenleg a bodvaji vashámornak az [1848–49. évi] polgári-földesúri forradalom időszaka alatti működéséről és fontosságáról szóló gazdasági-történelmi adatok összeszerkesztésén dolgozik, és közölte, hogy meghívták a baróti népi egyetem tanfolyamának ünnepélyes megnyitójára.”

Helyszíni kiszállás. 1970. május 19-én Harro Dănilă főhadnagy kiszállt Vargyasra, hogy felkutassa Máthé Ferencet, hogy tájékozódjon róla, és Máthé Jánosról.¹⁴⁴

De miért őt kereste meg a Securitate? Az indítók Máthé János 1970. február 2-i, Máthé Ferencnek írt levele volt, amelyben részletesen beszámolt kutatásairól és a székelyek eredetéről vallott nézeteiről. A levél szerint Máthé Ferenc is

fac parte. Microbuzul trebuia să facă două curse și fiindcă eu m-am dus cu prima cursă, am avut ocazia să fac prima mea vizită la Mathe Janos. Nu am găsit acasă, era în casa alăturată, la fiul lui. Am invitat la spectacol (la care nu a venit fiindcă este aproape surd) și am discutat circa un ceas. La întrebarea mea »dacă ați avut multe musafiri în vara asta?« el a răspuns: da am avut, elevi, profesori, turiști, precum și o fată din Ungaria. Fata locuia la Benedek Flora (casa memorială „Benedek Elek” din Bățanii Mici) și a venit la mine, însoțit de [adatvédelmi okokból a nevét kihagytam-L.M.] ziarist la ziarul *Megyei Tükör* din Sfântu Gheorghe. Ea a povestit că este studentă la ultimul an și stînge cu ocazia asta și cîteva date pentru lucrarea ei de diplomă. Dacă vă servește? [a] Întrebat ea. Dacă am posibilitatea cu plăcere – am zis. Ea a scos o hîrtie, pe care erau dinainte pregătite o mulțime de întrebări din domeniul vieții satului, ocupații, denumirile uneltelor agricole, probleme legate de prelucrarea inului, a cînepii, a lemnului, etc. Ea a citit întrebarea și eu am dictat răspunsul, bineînțeles tot ce a fost local, caracteristic Herculanului. Dar nu cumva ați dat un exemplar din monografia comunei la ea, am întrebat eu. Nu, spunea bătrînul că și eu mai am un singur exemplar! Din cele de mai sus reiese clar că numitul nu a dat nimic în scris acestei studente din R.P. Ungară. În restul timpului mi-a povestit că recent lucrează cu sintetizarea datelor istorico-economice asupra funcționării și importanței furnalului de fier din Bodvaj, în timpul revoluției burghezo-moșierească și mi-a comunicat că este invitat la deschiderea festivă a cursurilor universității populare din Baroalt. Aceasta este conținutul scurt a convorbirilor noastre de la prima întîlnire.” ’Zoltáni Sándor’ írásbeli jelentése. 1970. november 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 31-32.

144 Máthé Ferenc fafaragómesterről lásd Kovácsné István Anikó: Senki sem lehet próféta a saját hazájában? Máthé Ferenc vargyasi fafaragó életművének társadalmi reflexiói. In: Jakab Albert Zsolt, Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok* 4. Fialat kutatók a népi kultúráról, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2005, 125-145. p.

érdeklődött a székelység történelme felől, és úgy tűnik, bizalmas viszony volt közöttük.

A Securitate szempontjából tehát Máthé Ferenc értékes információkkal szolgálhatott Máthé Jánosról, emellett (amennyiben történelmi kérdésekben azonos nézeteket vallott Máthé Jánossal) ő is a rendszer potenciális veszélyforrása lehetett. Ezért szállt ki hozzá Harro Dănilă főhadnagy, a Máthé Jánosról folyó vizsgálat irányítója.¹⁴⁵

A felkészülés folyamán Harro „bemérte” Máthé Ferencet: „1927. május 4-én született, Ferenc és Iona gyereke, politikailag nincs elkötelezve,¹⁴⁶ nőtlen, 7 osztályt végzett, az Ape-Min [Vállalat] vargyasi részlegének alkalmazottja, mint gépész.

Az édesanyjával együtt lakik, szabadidejében kézműipari termékeket készít fából. Egyes faragott tárgyakat a sepsiszentgyörgyi kézművesbolton keresztül értékesített.

Kiderült, hogy van egy személyes kiállítása a lakhelyén, ahol naponta vendégeket fogad.”¹⁴⁷ Azt is megtudták, hogy több helyen volt kiállítása.

Az előzetes tájékozódás után Máthé Ferencet megkeresték a munkahelyén.¹⁴⁸ Azt mondták Máthénak, hogy hallottak az otthoni kiállításáról, és mivel munkahelyi ügyben éppen Vargyasra kellett kiszállniuk, egyúttal szeretnék megnézni a kiállítását. Máthé Ferenc készségesen elvezette őket a lakásához, és megmutatta a kiállítását. Harro a tárgyakat is Securitates szemmel vizsgálta, és ráértzett a népművészet identitásmegőrző szerepére: „...azt tapasztaltam, hogy az általa faragott tárgyak egyes helyi, székel hagyományokat és szokásokat ábrázolnak.”¹⁴⁹ Közben Máthé Ferenc beszélt a kiállításairól, arról, hogy írtak róla a *Megyei Tükör*ben. Ekkor Harro ravaszul átvezette a beszélgetést Máthé Jánosra: azt kérdezte Ferencről, csak nem ő az a Máthé, akiről a *Megyei Tükör* írt, aki a Benedek Elek Emlékház avatónapságán beszédet tartott.¹⁵⁰ Erre Máthé Ferencből ömleni kezdtek a Securitatés tisztet érdeklő információk:

„Máthé Ferenc pontosított, hogy nem róla van szó, hanem egy több mint 70 éves idős emberről, akit Máthé Jánosnak hívnak, nagyon élesesű és távoli

145 Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40-41.

146 Értsd: párton kívüli

147 „Din verificări a rezultat că se identifică în persoana numitului Máthé Francisc născut la data de 4. V. 1927 în comuna Virghiș, fiul lui Francisc și Iliana, neîncadrat politic, necăsătorit, studii 7. clase, angajat la Ape-Min secția Virghiș, în calitate de mecanic. Locuiește împreună cu mama sa, în timpul liber lucrând diferite obiecte de artizanat din lemn. Unele obiecte confecționate de [el] au fost valorificate prin magazinul de artizanat din Sfântu-Gheorghe. A mai rezultat, că are o expoziție personală la domiciliu, primind zilnic vizitatori.” Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40.

148 A megfogalmazásból úgy tűnik, hogy többen voltak.

149 „Vizitând expoziția personală am constatat că lucrările confecționate de el din lemn, reprezintă anumite obiceiuri și tradiții ale populației locale, secuiești.” ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40 v.

150 Harro itt egy ún. „sötét” hírszerzési módszert használt. Ennek lényege, hogy „a hírszerző vagy ügynök beszélgetés során szerez meg értékes adatokat, értesüléseket olyan módon, hogy a partner nincsen tudatában annak, hogy ellenséggel áll szemben, és számára jelentős híryanagot szolgáltatott ki. Nem ismeri az ellenség »sötét« szándékát. A beszélgetést a hírszerző vagy az ügynök megtervezi és előkészíti.” Lásd: <http://www.osa.ceu.hu/files/fa/357/szotar.CEwin.html> (letöltés: 2007.11.8.) Állambiztonsági Értelmező Kézisótárból a „sötét» hírszerzés” címszót.

rokonok. Megjegyezte, hogy 2-3 havonta kölcsönösen meglátogatják egymást, vagy találkoznak Baróton, [és] mondta, hogy az öreg irodalommal is foglalkozik.

Amikor megkérdeztem, vajon az öreg látta-e a legújabb munkáit, Máthé elmondta, hogy mintegy 5 hónapja nem volt nála. Akkor azt mondtam neki, hogy lehet hogy beteg az öreg vagy valami történhetett vele. Megkérdeztem, hogy nem-e kapott valamilyen híreket [róla] levelezésen keresztül.”¹⁵¹

Máthé Ferenc tudta, hogy veszélyes a levél tartalma, ezért valótlant állított:

„Máthé [Ferenc] azt mondta, hogy nem levelezik [vele] de a fiain keresztül tud az öregről.

A továbbiakban elmondta, hogy az öreg fő elfoglaltsága Magyarhermány község monográfiájának összeállítása. Rámutatott, hogy noha csak 4 középiskolai osztályt végzett, az öreg nagyon felkészült és okos, akinek a [olvashatatlan] sok, őt meglátogató újságírókat és művelt embert.

Amikor arról kérdeztük, miért nem ír a »[Megyei] Tükör«-be, Máthé elmondta, hogy az idős Máthé János sok történelmi adatot tud a magyarokról, amelyek valóságok és amelyek megfeleltek egy adott időszakban, de jelenleg – jelentette ki az öreg – nem lehet publikálni, emiatt nem ír szaklapoknak.

Máthé Ferenc elmondta, hogy az öregnek nem tetszik, hogy a munkáit, amelyeket publikálni küldött, túlságosan »kigyomlátták.«

A beszélgetés zárásaként Máthé Ferenc munkáiról, és további terveiről beszélgettek.

Harro elérte célját: újabb adatokat tudott meg Máthéről, és ráadásul beazonosított egy újabb, a rendszer szempontjából gyanús elemnek minősíthető személyt. „Következtetésképp Máthé Ferenc nem akar beszélni a [Máthé Jánostól] kapott levélről és az érdeklődése garancia arra, hogy a levelet megtartotta. Kiderült, hogy bizonyos mértékben őt is egyes nacionalista eszmék uralják.”¹⁵²

Hogy miből vonták le azt a következtetést, hogy Máthé Ferenc nacionalista? A „helyi, székely hagyományokat” megörökítő fadaragványok motívumaiból? Mert

151 „Máthé Ferenc a precizat că nu este vorba de el ci despre un bătrîn în vîrstă de peste 70 ani, se numește Máthé János și este originar din comuna Herculian. A relatat că cu toate că este bătrîn are o minte foarte ageră și sunt rude mai îndepărtate. A menționat că periodic la 2-3 luni se vizitează reciproc s-au se întîlnesc la Baraolt, spunea că bătrînul are preocupări literare. Fiind întreat dacă bătrînul a văzut ultimele lucrări Máthé a spus că de circa 5 luni nu a fost la el. Apoi i s-a spus că bătrînul poate este bolnav sau s-a întîmplat ceva cu el, întrebîndu-l că dacă el a primit veste prin corespondență. Máthé a spus că nu port corespondență însă știe despre bătrîn de la feciorii acestuia. În continuare a relatat că principala preocupare a bătrînului este întocmirea unui monografii despre comuna Herculian, arătînd că cu toate că are numai 4. clase liceu, bătrînul este foarte pregătît și deștept, reușind să impresioneze cu [olvashatatlan] sale pe multe ziarîști și oameni de cultură care-l vizitează. Fiind întreat de ce nu scrie în »Tükör« Máthé a afirmat [că] bătrînul Máthé János cunoaște multe date istorice, despre unguri care sînt reale și au corespuns într-o anumită perioadă, iar în prezent afirmă bătrînul, nu pot fi publicate, cea ce-l face pe el să nu scrie la revistele și ziarele de specialitate. Spunea Máthé Ferenc că bătrînului nu-i place că lucrările lui pe care le a vrut să publice au fost prea tare »plivite«.” Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40.

152 „În consecință rezultă, că Máthé F. nu vrea să declare despre scrisoarea primită, după preocupările lui există garanția ca scrisoarea să fi fost păstrată. A rezultat că într-o anumită măsură și el este sătîpînt [helyesen „stăpînit”] de anumite idei naționaliste.” Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40 v.

ennél több szó a magyarságról, székelységről – a beszámoló szerint – nem hangzott el. A beolvasztani kívánt magyarság identitása megőrzésére irányuló kísérlet nacionalizmusnak minősült.

1970. szeptember 9-én Harro kiszállt Magyarhermányba, erről a következőket jelentette.¹⁵³

„A fenti időpontban kiszálltam Magyarhermány községbe, ezzel az alkalommal felvettem a kapcsolatot ‚David’ volt informátorral.

Kérve a segítségét egyes problémák megoldásában, beleegyezett, hogy ideiglenesen segítsen nekünk. Ezen találkozás alkalmával egy beszélgetés folyt a nevezett, magyarhermányi Máthé Jánosról, rámutatva, hogy a mi szerveink »megértést« tanúsítanak Máthé János nacionalista elképzeléseivel szemben, és nincs szándékukban rábírní hogy mondjon le ezekről a nézetekről, de ezek népszerűsítése az ifjúság körében fenyegető veszélyt jelent. A volt informátor egyetértett, és azt kezdeményezte, hogy ő arra gondolt, hogy el kellene vonni az öreg figyelmét jelenlegi elfoglaltságairól más irányba [terelni]. Ebben az értelemben rámutatott, hogy szerinte az egész téli időszakra egy jó elfoglaltság lenne, ha sugallná neki, hogy írjon egy tanulmányt a magyarhermányi származású Hermányi Dénes [Dienes] József pap tevékenységéről, aki Nagyenyeden volt professzor, gazdag egyházi/vallási tevékenységet folytatott, az 1600-as években élt.

Megegyeztünk, hogy amikor az öreget meglátogatja, mondja azt, hogy ennek a munkának az összeállítása fontos volna mind neki, mind a püspökség számára, talán közölni is lehetne.

Arra a következtetésre jutottunk, hogy ennek a munkának az összeállítása a nevezett Máthé Jánosnak hosszú idejét venné igénybe.

Ami a nevezett Máthé János mostani helyzetét illeti, ‚David’ informátor rámutatott, hogy a nevezett élénk irodalmi [sic!] tevékenységet folytat, köszönhetően annak a figyelemnek, aminek a megyei szervek részéről örvend, többször hívták meg, hogy beszédeket tartson, újságírók látogatták, és cikkeket közölt.

Nagyon közeli viszonyt ápol Máthé János a baróti dr. Fehér L[ászló]val, aki az autójával kiviszi a különböző látogatókat, akik az öreghez mennek. Egy új találkozást beszélünk meg 1970. október 3-i időpontra, hogy lássuk a meghatározott intézkedések hatását.”¹⁵⁴

153 Harro Dănilă írásbeli jelentése 1970. szeptember 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 35-35 v.

154 „La data de mai sus m-am deplasat în comuna Herculian cu care ocazie a fost contactat fostul informator ‚David’. Solicitându-i sprijinul în rezolvarea unor probleme acesta a fost de acord ca temporal [sic] să ne ajute. Cu ocazia acestui contact s-a purtat o discuție despre activitatea numitului Máthé János din Herculian, arătându-i că organele noastre manifestă »înțelegere« față de concepțiile naționaliste a lui Máthé János și nu au intenția de a-l determina să renunțe la aceste idei, însă propagarea lor în rîndul tineretului ar prezenta un pericol iminent. Fostul informator s-a declarat de acord venind cu inițiativa că el s-a gândit că ar trebui să fie abătută atenția bătrînului de la actualele preocupări în altă direcție. În acest sens a arătat că după el ar constitui o bună preocupare pentru toată perioada de iarnă dacă îi sugerează ideuă [sic!] de a scrie un studiu despre activitatea preotului Hermányi Dénes Jozsef originar din Herculian, fost profesor în Aiud cu o bogată activitate cultică a trăit în anii 1600. S-a stabilit ca în vizitele pe care le va face bătrînului să spună că întocmirea acestui lucrări ar fi importantă atît pentru el cît și pentru Episcopie chiar ar putea fi publicată. A rezultat că întocmirea acestei lucrări ar solicita numitului Máthé Joan o perioadă de timp destul de îndelungat. În ce privește situația prezentă a numitului Máthé [informatorului]

Nem tudni, vajon az illető lelkész valóban beváltotta-e ígéretét, hogy befolyásolja Máthét, vagy csak ígérgetett, hogy megszabaduljon a Securitatétól. Tény, hogy sem a megbeszélte időpontban, sem máskor nem született újabb jelentés a lelkésszel való beszélgetésről. Az is tény, hogy Máthé kutatta Hermányi Dienes József tudományos munkásságát, és 1973-ban közölt is róla.¹⁵⁵

1971. május 5-én jelentette Gödri Márton, hogy Máthé március végén agyvérzést kapott, emiatt súlyos sérülést szenvedett: 4 hétre beutalták a baróti kórházba. Hazahozták, de jobb keze lebénult, gondolkodási képessége károsodott.¹⁵⁶

Ezekután Harro azt javasolta, hogy Máthét más (feltehetően alacsonyabb) fokozatú megfigyelés alá helyezték, ezt Máthé idős korával (ekkor már 73 éves volt), és a lebénulásával indokolta. A javaslatot a felettesei jóváhagyták.¹⁵⁷ Úgy tűnik, a Securitate „leírta” Máthét: a lebénulásáról munkaképtelenségre lehetett következtetni, azaz többé már nem okoz problémát a rendszernek. De alábecsülték a szívósságát.

1972 első feléből több jelentés szól arról, hogy Máthé próbálja közölni munkáit. Az agyvérzés után úgy gondolhatta, talán már nincs sok hátra az életéből és sietnie kell, ha ki akarja adni munkáit. A kiadóktól visszajött válaszok a munkája módosítását kérhették, ami Máthéból rendkívül heves reakciókat váltott ki: „megírta a falu monográfiáját, de ezek itt a szocialista rendszerben ki akarnak vágni belőle, és ezzel nem ért egyet, vagy kiadják úgy, ahogy van, vagy megpróbálja Magyarországon kiadni, és ha nem sikerül, meghalok, de akkor is jobb, minthogy ne írjam meg az igazat, vagy ők hozzáadjanak valamit, ami nem igaz.”¹⁵⁸ A hírnek meg is lett az eredménye, mert Máthé figyelését magasabb fokozatra emelték.¹⁵⁹

1972. március 17-én Gödri Márton beszélgetett egy magyarhermányi lakossal, aki elmondta, hogy Máthé János írt egy 40 oldalas dolgozatot Gábor Áronról, amit Romániában akart közzéadni, de mivel nem vállalják itthon a kiadását, külföldre akarja küldeni közzésre.

A hír hallatára – paradoxon, de megvolt a maga logikája – Gödri segíteni próbál: a jelentés végén javasolja, hogy a hazai kiadás megoldása végett vegyék

‘David’ a arătat că cel în cauză desfășoară o activitate intensă literară, datorită atenției de care se bucură din partea organelor județene fiind pus în mai multe rânduri să țină cuvântări, vizitat de ziaristi și prin publicarea unor articole. Relații foarte apropiate întreține Máthé Joan cu dr. Fehér L[ászló] din Baraolt, care cu mașina lui aduce la Herculan diferiți vizitatori care vin la bătrînul. S-a fixat o nouă întâlnire pe data de 3. X. 1970 pentru a se vedea evoluția măsurilor stabilite.” Harro Dănilă írásbeli jelentése 1970. szeptember 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 35., 35 v.

155 Máthé János: Olasztelek. *Megyei Tükör* 1973. szeptember 16., 4. p.

156 Gödri Márton százados írásbeli jegyzéke. 1971. május 5. ACNSAS. Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28.

157 Harro Dănilă írásbeli jelentése. Notă-raport. 1971. május 7. Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28., 28. v.

158 „... mi-a spus că a scris monografia satului, dar aștia din regimul acesta socialist vor să taie din el și că nu sunt de acord, ori o publică așa ori voi încerca să public în Ungaria și dacă nu reușesc mor și tot e mai bine decât să nu scriu adevărul sau să adauge ei ceva ce nu este real.” ‘Domokos Bela’ beszűgő szóbeli jelentése a „Tusnad” konspiratív házban, ezt Cerghizan Ștefan százados foglalta össze egy jegyzékben. 1972. január 26. Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 9.

159 „Mathe I. va fi reintrodus în B[aza de] L[ucru]”. Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 9.

fel a kapcsolatot Sylvester Lajossal a megyei néptanáctól.¹⁶⁰ Miért? Talán arra gondolt, inkább minthogy valamilyen módon külföldre jusson és ott közöljenek egy ellenőrizetlen munkát, jobb megoldás segíteni Máthét, hogy otthon közölje a munkáiból az elfogadhatóbbakat, hátha akkor eláll a külföldre küldés szándékától.

1972. május 30-án 'Domokos B.' informátor találkozott Cerghizan Ștefannal a „Tusnád” konspiratív házban. Ez elmondta, hogy Máthé aggódik a monográfia sorsa miatt, hogy betegnek érzi magát:

„és mielőtt meghal, még szeretné kiadva látni a könyvét. [...] elmondta, hogy egyszerűen nyomást gyakoroltak rá, hogy módosítsa néhány helyen a munkáját, de ő nem fogadta el, azt mondván, hogy a történelem az történelem, és az eseményeket úgy kell visszaadni, ahogy történtek. [...] az öreg elmondta, hogy ő semmit nem fog változtatni, mert nem tudna nyugodtan meghalni, tudván, hogy elárulta a nemzetét, a saját népét, amely annyi ideig harcolt az igazságért és szabadságért. [...] Elmondta, hogy ezt a nyomást a megyei kiadónál lévők gyakorolták. Akikkel beszélt, nyíltan nem mondták meg, de ő érezte, hogy csak hazudva vagy néhány igazságot kihagyva jelenhet meg a műve.”¹⁶¹

Elmondta, hogy a *Magyei Tükör*nél azt ígérték, hogy részletekben leközlík, de nem történt meg, emiatt azon gondolkodik, hogy Magyarországon közöltesse.

„Azon részek [módosítását] szorgalmazták, amelyek a kezdeteket, pontosabban az államalapítást taglalják, ő azt állítja, hogy ezeken a tájakon létezett egy emberi közösség – igaz nagyon kezdetleges, ahogy a dokumentumok is mutatják – a dákok előtt, és jóval a székelyek idetelepítése előtt, amelyről ő azt mondja, hogy a mi történéseink által kitalált hülyeség, hogy megmagyarázzák valahogy a magyarok létezését Románia feltételezett területén.”

Tehát Máthé a dákoromán kontinuitás-elméletbe ütközött. Ezért munkájából az állami legitimációt is támadó részeket semmiképpen sem lehetett kiadni. Már csak az volt a kérdés, ki közli ezt vele.

Egy 1972. július 17-i jelentés erre is nyújt egy támpontot. Ebben 'Domokos B.' arról tájékoztatta Cerghizant, hogy Sylvester Lajos meglátogatta a magyarhermá-

160 'I. A.' szóbeli közlése alapján Gödri Márton százados jegyzéke. 1972. március 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 12.

161 „Mi-a spus că este foarte îngrijorat de soarta lucrării sale (monografia satului Herculean) deoarece se simte cam bolnav slăbit și înainte de a muri vrea să vadă cartea apărută. Mi-a mai spus o parte (o copie) din lucrare i-a dat lui [datăvedelmi okokból kitoröltem a nevet - L.M.] care i-a promis că o să publice fragmente în ziarul „Megyei Tükör”, dar pînă acum nu a apărut nimic, probabil zicea el că »ăsta« nu va publica nimic nici [sic!] cel puțin în ziar, mi-a spus în continuare că s-a făcut pur și simplu presiuni asupra lui să modifice câteva părți din lucrare dar el nu a acceptat spunînd că istoria e istorie și evenimentele trebuiesc redade așa cum s-au petrecut ... Bătrînul a spus că el nu va modifica nimic pentru că nu ar putea muri liniștit știînd că și-a trădat națiunea, propriul popor care a luptat atîta vreme pentru dreptate și libertate...El spunea că acele presiuni au fost făcute de editură de cei de la județ cu care a stat de vorbă, direct nu i s-a spus dar el a simțit că numai miînd sau emiînd niște adevăruri poate să apară lucrarea. S-a insistat asupra acelor părți din lucrarea care privesc începutul sau mai precis întemeierea statului, el susține că pe aceste meleaguri a existato așezare omenească, e drept foarte elementară așa cum arată și documentele înainte de daci, și mult înainte de colonizarea secuilor, despre care el spune că e o prostie născocită de istoricii noștri pentru a explica cumva existența maghiarilor pe presupusul teritoriu al României”. 'Domokos B.' informátor szóbeli jelentése alapján Cerghizan Ștefan százados jegyzéke. Notă informativă. 1972. május 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 14.

nyi Általános Iskolát, akinek az iskola két tanára, Kiss László és Árvay József (?) megmutatta az összegyűjtött tárgyakat, amelyekből egy helytörténeti múzeumot szándékoztak létrehozni.

Sylveszter elmondta nekik, hogy „bár az öreg egy jó munkát írt, egy nagyon sikerült monográfiát, nem közlik, egyszerűen akadályozzák, mert Máthé mindent úgy írt le, ahogy volt, és ahogy ő érezte, és nem egyezik bele, hogy bármit is változtasson, *habár beszélgettek vele erről*. [kiemelés – L.M.]”¹⁶²

Ehhez a dokumentumhoz Sylvester Lajos 2006-os megjegyzése: „Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy Máthé Jánost semmilyen módon sem próbáltam befolyásolni, hogy a székelység eredetével kapcsolatos kutatásait és feltételezését megváltoztassa, hiszen egész életem során én magam is ezen a »nyomvonalon« haladtam. Sőt, Szabó T. Attila, Imreh István, Egyed Ákos, Benkő Samu és társaik sűrű meghívásával és előadói körútjuk során közvetve, de nem egyszer közvetlen a dákó-román kontinuitást cáfolták. Több ízben nyílt vitába is keveredtem bukaresti történészekkel, dr. Székely Zoltánnal emiatt folyamatos nyílt vagy eltussolt konfliktusos viszonyba kerültem.”¹⁶³

Cerghizan még javasolta, hogy vegyék rá a *Megyei Tükör* főszerkesztőjét, hogy közöljön le egyes, „megfelelő” tartalmú részeket a munkából, hogy Máthé elálljon a külföldre küldés gondolatától. A százados szerint „Hozzáértő tényezők, mint Székely Zoltán, Szilveszter [Lajos] véleménye szerint a munka nem találna visszhangra külföldön, legfeljebb egyes, országunkkal szemben egészségtelen magatartású emberek köreiben.”¹⁶⁴

A folyamatos cenzúrázás és belejavítás után ezért is okozott olyan nagy örömet Máthénak, amikor egy-egy írását csonkítatlanul közölték. „Azt pontosan úgy olvashattam, ahogy megírtam, egy betű sem hiányzott-mondja elégedetten” – az őt 1974-ben meglátogató magyarországi újságírónak, Ablonczy Lászlónak az *Élet és Tudomány*ban megjelent cikkéről. „S ennek azért ad olyan különös hangsúlyt, mert más publikációinak bizony híja volt.”¹⁶⁵

Feltehetően 1972 júniusában beszélgetett 'Domokos Béla' informátor Máthéval a Magyarhermányban zajló „elvtársi” vadászatokról.

„Ő nagyon ironikusan mondta, hogy siettek, hogy megjavítsák a Kisbacon falu végénél levő hidat, nehogy a miniszter úr ne tudjon vadászni jönni. Azt mondta,

162 „Szilveszter a mai spus că deși bătrînu l a scris o lucrare bună, o monografie foarte reușită, nu se publică, se pun pur și simplu bețe în roate, pentru că Máthé a redat faptul așa cum a fost și cum simte el și nu este de acord să schimbe nimic deși s-a discutat cu el în acest sens.” 'Domokos Béla' informátor írásbeli tájékoztató jelentése. 1972. július 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1 f. 15., 15 v.

163 Sylveszter Lajosnak László Mártonhoz írt, 2006. szeptember 15-i levelének 9. pontja.

164 „Consider că ar fi oportună continuarea influențării lui Mathe I. prin redactorul șef al ziarului »Megyei Tükör« în sensul determinării primului de a accepta publicarea unor fragmente din lucrarea cu un conținut corespunzător și deci influențarea acestuia să renunțe la ideea scoaterii lucrării în exterior. Avem în vedere și faptul că monografia întocmită de Mathe este lipsită de o valoare științifică. Conform aprecierilor unor factori competenți ca Szekely Zoltan, Szilveszter, conținutul lucrării nu ar găsi ecou în exterior, decît eventual în cercul unor persoane cu poziții nesănătoase la adresa țării noastre.” Cerghizan Ștefan százados intézkedési javaslatai. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 14. v.

165 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

nem tudja, mi a fenének jön mindig ide vadászni, mert ahogy ők mondják România nagy és szép (gazdag), és mégis Erdélybe jön, menjen az ördögbe a románjai közé. Sértő szavakat használt a kormányfőről, például azt mondta hogy »hájas« és más sértő szavakat. Azt mondta, hogy régebb még a király sem jött akkora sereg emberrel, ahogy most jönnek ezek az autóikkal.

Azt mondta, hogy egyszerűen undorodik attól, hogy a romániai sajtót olvassa (*Előre, Megyei Tükör*), mert tele vannak hazugsággal, az államelnök üres beszédeivel – ő előfizetett egy sor magyarországi kiadványra és ezekre gondolva azt mondta, hogy összehasonlíthatatlanok a mieinkkel, valóban közérdekű problémákkal foglalkoznak, az ember, a nemzet problémáival.

Meg kell említenem, hogy Máthé nagy népszerűségnek és tekintélynek örvend a községben, intelligens, művelt, és nemes tulajdonságú embernek tekintik, aki »szereti a nemzetét és a népét, amelyből származik.« Ezen utolsó szavakat Zsigmond László tanító mondta.

Az öreg Máthé, habár panaszkodik – főleg télen – az egészségére, el kell mondanom, hogy jól érzi magát, jár ki a mezőre, egy sorban dolgozik a fiatalemberekkel. [adatvédelmi okokból törölve – L.M.] (Pető, Kuti Sándor)-tól aki majdnem 70 éves, megtudtam hogy az öreg Máthé fogadta a magyar katonákat amikor [beljöttek (a második világháború idején) és ott egy köszöntő beszédet mondott, azóta a falu kedvelt »gyereke«. ¹⁶⁶ Ahogy [adatvédelmi okokból törölve –L.M.] mondta, egy igaz ember, aki nem változtatta soha a nézeteit, meggyőződését, jó magyar maradt az évek során.»¹⁶⁷

A jelentés hatására Cerghizan Ștefan százados elrendelte, hogy Máthéről újra megfigyelést (urmărire informativă) kell folytatni, és egyúttal megakadályozni, hogy állami- vagy pártvezetők látogatását Máthé valamiféleképp megzavarhassa.¹⁶⁸

166 A magyar honvédség 1940. szeptemberi, észak-erdélyi bevonulása alkalmával.

167 „El spunea foarte ironic, că s-au grăbit să repare podul de la capătul satului Bățanii Mici ca nu cumva domnul ministru să nu poată veni la vînat. El spune că nu știe de ce naiba tot vine în partea asta că așa cum spun ei, România este mare și frumoasă (bogată) și el totuși vine în Ardeal, să se ducă la dracu între românii lui. A folosit cuvinte jignitoare la adresa președintelui guvernului spre exemplu spunînd că este un »bortos« (hályas) și alte cuvinte jignitoare. Spunea că pe vremuri nici regele nu venea cu el o armată de oameni cum vine acum aștia cu mașinile. El a spus că e pur și simplu silă să citească presa din România (*Elore, Megyei Tükör*) că sînt pline de minciuni, de vorbe goale de cuvîntările președintelui statului-el are abonamente la o serie de publicații care apar în Ungaria și spunea referitor la acestea că sunt incomparabile cu cele de la noi, ele tratează într-adevăr problemele de interes major, problema omului, a națiunii. Trebuie să menționez că Mathe se bucură de mare popularitate și respect în comună, este considerat ca un om foarte inteligent, cult și cu caractere frumoase care »își iubește neamul, poporul din care se trage«. Aceste ultime cuvinte au fost afirmate de învățătorul Zsigmond Laszlo. Bătrînul Mathe deși se vaită, mai ales astăzi iarnă de sănătate, trebuie să spun că el se simte bine umblă la cîmp lucrează în rînd cu bărbații tineri. De la [adatvédelmi okokból kitöröltem-L.M.] (Peto, Kuti Sandor) care are aproape 70 de ani am aflat că bătrînul Mathe a primit pe ostașii maghiari între Biborțeni și Bățanii Mari atunci cînd au venit maghiarii (în timpul celui de al doilea război mondial) și-a rostit o cuvîntare de pomină de atunci este »copilul« iubit al satului. Așa cum spunea [adatvédelmi okokból kitöröltem-L.M.] este un om drept, care nu și-a schimbat niciodată concepțiile, convingerile rămînînd un bun maghiar de-a lungul anilor.” ‘Domokos Béla’ informátor írásbeli jelentése. 1972. május 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 13.

168 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1 f. 13 v.

Próbáljuk végigkövetni, mi rejtőzött Máthé kijelentései mögött, illetve miért reagált ennyire „erősen” a Securitate. A jelentés szerint ekkor Máthé három „erős” véleményt fogalmazott meg ekkor.

Egyrészt Ceaușescu személyi kultuszát támadta, és az a fő kifogása a romániai magyar sajtóval szemben, hogy – hasonlóan az ország többi sajtótermékéhez – Ceaușescu hazugságaival és dicsőítésével van tele.

Egy másik sérelem centrum – periféria jellegű: „ahogy ők mondják Románia nagy és szép, és mégis Erdélybe jön” – fakadt ki Máthé – de bezzeg vadászni csak ide jönnek. Ez a magyarhermányi lokálpatriótának a kifakadása. De mi rejlik mögötte? Máthé végigélte azt a majdnem egy évszázadot, amely során az önellátó, jórészt önmagát igazgató magyarhermányi faluközösséget gyarmattá szegényítette és lezüllesztette a mindenkori államhatalom.

Lapozzuk csak végig a falumonográfiáját ebből a szempontból: végigkövethető, amint az állam – előbb a magyar, majd a román – az erdő jövedelmét, az önellátás egyik fő alapját, adminisztratív eszközökkel egyre inkább megcsapolja, majd elveszi. A századforduló körül állami felügyelet alá vonják a közbirtokossági erdőket, ami hatalmas jövedelemelvonást jelentett a helybelieknek, miközben semmilyen előnnyel nem járt, különféle adminisztratív eszközökkel pedig még ezen felül is csikartak ki jövedelmet.¹⁶⁹ A két világháború között az erdőkitermelési tervek jóváhagyatásának „járulékos” (azaz megvesztegetési) költsége is az állam alkalmazottait vagy holdudvarukat gazdagította.¹⁷⁰ Az 1948. évi államosítás pedig mindent elvett.

Az államosítás után megélhetésnek maradt volna tehát a sovány hegyvidéki termőföld, de az állam intézkedéseivel ezt is ellehetetlenítette. A vadállományt mértéktelenül engedték felszaporodni, annak érdekében, hogy a különféle párt-embereknek legyen hol kiélni a szenvedélyüket. Mindez a hermányi nép kárára, mert az elszaporodott vadak lelegelték, elpusztították a falu termőterületeit.¹⁷¹ Hiába állítottak kerítéseket „a medve széttöri, a szarvas átugorja” mondták el helybeli beszélgetőtársaim. Emiatt a falu – régen nagy kiterjedésű termőterülete – katasztrofálisan összezsugorodott.¹⁷²

A centrum tehát elvette a periféria – Magyarhermány – erőforrásait, elszívta jövedelmét. Beruházás, fejlesztés semmi sem történt, vagy ha igen, az csak a centrum érdekei miatt: a Kisbacon felé vezető úton a hidat nem a helybeliekért javítják meg, hanem a vadászni jövő pártvezető kényelméért. Nem csoda tehát, ha Máthé dühösen nyilvánul meg a faluját kizsákmányoló „külsők” ellen.

A harmadik sérelem etnikai alapú: „ahogy ők mondják Románia nagy és szép, és mégis Erdélybe jön, menjen az ördögbe a románjai közé” – sérteget Máthé.

169 Erről lásd *Magyarhermány monográfiája* Közbirtokosság. Vadászati jog részből a 99–102. p.

170 Erről lásd *Magyarhermány monográfiája* Közbirtokosság. Vadászati jog részből a 102–103. p.

171 Máthé még Maurert, és az iráni Reza Pahlavit említi. Lásd *Magyarhermány monográfiája* 11. p.

172 Lásd: *Magyarhermány monográfiája* A természet állatvilága c. részből a 12. p., illetve id. Máthé János: Egy magángazda székely falu életéből. Imreh István (szerk.): *Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978., 200. p.

Ebben megfogható a regionális identitástudat is: Máthé, mint a helybéli, erdélyi, dühös a „betolakodókra”.

Ami pedig románsághoz való viszonyulását illeti, mérvadónak egy 1983. évi levelében írtakat tekintem: „Nem vagyok az internacionalizmus híve, ahogyan ma olvasni lehet, tisztelem minden nemzet nyelvét, kultúráját, minden nemzet értékét, de csak addig, ameddig azok is tisztelik az én nemzetem. Számomra a székelyek történelme egy szent és sérthetetlen dolog, és nem vagyok hajlandó semmilyen nemzet lába alá helyezni, vagy alárendelni. A véleményem, hogy a romániai magyar sajtó túlságosan megalázkodó. Harcolni a nacionalizmus ellen! Egy ütődött gondolat! *Minden méltóságtejes embernek a fő kötelessége – a más nemzetek tiszteletén kívül – a saját nemzetéhez való ragaszkodás.* [kiemelés – L.M.] A szélmalom harcát jelentené hogy harcolj ellene az internacionalizmus jelszavával, legyen szó akár magyarokról, akár románokról.”¹⁷³

7. Felügyelet

1972. november 3. – 1983. április 11/május 10.

1972. november 3-tól Máthét felügyelet (supraveghere informativă) alá helyezték.¹⁷⁴ 1972. november elején Lazăr Mihai százados adatokat kért és kapott Máthéról a Belügyminisztérium Lakossági nyilvántartó részlegétől.¹⁷⁵

1972 és 1977 között semmilyen új adat, jelentés nincs Máthéról.

1977-ben újra informátorokat állítottak rá. 1977. február 9-én 'Tóth Pál' informátor a kapott feladatnak megfelelően megkereste Máthét, azzal az ürüggyel, hogy az segítsen neki juhokat venni. Máthéval nehezen értekezett, mert az alig hallott (ekkor már 79 éves volt). Az informátor megtudta, hogy „habár nem hall jól, mégis mindent leír, ami a faluban történik, kiket hívatnak a miliciára bármilyen kihágásért, beleértve, hogy milyen intézkedéseket hoznak, amiket a faluban hallottakból gyűjt össze, hány nyilvános bírósági eljárás történt, ki kivel, és miért verekedett, veszekedett, és más egyéb aspektusok.”¹⁷⁶

173 „Nu sînt adeptul internaționalismului, așa cum se poate citi astăzi, stimez limba fiecărei națiuni, cultura acesteia, toate valorile ei naționale, dar numai pînă cînd aceștia stimează și națiunea mea. Pentru mine istoria secuilor este ceva sfînt și inviolabilă, nu sînt dispus să o bag sub picioarele niciunei națiuni sau să o subordonez. Părererea mea este că presa de limbă maghiară din România prezintă prea multă ploconire. A lupta împotriva naționalismului! Este o idee tîmpită. Fiecărui om demn are îndatorirea principală în afară de stîma față de alte națiuni este atașamentul față de propria națiune. Ar însemna lupta morilor de vînt să te lupți împotriva cu lozinca internaționalismului, – fie vorba de maghiari, români.” Román nyelvű fordítás Máthé Jánosnak a 'Zoltáni Sándor' informátorhoz írt leveléből. 1983. március 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 70-71.

174 Notă de analiză a cazului „Filozoful” 1983. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 28., és Plan de măsură în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 1.

175 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 45 v. A választ 1972. november 4-én keltezte a Belügyminisztérium Kovászna Megyei Felügyelősége.

176 „De menționat că, de și nu audă bine, totuș el notază totu ce să petrece în sat, și persoanele care sînt citate la postul de miliție pentru orice abater, inclusiv ce masuri s-a luat pe cale el culege din auzitele din sat, câte procese publice și cine între cine și pentru ce motiv s-a batut, s-a certat, și alte aspecte.” 'Tóth Pál' informátor szóbeli közlése alapján Zolyomi Ștefan főtörzsőrmester jegyzéke. 1977. február 9. ACNSAS,

1977. júniusában Máthé ágybafekvő beteg volt és szellemi munkát sem folytatott.¹⁷⁷ De augusztusra már helyreállt az egészsége, és elment kutatni a sepsiszentgyörgyi levéltárba, ahol a községe vonatkozó kereskedelmi, mezőgazdasági adatokat kért, de nem szolgálták ki.¹⁷⁸

1978 és 1981 között Máthéről nincsenek beérkező adatok.

1981. március elején a Securitate tudomást szerzett Máthé több, eddig ismeretlen munkájáról és gyűjtéséről. Ugyanis Máthé levelet küldött a marosvásárhelyi *Új Élet* szerkesztőségének, egy munkája közlését kérve, amire elküldtek egy munkatársat, nézze meg, még milyen írásai vannak Máthénak, így megtudták, hogy több kéziratot összeállított: „A székelység története” (több mint 300 gépelt oldal), „Erdély története” (mintegy 300 gépelt oldal).¹⁷⁹ A falumonográfiáról korábban is tudtak, de most úgy értékelték, hogy ebben „dicsérőleg szól a helység 1940-ig folytatott magyar ellenállásáról.”¹⁸⁰ Ezek szerint megváltozott a Securitate, pontosabban az egyik értékelő tisztjének a szempontrendszere.

Tudomást szereztek arról a névjegyzékről is, amely a földvári fogolytáborban 1944–1945-ben meghalt magyar nemzetiségűek adatait tartalmazta és amelyet Máthé állítólag „ellenséges célokra akart felhasználni.” Ez rosszindulatú feltételezés volt a Securitate részéről, mert egy sorral alább leírták, hogy Máthé 1980. tavaszán nem adta oda az említett névjegyzéket közlésre egy őt meglátogató, Kanadában élő magyar származású diáknak, azzal indokolva, hogy „ezeket a munkákat nem a külföldieknek, hanem az országban élő székelyeknek és magyaroknak írta.”¹⁸¹ Semmilyen irat nem került elő, amely a Securitate reagálását jelezné ezekre a hírekre.

1981. november végén vagy december első napján 'Tóth Pál' informátor Magyarhermányba ment, hogy vegyen egy tehenet. Ha már amúgy is arra járt, bement Máthéhez, érdeklődni, nincs-e eladó tehene, vagy nem-e tud ilyen embert a faluba. (Motiválhatta még az adatszolgáltatásért járó pénzbeli juttatás is.) Máthét hiányosan felöltözve az írógép mellett találta, amint a bejövő külső fénynél szemüveg nélkül gépelt. Csak írásban tudott értekezni vele, és az is nehezére esett az idős embernek. Arra a kérdésre, hogy mit csinál, Máthé elmondta, hogy „nem hal meg addig, amíg nem tudja kiadatni a könyvét, és a legutóbbi időben van mit írjon a falumonográfiába is, mióta kenyeret grammra adják, mint a horthysta

Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 16.

177 'Toma' informátor szóbeli jelentése alapján Ștefan Ioan órmester jegyzéke. 1977. június 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 17.

178 Notă-raport. 1977. augusztus 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 18.

179 Nota. 1981. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56.

180 „se vorbește elogios despre la adresa rezistenței maghiare din localitate, pînă în anul 1940.” Nota. 1981. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56. Valószínűleg azokat a részeket értelmezhettk így, amelyekben a névelemzéssel szembeni, a magyar név és identitás megtartásáért folytatott ellenállást írja le Máthé.

181 „Mathe Janos a povestit, că în vara anului 1980, a fost vizitat de 4 studenți maghiari din Budapesta, din care unul venit din Canada, de origine maghiară, solicitîndu-i să le dea lucrarea pentru publicare în străinătate, dar acesta a refuzat, motivînd că a scris aceste lucrări pentru secuii și ungurii din țară și nu din străinătate.” Nota. 1981. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56.

Magyarország idejében.”¹⁸² 1982 májusában ‘Fülöpné’ informátor is ugyanezt erősítette meg: Máthé „beírja a monográfiába azt is, mikortól kezdtek porcióra adni a kenyeret.”¹⁸³

1982 végére Máthé egészsége helyreállt, és nagy munkakedvvel dolgozott. Visszavonultan élt, de a helység legfontosabb embereivel, a pappal és a falufelelőssel tartotta a kapcsolatot. „Mindennél érdeklődött ami történt a faluban, és minden feljegyzett.

Érdeklődött a fogyasztási szövetkezetnél, hogy ki kezdte el, hogy a kenyeret porcióra adják, az ügyvivő azt mondta, hogy az államfő. Nem jár ki a mezőre, nem végez fizikai munkát, csak a postára, és a boltba [megy]. Saját írógépe van, egész nap gépel, az utóbbi időben úgy helyrejött a látása, hogy nincs is szüksége szemüvegre. [...] Senki nem lát igazán bele, és nem tudja az igazi álláspontját.”¹⁸⁴

1983. januári jelentés szerint Máthé egyre több levelet küldött a marosvásárhelyi *Új Élet* és a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* szerkesztőségekhez. „Az utóbbi időben mind az *Új Élet*, mind a *Megyei Tükörtől* nagyon ritkán kap levelet, de ő annál többet küld.

Nem nyilvánult meg semmilyen formában a forrásnak [‘Fülöpnének’ – L.M.], de látszik, hogy gyűlöletet hordoz magába, és elkeseredett, hogy az írásait nem közlik.”¹⁸⁵ Zólyomi annyira fontosnak ítélte megtudni, miket is küldözget Máthé, hogy utasította ‘Fülöpnét’ hogy megfelelő alkalommal tudakolja ezt meg Máthétól „még ha kiabálva is kell vele beszélgetni”.

182 „Întrebat cu ce să ocupă a afirmat că nu moare pâne [sic!] nu reușește ca cartea lui să fie editate, și în ultimul timp are ce să-și scrie și în monografia satului, de cind să dă piina [sic!] la gram ca în timpul Ungariei Hortistă.” ‘Tóth Pál’ informátor szóbeli jelentése alapján Zolyomi Ștefan főtörzsőrmester jegyzéke. 1981. december 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 21.

183 „Urmărinusă [sic!] activitatea numitului Mathe Janos și discuțiile purtate a rezultat că acesta trece în monografia satului și faptul de cind s-a început să deie piina la portie.” ‘Fülöpné’ informátor szóbeli közlése alapján Zolyomi Ștefan főtörzsőrmester jelentés-jegyzéke. 1982. május 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 22.

184 „Supravegăndusă [sic!] activitatea prezente ale susnumitului să constată că este un element fanatic, chiurile că bolnav că batrin dor în mod retras prin nepoti și în preținie cu preotul Hegyi Daniel preot reformat, și Benedek Ștefan deputat responsabil satului să interesează de toate ca să petrece în sat și notează. S-a interesat la cooperativa de consum că cine a inițiat ca piinea să fie la portie pentru oameni, gestionarul a răspuns că Seful Statului. – Nu unblă la cimp și nu să ocupă cu munca fizică dor pâne la ofiul PTTR și magazia sătesc. Are mașină de schris propriu, toată ziua scrie, în ultimul vreme s-a revenit vederea în cât nici nu mai are nevoie de Ochilar.- [...] Nimeni nu poate pătrunde și afla de poziția lui relamente.” Zolyomi Ștefan főtörzsőrmester jelentése. 1982. november 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 25.

185 „Supravegăndusă activitatea prezente alui Mathe Janos să constată că acesta s-a marit volumul de coresubdente pe care le expedieze la adresa »*Uj Elet*« o revista editata în Tîrgu Mureș și la redacția *Megyei Tukor* din Sfintu Gheorghe.- Atit dela redacția *Uj Elet* cit și dela *Megyei Tukor* în ultimul perioada primește scrisori farte dese dor el expediază si mai multe.- Nu s-a manifestat fata de sursa dor să vedă că poartă ură si este năcăjit că scrisurile nu se publică.” ‘Fülöpné’ informátor szóbeli közlése alapján Zolyomi Ștefan főtörzsőrmester jegyzéke. 1983. január 14. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 26.

8. Megfigyelés.

1983. április 11./május 10. – 1986. május 27.

1983. április 11-étől, vagy május 10-étől újra megfigyelés alá helyezték (urmărire informativă) az akkor már 85 éves (!) Máthé Jánost. Az 10851-es számú dossziét nyitották meg róla, kódnevnek pedig a megtisztelő „Filozófus”-t választották ki számára.¹⁸⁶

1983. március 5-én Lazăr Mihai százados egy jelentést készített a „Filozófus” akció állásáról.¹⁸⁷ A személyi adatok, előélete, és az ellene folytatott vizsgálatok felsorolása után Lazăr az ellenőrzött levelezések és besúgói jelentésekből vett részletekkel illusztrálta, hogy Máthé János nacionalista-soviniszta, elkészített egy falumonográfiát, amelyet egyes, őt meglátogató személyek révén kijuttatott Magyarországra, hogy ott adják ki, és hangot adott annak a panaszának, hogy nem kapja meg a Magyarországról neki küldött folyóiratokat.

Lazăr javasolta, hogy Máthéról nyissanak megfigyelési dossziét. A jelentés hátlapjára Cerghizan Ștefan ráírta az utasítását: Lazăr 3 napon belül készítse el az intézkedési tervet a figyelési dosszié megnyitásához. Ezt Lazăr április 11-én el is készítette.¹⁸⁸

Máthét nacionalista- és sovinisztaként jellemezte Lazăr, tevékenységét pedig „ellenségesnek” minősítette. Máthé tevékenységében, mint negatív elemet kiemelte:

1. A falumonográfiát külföldiek, főleg magyarországiak segítségével készíti.
2. A falumonográfiát kijuttatta Magyarországra, és ott ki akarja adatni.
3. Nacionalista-soviniszta eszmék befolyása alatt áll.

Az utóbbira példaként az Antal Bíró Emeséhez és a Máthé Ferenchez írott levelét említik. Lássuk az idézett szövegrészeket. (A Securitate elemzője egyes részeket aláhúzott, ezeket kurziválva közlöm.)

„A nagy fogadalmak mellett, amelyeket ballagásod alkalmával vállalsz, *soha ne felejtsd el, hogy magyar vagy*. Sajnos minden lépésnél láthatjuk a jellemtelenséget, pénzért lealacsonyodást, szolgálai hajlongásokat. Holnap (a jövőben) a ti feladatotok lesz, hogy a végrehajtandó törvényes kötelezettségek mellett *megvédjétek és megőrizzétek mindazt, ami égetően szükséges a nemzetünk, a sorsverte nyelv fennmaradásában*. Minket sok szomorúság ért és ér, most Rajtatok a sor, hogy merészek és határozottak legyetek.”¹⁸⁹

186 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. fedőlap

187 Notă de analiză a cazului „Filozoful” 1983. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 28-30 v.

188 Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 1-2 v.

189 „Pe lângă faimoasele angajamente pe care ți le asumi cu ocazia promoției, niciodată să nu uiiți că ești maghiar, din nefericire vedem la fiecare pas, auzim la fiecare pas, atitudinea fără caracter, înjosirea pentru bani, închinările slugarnice. Măine (în viitor) vouă vă revine sarcina ca pe lângă obligațiile legale pe care le rezolvați, să apărați și îngrijiiți cea ce este strident necesar pentru menținerea neamului nostru, a limbii bătute de soartă. Pe noi ne-a atins și ne atinge multe tristețe, este rîndul vostru să fiți cu un caracter îndrăzneț și hotărît...” Máthé Jánosnak a zajzoni Antal-Bíró Emeséhez 1978. májusában, annak érettségije alkalmával írt levelének román nyelvű fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 50.

Nyilvánvaló a Securitate rosszindulatú értelmezése, mert Máthé a törvények betartásának elsőbbségét is hangsúlyozta levelében. A szövegrészből inkább a nemzetféltség, illetve a megalkuvó vezetők elítélése olvasható ki.

A Máthé Ferenc leveléből idézett szövegrészlet:

„ismered a székelység jelenét, és elképzelhető jövőjét, minden székely egy gránittömb a nemzet megtartásában. Ha egy idegen naponta olvassa az újságot, azt hiheti, hogy a nemzetiségek, köztük mi is, úgy élünk, mint a lakodalomban.

Nem mondok többet. Tudod mi történet Király Károlyval¹⁹⁰, a vele történetek egy figyelmeztetés. Jól ismertem, bemutatnak neki, a szükséges terjengősséggel. Többször volt alkalmam beszélgetni vele. Egy jellemes, bátor, határozott ember, a Kossuthéhoz hasonló hittel. Sokat töprengett a székelység jövőjén, ez kiviláglott az egyéni és szakmai tevékenységéből, gyűlölte a szolgaságot, az alávaló meghódolást. Megalkuvás nélkül, áldozata lett a jellemének, vagy pontosabban a magyarság nagyrabecsült harcosa lett. Ilyen férfiakra lenne szükség, minél többre.

Olvastad az *Előre* május 5-ikei számában megjelent hazugsággyűjteményt, ami Király Károly őszinteségére válaszul jelent meg, csak hogy a kettő tartalmát felbecsülhetetlen távolság választja el egymástól. Nem fogom többé kézbe venni ezt a kétszínű újságot. Kimutatták az igazi arcukat. Nem volt köztük egyetlen világos elméjű, aki vétót mondott volna erre a nyílt provokációra, a magyarság ilyen becsmérése. Nem volt!...”¹⁹¹

A fenti idézet csak a saját nemzetisége, a magyarság/székelység nagyrabecsüléséről, a becsmérése miatti haragról, és a magyarság eltűnésétől való félelemtől szól, nincs benne idegengyűlölet, vagy a más nemzet/nemzetiség elnyomására való buzdítás – összességében a vizsgálat ilyen indoklása rosszindulatú értelme-

190 Király Károly (Dicsőszentmárton, 1930. szeptember 26.) romániai magyar politikus, közgazdász. Tanulmányai: Bukaresti „Ștefan Gheorghiu” Akadémia, újságíró szak (1964), Bukaresti Közgazdaságtudományi Akadémia Közgazdaságtudományi kara (1970). Karrierje: 1945–1950: fadaragó tanonc; 1950–54 KISz titkár a Duna–Fekete-tenger csatorna és a békási vízierőmű építotélepen; 1954–56 Bacău, Buhuș és Piatra Neamț KISz titkára; 1956–66: a RKP Gyergyó rajoni elsőtitkára; 1966–68: a RKP KB aktivistája; 1968–72: a RKP Kovászna megyei elsőtitkára, a megyei Néptanács elnöke, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának országos alelnöke; 1969–74: a Nagy Nemzetgyűlési képviselő, a RSzK Államtanácsának tagja; 1973–78: a marosvásárhelyi Kisipari Szövetség elnöke; 1978–80: a marosvásárhelyi konzervgyár igazgatója; 1989–90: az 1989 decemberi forradalom után alakult Nemzeti Megmentési Front Maros megyei elnöke, a Nemzeti Megmentési Front Országos Tanácsának alelnöke, a nemzeti kisebbségek ügyeivel foglalkozó bizottság elnöke, az RMDSz alapító tagja; 1990–91 a Román Szenátus Alelnöke; 1992–93 az RMDSz Háromszéki szervezetének elnöke. Stanik István (főszerk.): *Romániai Magyar Ki Kicsoda*, 1997, RMDSz-Scripta Kiadó, Kolozsvár, 1997, p. 340–341.

191 „Cunoști prezentul și imaginabilul viitor al secuimii, fiecare urmaș secuii, este o bucată de granit în menținerea neamului. Dacă un străin citește presa zilnic, poate crede că naționalitățile, printre ele și noi, trăim ca la nuntă. Nu spun mai mult. Cunoști ce s-a întâmplat cu comportarea lui Király Karoly, întimplarea lui, este un cuvânt de avertizare. L-am cunoscut bine, am fost prezentat în timpul acela lui, cu parafrazele necesare. Am avut de mai multe ori ocazia să vorbesc cu el. Un bărbat cu caracter, curajos, hotărât, cu un crez de tipul lui Kossuth. A meditat mult asupra viitorului secuimii, aceștia, a strălucit din atitudinea sa particulară și profesională; a urât slugărnicia, închinările josnice. Fără compromis a căzut jertfă particularității sale, sau mai bine zis a devenit luptătorul prețuit al societății maghiare. De asemenea bărbat, ar fi nevoite de mai mulți. Ai citit colecția de minciuni din *Elore* din 5 mai, apărută tocmai replică sincerității lui Király Karoly, numai că cele două sînt despărțite de conținut și distanță inestimabilă. Nu voi mai lua în mînă acest ziar cu două fețe; și-au arătat adevărata față. Nu s-a găsit printre ei unul cu mintea limpede, care ar fi spus veto, acești provocări deschise de defăimare a ungarimii! N-a fost.” Máthé János Máthé Ferenchez írt levelének fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 51. és 51 v.

zésre épít. Azonkívül a szövegösszefüggésből kiragadták az idézetet, abban valójában Máthé a székelység jövője miatt aggódik.

Lazăr Mihai végkövetkeztetésében „mélységesen ellenséges nézetei” és „ellen-séges tevékenysége” miatt megfigyelést (D.U.I.) javasolt a következő célkitűzésekkel:

1. Máthé tevékenységének felderítése;
2. Máthé kül- és belföldi kapcsolathálójának feltérképezése;
3. Máthé tevékenységi formáinak és módszereinek behatárolása;
4. Megakadályozni, hogy Máthé „kiszélesítse” tevékenységét, és nézeteinek társadalomellenes tettek legyenek a következményei.

A kitűzött célok ugyanazok, mint amelyeket már a legelső vizsgálat alkalmával kitűztek, és azóta vizsgálatról-vizsgálatra követtek. A negyedik pont pedig már az 1970-71. évi vizsgálat indoklásában szerepelt.

A célok után a végrehajtandó (belügyis terminológiában: operatív) tennivalókat ismertette az intézkedési terv:

1. *Helyszíni kiszállás*, pontosabban Máthéhoz való kiszállást terveztek három célból:

- kideríteni, hogyan került Magyarországra a kézirat;
- a „nem megfelelő tartalmú anyagok” elkobzása;
- Máthé figyelmeztetése, hogy a jövőben ne adjon oda anyagokat külföldi állampolgároknak.

Az intézkedés teljesítésének határideje 1983. április 25-e volt, Lazăr Mihai századost bízta meg a végrehajtással.

2. *‘Kóródi’ ügynök ráállítása* Máthéra, feladata a községbeli és idegen látogatóinak „felderítése”.

3. *Kül- és belföldi levelezésének felbontása.*

4. A belföldi levelezőpartnereiről *adatok lekérése* a területileg illetékes Securitate szertől.

5. *A magyarországi vendégeit nyilvántartásba kellett venni*, és közölni adataikat a határőrséggel, azért, hogy ha azok újból belépnek Románia területére, jelezzék, majd figyeljék meg őket, dokumentálják ellenséges tevékenységüket, majd nemkívánatos személyeknek kell nyilvánítani őket, és így kiutasítani.¹⁹²

6. A területileg illetékes nagybaconi milícia-parancsnokkal együtt *új ügynököket* kell *beszervezni* Máthé figyelésére.

7. *A család befolyásolása*: „Mivel a rendelkezésünkre álló anyagok szerint az illető [Máthé János] ezekbe a [kutatói] tevékenységekbe be akarja vonni az unokáját, Máthé Zoltánt, aki technikus a bibarcfalvi Apemin vállalatnál, akinek feladatul fogja hagnyi, hogy tovább folytassa az ő kutatásait. A II. Ügyosztállyal

192 „Se vor lua măsură de completare a fişelor I.O.P.R. asupra persoanelor din »Helga« cu care a stabilit relaţii şi care l-au vizitat la Herculean, paralel cu aceasta fiind daţi în consemn la P.C.T.F. pentru a ni se comunica venirea lor în ţară. În situaţia apariţiei acestora în ţară se vor lua măsură de documentare a preocupărilor lor ostile, de anchetare informativă şi declarare ca persoane indezirabile.” Plan de măsură în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

együtt, amely a célszeméllyel foglalkozik, intézkednek a pozitív befolyásolásáról, ezért egy megelőző célú beszélgetést folytatnak vele.”¹⁹³

A javaslat mellé Aulik Alexandru ezredes odaírta: „Igen, és bírnák rá, hogy a maga során befolyásolja a nagytatáját.” Az intézkedés határideje 1983. május 30-a volt, a bejegyzés szerint az intézkedést végrehajtották, de a módozatáról semmilyen írott forrás sincs.¹⁹⁴

8. *Máthé János befolyásolása a gyerekein keresztül.* „Vizsgálatokat kell lefolytatni a követett [személy] gyerekeiről, akik a szocialista szektorban alkalmazottak, annak megállapítása érdekében, hogy indokolt-e beszélgetések lefolytatása velük, amelyek célja az ők, valamint a célszemély pozitív irányú befolyásolása.” A feladatot Lazăr Mihail századosnak kellett végrehajtania.¹⁹⁵ Az intézkedés-terv mellé Aulik Alexandru ezredes odaírta: „Legajánlottabb Máthé János, annak felesége, és a fiuk.” A bejegyzés szerint az intézkedést végrehajtották.

A javaslatottervet Aulik Alexandru ezredes, a Securitate Kovászna Megyei Igazgatóságának egyik vezetője jóváhagyta, és operativitást (értsd: hatékonyságot és gyorsaságot) írt elő az akció lebonyolításában. Emellett: „minél hamarabb beszéljenek a fiával, [ifj.] Máthé Jánossal, és vele együtt elmennek a célszemélyhez, megmagyarázva, hogy kéziratnak külföldre való juttatásával megszegte a törvényt. Szerezzenek meg egy példányt ebből, egyúttal ellenőrizték le, milyen könyvei vannak. Végül figyelmeztessék, [...] fejezze be az ilyen elfoglaltságokkal, és élje az öregkorát.”¹⁹⁶

És talán egy kis humanizmus, vagy egyszerűen csak egy közéleti személyiség zaklatása miatti esetleges hírverés elkerülésének szándéka tükröződik Aulik utolsó utasításában: „Vegyék figyelembe, hogy 85 éves, és süket.”

Máthé János „figyelmeztetése” és iratai elkobzása

1983. május 10-én szállt ki Magyarhermányba Lazăr Mihail százados és Cerghizan Ștefan alezredes. Sepsiszentgyörgyről jöttek, egy fehér színű Daciával, fordítónak bibarcfalvi munkahelyéről Máthé Zoltánt, Máthé János unokáját vitték magukkal.¹⁹⁷

193 „Întrucît din materialul ce le deținem rezultă că cel în cauză intenționează să-l inițieze în aceste preocupări pe nepotul său Mathe Zoltan, technician la Apemin Biborțeni, căruia îi va lăsa ca sarcină de a duce mai departe preocupările sale, în colaborare cu Serviciul II. care deservește obiectivul, se vor lua măsuri de influențarea pozitivă a acestuia purtînd o discuție în scop preventiv, cu acesta.” Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. aprilis 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

194 „Da și determinînd ca la rîndul său să-l influențeze pe bunicul.” „Da” „realizat”. Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. aprilis 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

195 „Se vor face verificări asupra copiilor urmăritului, căsătoriți, angajați în sectorul socialist, în vederea stabilirii oportunității purtării unor discuții, care să vizeze influențarea lor pozitivă, precum și a urmăritului.” Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. aprilis 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

196 „Cît mai urgent să discutați cu fiul său Mathe Janos și împreună cu aceasta veți merge la obiectiv, explicîndu-i că prin scoaterea peste graniță a manuscrisului a încalcat legea. Veți obține un exemplar din acesta, verificînd totodată cărțile pe care le are. În final să fie atenționat punîndu-i se în vedere ca să înceteze cu aceste preocupări și să-și vadă de bătrînețe.” Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. aprilis 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 1.

197 A Máthé Jánosnál lefolytatott házkutatásról négy forrásunk van: Lazăr jelentése, Cerghizan jelentése, a

A tisztek előbb azt firtatták, miként került ki Magyarországra a falumonográfia. Máthé elmondta, 1982-ben két magyarországi állampolgár kereste meg őt, akiket 'Zoltáni Sándor' küldött hozzá. Nekik odaadta munkája egy példányát, hogy adják ki egy magyarországi kiadónál. Arra a kérdésre pedig, hogy miért adta oda, holott ez tilos, Máthé ravaszul azzal érvelt, hogy Magyarország egy „baráti” ország, és hogy előrehaladott kora miatt nagyon fontos volt számára, hogy kiadják a munkáját, amire a magyarországiak ígéretet tettek.¹⁹⁸

Cerghizan bizonyára jól tudta, hogy Máthét már többször figyelmeztették mind a Securitate szervek, mint a megyei Néptanács Kultúrbizottságának illetékesei. Máthé Zoltán utólagos visszaemlékezése szerint azt mondták, hogy ha nem lenne ilyen idős korú, más eszközökhöz folyamodnának.¹⁹⁹ (Bár valószínűbb, hogy ezzel csak meg akarták félemlíteni.) Végül elfogadták azt a formulát, hogy, Máthé „öntudatlanul megszegte a törvényt” és hogy „a magyar állampolgárok kihasználták az egészségi állapotát, az előrehaladott korát és elvették a kéziratot” és fiát, ifj. Máthé Jánost intették meg, hogy „nagyobb gondja kellett volna legyen az apjára”. Unokáját, Máthé Zoltánt is ugyanezért figyelmeztette a tiszt, és még azért is, mert nem figyelt eléggé arra, hogy mivel foglalkozik a nagypja.²⁰⁰

Idős Máthé Jánossal közölték, hogy törvényellenesen cselekedett, amikor elküldte a kéziratát egy másik országba. Lazăr Mihail egyúttal figyelmeztette, hogy „ne folytasson tovább hasonló tevékenységeket”.

A két rokont megbízták, hogy jelezzék, milyen magyarországi személyek keresik meg Máthét, és akadályozzák meg, hogy Máthé bármi olyat mondjon, vagy olyan iratot adjon oda, ami „ellenségesen értelmezhető”.

A tisztek ezután átkutatták a házat, és – Máthé Zoltán visszaemlékezése szerint – „még az utolsó képeslapot is elvitték”. Máthé János dossziéjában nincs meg az elkobzott iratokról készült jegyzék, így nem tudjuk biztosan, miket vihettek el. A begyűjtött anyagból bizonyára többet kiselejteztek, mert az ACNSAS-ban őrzött dossziében csupán a Magyarországról és az országból küldött történelmi tárgyú fénymásolatok, kivonatok, levelek találhatók.

De valószínűleg nem sejtették, hogy Máthé anyagainak legjelentősebb részét már elmenekítették. A legkisebb fia, Máthé István, a baróti kórház mentőautójával vitte le az iratokat Barótra, ahol rokonoknál, ismerősöknél rejtették el. A Máthétól

három hónappal későbbi Bukarestbe küldött átirat és a Máthé Zoltánnal 2007. március 2-án lefolytatott beszélgetés.

198 A tiszt írásbeli beszámolója szerint: „A lefolytatott beszélgetésből kiderült, hogy Máthé János nem tudta, hogy nem lett volna szabad odaadja e kéziratot, azt mondván, hogy azért adta oda, mert »Magyarország egy baráti ország«. Továbbá az is kiderült a [beszélgetésből], hogy a magyarországi állampolgárok kihasználva az egészségi állapotát, előrehaladott korát, elvették a kéziratát azzal az ígérettel, hogy kiadják Magyarországon, ami elégtétellel töltötte el Máthé Jánost.” „Din discuțiile purtate a rezultat că Mathe János nu și-a dat seama că nu ar fi fost voie să instrăineze acest manuscris, spunînd că l-a dat, »deoarece Ungaria este o țară prietenă«. A rezultat în continuare că cetățenii unguri au profitat de starea sănătății sale, de vîrsta înaintată, luîndu-i manuscrisul, cu promisiunea că le vor publica în Ungaria, fapt ceea ce l-a satisfăcut pe Mathe János.” Raport privind măsurile întreprinse în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. május 14. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 7 v.

199 Máthé Zoltánnal 2007. március 2-án folytatott beszélgetés.

200 Szó szerint: „érdektelenséget tanúsított [id.] Máthé János foglalatosságai iránt.”

elkobzott dokumentumok a róla szóló, 4. számú dossziében vannak. Ha összevetjük ezeket az id. Máthé János kisebbik fia, Máthé István által Baróton rejtegetett hagyatékkal, szembetűnő, hogy a legveszélyesebbnek vagy legértékesebbnek minősülő iratok nem kerültek a Securitatehoz. Máthé vagy elégette ezeket, vagy jó előre elrejtette, mert számított egy házkutatásra.

Iratának egy része sem a Securitate iratcsomójában, sem a hagyatékban nem maradt meg. A legveszélyesebbnek vélt dokumentumokat – a szóbeli visszaemlékezések szerint – Máthé elégette. Milyen iratokról lehet szó? Minden bizonnyal a kronológia 1964 utáni része, amelynek létezéséről több informátori jelentés is tudósított. Elégette a levelezését is: ne kerüljenek nevek a Securitatehoz, ne hurcoljanak meg másokat a vele való kapcsolat miatt.

Persze erről az éppen akkor az iratok között kutató tisztak mit sem tudtak. Mialatt ők „dolgoztak” id. Máthé János a házkutatást végzők diktálása után saját, magyar ékezetes írógépén egy nyilatkozatot gépelt.²⁰¹ Ebben röviden leírta a monográfia átadásának történetét. Tettét meg is indokolta: „a monográfiát Rejtő Gábornak adtam át, aki biztosított, hogy leközli Magyarországon. Azért cselekedtem így, mivel Romániában azt mondták, hogy nem teljes egészében megfelelő és ilyen féle monográfia még volt kiadva itten. [...]”

Beismerem, hogy törvénybe ütköző tettet követtem el és ezen nyilatkozatomon keresztül tudomást szereztem arról, hogy figyelmeztetve voltam az államvédelmi szervek részéről a tetteimért, és fogadom, hogy máskor nem fog előfordulni részemről ilyen cselekedet.” Aláírás után Lazárnek adta át a nyilatkozatot.

A házkutatás további eseményeiről nem tudunk semmit. Az erről készült jelentés végén Lazár javasolta, hogy vegyék el tőle az írógépét, és továbbra is kövessék figyelemmel a tevékenységét.

Az írógép elvételének veszélye szokatlan lépésre sarkallta Máthét, levelet ír a nála járt Lazárnak. A címzett nevét nem tudta, csak a „munkáltatót”, ezért a borítékra egy „hozzávetőleges” címzést rögtönzött: „Mivel a kapitány nevét nem tudom, kérem a baróti milícia parancsnokát, ezt a levelet címezze el Szentgyörgyre az állambiztonsági hivatalhoz, a levélből tudni fogják, melyik tisztról van szó, adják a kezébe.”²⁰²

A levél természetesen célba ért. De lássuk a tartalmát:

„Tisztelt Kapitány elvtárs!

Az utóbbi nálam járása alkalmával mondotta, hogy talán meg fogják [vonn] az írógép használati jogot, ezért kérem meghallgatni a védekezésemet a reám nézve terhes eljárás kivonása alól.” Máthé ezek után ismertette a kézírata tartalmát és jelentőségét, ti. új adatokat tárt fel Gábor Áron ágyúöntő tevékenységéről. De a Kriterion kiadó nem vállalta munkája kiadását, arra hivatkozva, hogy nemrég adták ki Egyed Ákos hasonló témával foglalkozó könyvét.²⁰³ Ezért adta oda a

201 Az eredeti nyilatkozat megtalálható: ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 41.; a román nyelvű fordítás: Declarație (traducere). ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 82.

202 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 75.

kéziratot a két magyarországi fiatalembernek, akik vállalták, hogy megpróbálják kiadni Budapesten. „Miután a sajtóban megjelent tudósításokból úgy tudtam, hogy romániai írók írásait Magyarországon, magyar írókét Romániában kiadták, jóhiszeműen kezükbe adtam.” Itt Máthé valószínűleg a két ország közötti kulturális kapcsolatok részeként működő, kölcsönös könyvkiadási egyezményre gondolt.

Indokolta azt is, miért fontos számára az írógép: „Mivel nehezen hallok és jobboldali részleges idegbénulás miatt kézzel írni is kínos nehézséggel tudok, gép nélkül levelet sem vagyok képes írni, gép nélkül me[g]szűnne a külvilággal való kapcsolatom.”

A továbbiakban „érdemeire” hivatkozott: megírt cikkeire, és egy érdekes esetre.

„Az évek során számos hírlapi cikket írtam a *Megyei Tükör*, *Új Élet*, *A Hét*, *Korunk*, *Brassói Lapok*ba, s még továbbra is akarnám folytatni a szerkesztőségekkel való kapcsolatot, s mivel nekem már nehéz a mezei munka, szellemileg amíg lehetséges fenntartanom magamat.

Írói munkámról egy olyan esetet említek, ami mással nem igen történt meg. Amikor Ceaușescu pártfőtitkár 50-ik születésnapját ünnepelte az ország és a világ minden részéből érkeztek az államvezetők üdvözlő táviratai, magam is személy szerint köszöntő levelet küldtem. A levelet székely rovásírással írtam, mintegy három hét múlva jön a Néptanács elnök, [Sepsi]Szentgyörgyről a párttól kéri, tudja meg, hogy a levélben mit kértem Ceaușescu elvtárstól, mert a levelet nem tudták elolvasni. Megnyugtattam, nem kértem semmit, hanem születésnapja alkalmából köszöntöttem, és továbbra jó egészségben eltöltendő hosszú életet kívántam számára. A válasz elment, utána [Sepsi]Szentgyörgyről a pártirodától a pártfőtitkár nevében megkaptam érte a köszönetet. Úgy hiszem Szentgyörgyön vannak, akik emlékeznek a levél ügyére. Mindezek után azt kérem, a kapitány elvtárs pártfogolja kérésemet.

Magyarhermány 1983. szeptember 20.

Tisztelettel
Id. Máthé János”

Azt hogy miképpen értelmezte Máthé a rovásírásos üdvözlés elküldését, csak találgatni tudjuk. Egyszerű „székely góbéság”, hadd törjék csak a „nagyokos” elvtársak a fejüket a számukra ismeretlen ákombákomok fölött? Vagy valami több, elvontabb célja volt: „élnek még a székelyek”, vagy „vannak még olyanok akik nem felejtették el a székely rovásírást”? Vagy valami általánosabb: „élnek még székelyek, és nem felejtették el hagyományaikat”? Mindenképpen a köszöntő gesztus önmagán túlmutat a választott forma miatt: mindenképpen Máthé székely identitását és az ahhoz való ragaszkodást mutatja – és a sokat idézett székely virtust.

Akár a levélnek köszönhetően, akár azért, mert a Securitate másképp döntött, végül is meghagyták Máthénak az írógépét. Ehhez az is hozzájárulhatott, hogy az előbbi alkalmaktól eltérő módon utólag a monográfiát veszélytelennek minősítette a jelentést író Cerghizan Ștefan alezredes.²⁰⁴ Lehetséges, hogy a monográfia csak egy „veszélytelen” töredéke került a kezükbe?

A házkutatás után három hónappal keltezett, a vizsgálatról készült, Bukarestbe küldött átirat új vádakkal illette Máthét: „megpróbált ugyanakkor egyes fiatalokat a magyar nacionalista szellemiség megtartására buzdítani az »elnyomott kisebbségi« szemszögéből. Hasonlóképpen, tendenciózus kapcsolatokat létesített »Helga«-ból²⁰⁵ jött állampolgárokkal, akiknek torzítva mutatta be a hazánkban lévő társadalmi-politikai valóságot.”²⁰⁶

A Securitate – több évtizedes megfigyelés után – végre pontosabban meghatározta Máthé tevékenységének, céljainak lényegét: az identitás megtartására buzdító tevékenység. A másik „vétké”, hogy kapcsolatot létesít magyarországiakkal (a „tendenciózus” kapcsolat meghatározásával adós maradt a Securitate). A harmadik „vádpoint” pedig, hogy kendőzetlenül beszámolt a romániai állapotokról.

Máthé valószínűleg úgy vélte, hogy már túl idős ahhoz, hogy veszténivalója legyen: a tiltás/megfélemlítés ellenére sem szüntette meg tevékenységét: kutatott, levelezett, tájékozódott, írt, és újra próbálkozott a munkája kiadatásával. Mint ahogy a Securitate sem szüntette meg a figyelését.

Az elkobzott monográfiát több év múlva véleményezésre odaadták a szintén magyarhermányi születésű, akkor magyar nyelv- és irodalom szakos tanárnak, Pető Sándornak, aki 1986. május 26-i keltezéssel írta meg három oldal terjedelmű véleményezését.²⁰⁷

Pető lényegében veszélytelennek és nem túl értékesnek minősítette a munkát. Megírta, hogy Máthé 1984-ben megkereste azzal a kéréssel, hogy véleményezze kiadásra a munkáját. Pető a kiadásra véleményezést illető kérést szóban és írásban visszautasította, és több kifogást emelt a művel kapcsolatban, pl: „határozottan hiányoltam a falu-élet képletéből az 1944 utáni, főleg a szocializmus fejlődésirányáiból a vonatkozó értékelést”.

Azt persze nem tudhatta Pető – és Máthé mélyen hallgathatott róla – hogy a hiányolt részt saját szájaíze szerint már régen megírta, de ha betenné a

204 „Az említett monográfia átolvasásakor nem találtunk különleges részeket nem megfelelő tartalommal, csak egyes adatokat találtunk a székelyek részvételére az 1848-as mozgalmakban.” „Din lecturarea monografiei prezentată cu această ocazie, nu au rezultat aspecte deosebite cu conținut necorespunzător, aceasta cuprinzînd doar unele date biografice referitoare la participarea secuilor la mișcările și frământările din perioada anilor 1848.” Nota. 1983. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 42.

205 Helga = Magyarország (fedőnév)

206 „Față de interlocutorii săi în diverse împrejurimi a făcut afirmații elogioase cu privire la acțiunile ostile întreprinse de obiectivul „Călătorul” [ez valószínűleg Király Károly fedőneve-L.M.] încercînd totodată să instige unele persoane mai tinere la menținerea spiritului naționalist maghiar de pe poziția »minoritarului oprimat«. De asemenea, a stabilit relații tendențioase cu cetățeni din »Helga« căroră le-a prezentat în mod deformat realitățile social-politice din țara noastră.” A Belügyminisztérium Kovászna Megyei Igazgatóságának 1983. szeptember 21-i átirata. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 42.

207 „Nyilatkozat és vélemény” Pethő Sándor, 1986. május 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 3-5.

monográfiába, akkor nemcsak hogy nem adnák ki, de még ennél súlyosabb következményei is lehetnek.

Máthé így más irányba próbálkozott falubelijével: a tiltás és az aláírt nyilatkozata ellenére arról érdeklődik, nem lehetne-e akkor Magyarországon kiadatni a munkáját. Pető: „erre is határozott nemmel válaszoltam – az ide vonatkozó szabályok, törvények értelmében; nincs erre nézve államközi és jogi egyezmény; a néprajzi és monografikus munkák kiadása a Román Szocialista Köztársaság kizárólagos belügye.”

1985. január 1-én 'Péter' informátor meglátogatta Máthét, mint volt szomszédja, újévet köszönteni, és egyben információkat szerezni róla.²⁰⁸ Máthé teljesen felöltözve feküdt a takaró alatt, annyira le volt gyengülve, hogy nem tudott felkelni az ágyból. Elmondása szerint múlt év november 3-a óta nem járt ki a házból. Panaszkodott, unokája, Máthé Zoltán nem engedte gépelni az utóbbi időben, még akkor se, amikor lett volna ereje erre. A látogatótól narancsot kért.

1985. június 6-án a Máthéről szóló jelentés hátára egy Securitates százados felírja a költői kérdést: „Mit csináljunk ezzel a dossziéval?”²⁰⁹ Ez a kifakadás mutatja a Securitate tanácsalanságát: mit kezdjenek ezzel a 88 éves öregemberrel, aki a figyelmeztetés ellenére, makacsul tovább küldözgeti leveleit, továbbra is gyűjti az adatokat. „A célszemélyt 1983-ban figyelmeztették, a monográfia nem tartalmazott operatív szempontból jelentős részleteket, és nem is közölték. De Máthé János továbbra is küldözget feljegyzéseket, és kap Helga-ból [Magyarországról]. Milyen úton? Odafigyelni a budapesti »Széchenyi« könyvtárral fentartott kapcsolatára. Sürgősen le kell fedni hírszerzési szempontból²¹⁰, és el kell dönteni, megéri-e vagy nem, a jelenlegi vizsgálati fokozatban foglalkozni vele?”²¹¹

1986. február 10-én kapta meg Cserghizan Ștefan a hírt, hogy Máthé János 1986. január 18-án meghalt.²¹² Az immár vaskosra duzzadt dossziéját végleg lezárták:

„A nevezett Máthé János [...] aki 1970-től ilyen vagy olyan formában a szerveink figyelmeiben állott, a Magyarhermány falu monográfiájának írásáért [elhalálozott]. Az adatgyűjtő követés során megállapítottuk, hogy a nevezettnek nem sikerült közölnie Magyarhermány monográfiáját, mert egy példányt – a milícia szervek fedezete alatt – elvettünk, a Nagybaconi Milícia-órs főnökén keresztül, a második példány pedig Pethő Sándor nyugdíjas tanárnál van Sepsiszentgyörgyön [...] A

208 'Péter' informátor szóbeli jelentését a „Gábor Áron” konspiratív házban tette, ezt Zolyomi Ștefan főtörzsörmester foglalta össze jegyzékben. 1985. január 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 38.

209 Azaz ezzel az emberrel, ezzel a problémával?

210 Încadrat informativ – azaz egy informátort kell ráállítani, aki figyelni tudja a tevékenységét.

211 „Ce facem cu acest dosar? – Obiectivul a fost avertizat în 1983, monografia nu a conținut aspecte de interes operativ, și nici nu i-a fost publicată. Dar Mathe Janos continuă să trimită materiale și să primească din Helga. Pe ce cale? Atenție la legătura cu biblioteca „Szechenyi” din Budapesta. De încadrat informativ urgent, să stabilim mai merită sau nu menținut în actuala formă de lucru?” 1985. június 6. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 81 v.

212 Zolyomi Ștefan főtörzsörmester 1986. február 10-i jelentése. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 83.

nevezett Máthé Jánossal kapcsolatban álló külföldi állampolgárokat [...] továbbra is figyelemmel követik szerveink.

Mivelhogy 1986. január 18-án a nevezett Máthé János elhalálozott, [...] javaslom a megfigyelési dossziéjának a lezárását [...].

Jóváhagyva.”²¹³

Ezzel lezárult Máthé János, a „Filozófus” dossziéja.

Összegzés – Máthé János és a Securitate

Máthé János életét végigkövetve, gyakran feltevődik a kérdés, mi adta a magyarhermányi szántóvető ember kezébe a tollat? Igaz, hogy a négy kollégiumi év adhatott értelmiségi tevékenységre indíttatást, igaz, hogy lelkész testvér karrierje intellektuális eredmények felmutatására sarkallhatta, de ezeket többszörösen kiolthatták a kedvezőtlen körülmények. Miért ragadott éjszakánként tollat az egész napos kétkezi munkában kifáradt ember? Hisz minden a szellemi tevékenység ellen szólt: a kulák-besorolással anyagilag tönkretették, sokszor szó szerint éjjel-nappal robotolnia kellett. Később besúgók figyelték minden lépését és állambiztonsági tisztek olvasták leveleit. Miért nem hagyott fel mégis az írással? Mert hisz ez volt a hatalom célja: „hagyjon fel az efféle foglalatosságokkal, és élje az öregkorát” üzenté az egyik tiszt. De nem. Máthé Jánost a hatalom nem tudta megtörni. Miközben az egész falu nyugodott, a magyarhermányi éjszakák csendjében Máthé az írástudó ember egyetlen fegyverét, a tollat használta. A düh világosan átüt a sorokon, ez a düh adhatott erőt a munkájához. Az adott körülmények között csak egyet tehetett: lejegyezni az utókornak mindent, ami vele és a falujával megtörtént.

Az ötvenes-hatvanas években – a hivatástudat mellett – a gazdasági tönkretétele miatti düh lehetett az egyik motiváció, a hetvenes években – úgy tűnik – a népéért való aggódás, az identitás megőrzése fő szellemi hajtóerő. Halláskárosodásának súlyosbodásával – kapcsolathálójának beszűkülésével – a papír válhatott a társá, akivel gondolatait megosztotta.

213 „Numitul Mathe Janos, fiul lui Ioan și Anna, născut la data de 23. 12. 1898 în satul Herculan, de naționalitate maghiară și cetățenie română, de profesie agricultor, neîncadrat politic, cu domiciliul în satul Herculan Nr. 284, comuna Bățanii Mari, din anul 1970, printre-o formă sau alta de lucru s-a aflat în [sic!] atenția organelor noastre pentru preocupări de scriere a unei monografii a satului Herculan [...] În procesul urmăririi informative s-a stabilit că cel din cauză nu a reușit să publice monografia satului Herculan, deoarece un exemplar i-a fost ridicat sub acoperirea organelor de miliție, prin șeful postului de miliție al comunei Bățanii Mici, iar al doilea exemplar se află la profesorul pensionar Petho Sandor din Sfintu Gheorghe, care așa cum rezultă din comunicarea sa adresată membrilor familiei lui Mathe Janos, intenționează să predea exemplarul Filialei Arhivelor Statului din Sfintu-Gheorghe, sens în care va fi îndemnat și de către organele noastre [...] Cetățenii străini semnalați ca legătură a numitului Mathe Ianos [...] vor rămâne în atenția organelor noastre, urmând a fi supravegheați în situația în care vor apare în zona de responsabilitate. [...] Deoarece la data de 18 ianuarie 1986 numitul Mathe Ianos a decedat [...] propun aprobarea închiderii Dosarului de Urmărire Informativă.” 1986. aprilis 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 179-179. v.

A felfedezők céltudatosságával végezte történelmi kutatásait, a székely-magyar-ságért való aggodás pedig az idegen nyelvi behatások elleni fellépésben is megnyilvánult.²¹⁴

Azt, hogy a besúgás mindennapossá vált, már a negyvenes évek elejétől tudta. Az eddig ismert iratokban két helyen írta le, mit gondol a besúgásról és a besúgókról:

„1948. március 9-én Udvarhelyről három központi kiküldött érkezett. [...] A gyűlésen senki nem mert ellene szólni, mert akkor olyan volt a helyzet, az ember kétszer is meggondolta, mit beszél, már évekkel előbb megkezdődött a titkos jelentgetés, s ennek nyomán az állambiztonsági szervek sűrűn járták a falut, s bizony voltak emberek, kik a háttérben megbúvó rosszakarát munkáját a bőrükön érezték. A titkos besúgás a gyáva, sötétlelkű ember kenyere.”²¹⁵

„A mostani nemzedék el sem hiszi, hogy voltak a hatalmat kezükben tartó emberek, akik az akkori politikai légkörben a népet félelemben tartották és megtanították az óvatos gondolkozásra: ne szólj szám, nem fáj fejem, mert a háttérben egy titkos feljelentés, máris érkezett a sziguranca. A beteglelkületű emberek uralmát az idő kidobta magából, aztán nem kevés erő feszítéssel kezdték leverni a párt testéről a falvak életét megmérgező, a párt célkitűzéseit, tekintélyét, tevékenységükkel megcsúfoló kiskirályokat.”²¹⁶

Máthé János és a Securitate közötti „viszony” meghatározását célszerű a felek céljai felől megközelíteni. Máthé János céljai: a magyar kultúra (kiemelten a történelmi tudás), a magyar nyelv megőrzése és továbbélésének biztosítása, a kollektív emlékezet és tudás írásbeli rögzítése és továbbadása, népszerűsítése. Ezekben a törekvéseiben összeütközésbe került a román állam elnyomó gépezetével, a Securitatéval, amely a román államépítés szempontjából veszélyesnek minősítette Máthé ténykedésének bizonyos vonatkozásait.

Melyek voltak ezek? Két szintet különböztethetünk meg. Az első szinten, a hatvanas-hetvenes években Máthé történelmi, a hivatalostól eltérő nézeteit veszélyesnek tekintették, mert egy, a szaktörténészekre tartozó kérdést állambiztonsági problémának minősítettek.

Máthé munkáinak életszerűsége, a belőlük áradó, egy másik kort és történetírói stílust idéző lelkesedést, a nemzeti büszkeséget és a pátoszt találhatták veszélyesnek a Securitate tisztjei. De igazából nem a hangvétel volt gond: hasonló hangvételű munkák tömegével jelentek meg abban a korszakban – de nem a magyar, hanem a román történelem ugyanolyan dicsőséges pillanatairól.

Máthé munkássága a román államépítés szempontjából minősült akadálynak. Az a román állam, amely hosszú távon a magyarság, és általában minden kisebbség asszimilálására törekedett, érdekeivel ellentétesnek minősítette, hogy valaki olyan munkákat írjon, amelyek a beolvasztani kívánt magyarság identitását erősítették

214 Lásd Máthé János beszédét a baróti szabadegyetem megnyitása alkalmával a függelékben.

215 *Magyarhermány monográfiája* 217. p.

216 *Magyarhermány monográfiája* 219. p.

volna. A Securitate ennek az államépítési politikának az eszköze volt. A Securitate döntéshozatalában a kizáró jellegű állam- és nemzetépítés logikája a meghatározó. Ebből a nézőpontból a nemzeti kisebbségi identitás megőrzésének kísérlete „nacionalizmusnak” és „sovinizmusnak” minősült.

A második szint a diktatúra belső határtermelése: minden, külföldiekkel fenntartott kapcsolat veszélyesnek minősült, különösen akkor, ha az illető állampolgárok magyarországiak voltak.

A „lojalitáspróba” után a Securitate célja Máthé tevékenységének és munkájának felderítése, folyamatos szemmel tartása, kapcsolathálójának feltérképezése majd elszigetelése és munkája befolyásolása „irányítása”. Végezetül a célszemély veszélyesnek minősített művei terjesztésének megakadályozása volt.

Máthé célja ennek pontosan az ellenkezője volt, azaz kutatás, feldolgozás és közlés. Elvontabb értelemben az identitás volt a tét. Az egyik fél az identitás megőrzéséért, a másik az identitás reprodukálásának megakadályozásáért tevékenykedett. A viszonyt a Securitate és Máthé János között – az ellentétes célok miatt – küzdelemnek minősíthetjük.

A felvonultatott „erők”: egy teljes apparátus, konkrétan 13-14 informátor²¹⁷ (közülük 4 értelmiségi foglalkozású²¹⁸), négyenél is több Securitate tiszt, 4 Milícia tiszt, postai ellenőrzés, ravasz tervek, stb. álltak szembe egy emberrel és annak kapcsolathálójával, lassan növekvő tekintélyével, és a változó kultúrpolitikai környezet által biztosított ideiglenes lehetőségekkel. A „küzdelem” végsőig tartó, a „fanatikus”, magányos értelmiségi áll szemben egy fáradhatatlan, folyton új erőforrásokkal dolgozó gépezettel. (Az igazsághoz tartozik, hogy ennek az állam-biztonsági apparátusnak nem egyetlen, hanem több, hasonló mentalitású személy fürkészését kellett megoldania.)

A küzdelem mindkét felet kimeríti. Végül egy süket, lebévult 88 éves ember megszállottsága áll szembe a „problémát” kezelni, de megoldani nem tudó Securitates tisztekkel. „Mit csináljunk ezzel a dossziéval?” azaz ezzel az emberrel, fakad ki a Securitates tiszt 1985-ben, 24 évvel az első vizsgálat megkezdése után.²¹⁹ Miközben Máthé, három agyvérzés után, szinte a sír szélén eszelősen mondja: „nem hal meg addig, amíg nem sikerül kiadatni a könyvét”, miközben a diktatúra újabb korlátozó intézkedéseit jegyzi le az utókornak.²²⁰

Ki a küzdelem győztese? Ezt a kitzűzött célok elérésén mérhetjük: Máthé János kutatási lehetőségeit próbálták korlátozni, de ezt kapcsolathálójával, illetve a magyarországi intézmények segítségével részben pótolta.

217 Ezt a jelentéseken lévő fedőnevek és kézírások vizsgálatával határozta meg.

218 Az értelmi foglalkozásúak behatárolásánál a következőket vettem figyelembe: foglalkozás, végzettség, munkamódszer, írásbeli jelentéséneknél fogalmazásmód, szókinés, információk csoportosítása, ha románul jelentett, romántudás foka.

219 Azaz ezzel az emberrel, ezzel a problémával.

220 'Tóth Pál' besúgó jelentése alapján Zolyomi Ștefan által készített jegyzék. 1981. december 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 21. p.

A kiadás tekintetében is félmegoldás született. A Securitate jóváhagyásával kiadták Máthé János munkáinak nemzetpolitikai szempontból „veszélytelen” részeit, ami nem elégítette ki Máthét, de belföldön nem tehetett semmit. A Magyarországra kijuttatott munkái egy része megjelent, de a teljes falumonográfiát – Máthé minden próbálkozása ellenére – nem sikerült soha kiadni.

Amiben viszont Máthé egyértelműen győztes, az, hogy sikerült elrejtetnie Magyarhermány kronológiáját. Míg a Securitate figyelemmel kísérte pl. a Máthé-nak a székelység eredetével kapcsolatos munkásságát, egy – véleményem szerint – sokkal maradandóbb és fontosabb munkájáról, a kronológiáról csak sejtelmük volt. (Tudtak az adatgyűjtési tevékenységéről, de arról, hogy egy összefüggő munkát állított volna össze ebből, arról nem.) Máthé – ha életében nem is tudta minden munkáját kiadatni – átmentette őket az utókornak. A rendszerváltozás után sorban közölték munkáit, jelen kötetben közreadjuk a kronológiát.

Máthé tehát – ha életében nem is, de halála után – elérte célját. Munkája, erőfeszítése, makacs kitartása nem volt hiábavaló. Végso értékelésben ő győzött a Securitatéval szemben.

A Securitate munkájában résztvevőket három csoportba sorolhatjuk. A kulcs-szereplők a Securitate *tisztek*, akik működtették az állambiztonsági gépezetet. Egy másik csoport az *informátoroké*, ők szállítják az alapinformációkat a rendszernek. A harmadik csoport csak pár emberből áll, ők különböző *állami intézmények vezetői*, akik együttműködtek a Securitatéval, valószínűleg szolgálati kötelezettségként, vagy munkahelyi feladatkörükben.²²¹

Az állami apparátus két feladatkörben is jelen volt: egyrészt a Securitate mint külső szakértőket, szakvéleményezésekre kérte fel őket.²²² Másrészt jelentették, amennyiben egy – az állambiztonsági szerveket potenciálisan érdeklő – foglalatosságot űző egyén tűnt fel intézményükben, vagy hivatali működésük folyamán ilyennel találkoztak.

Máthé János megfigyelési dossziéja bepillantást ad a kommunizmusnak nevezett totalitárius rendszer működésébe. Egy összetett társadalomellenőrzési szerkezet működését követhetjük nyomon, amely újra és újra átvizsgálja a társadalmat, a „gyanús” elemeket pedig folyamatosan figyelemmel követi. A hatalom beavatkozása az alávetettek világába irracionális mélységű, de a társadalom totális ellenőrzésére törekvő diktatúra számára ez a társadalom homogenizálásának mindennapos feladata.

A Máthé Jánosról termelt komoly iratmennyiség láttán feltevődik néhány kérdés, pl. mekkora apparátussal dolgozott a Securitate? Máthé János nem tartozott a korabeli romániai magyar közéleti személyiségek élvonalába, mégis – úgy tűnik – az összes, Magyarországról jövő levelét felbontották. Mekkora

221 Az egyes állami intézményekben dolgozók kötelesek voltak – kérésre – más állami intézmények kéréseit és kérdéseit megválaszolni, teljesíteni.

222 Például különböző tudományos munkák értékelésére.

apparátus dolgozhatott akkor csak a Bukarestben lévő, a külföldről jövő levelek lefordításán? Mekkora lehetett az a románul és magyarul jól tudó, alapos általános műveltséggel és történelmi ismeretekkel rendelkező Securitate tisztii állomány, amely Bukarestben a romániai magyarság külfölddel való postai forgalmának ellenőrzésével és fordításával dolgozott? Mekkora létszámban dolgoztak a megyei postaközpontok mellett? És az átlagkereset hányszorosaért? És mennyit költött az ország az informátorok javadalmazására? És a Securitate fenntartására? Röviden: mennyibe került a Máthé elleni akció? És – végül – mi értelme volt?

Mert Máthé János megfigyelési dossziéját áttanulmányozva egyértelmű, hogy a Securitate túlreagálta az idős, halláskárosodott, gyenge egészségű ember jelentette „veszélyt”. Úgy tűnik, egy hatalmas, túldimenzionált bürokratikus rendszer önigazoló tevékenységéről beszélhetünk, amely „ellenségeket” generált, hogy létszámát és költségvetését igazolja.